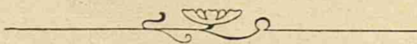
CONTRIBUȚIE

LA

# DACIA INAINTE DE ROMANI

DE

IOAN G. ANDRIEȘESCU
DOCTOR ÎN LITERE



IAȘI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFĂNIU & Co.
1912

DOMNULUI PETRU RÂŞCANU

LA 50 DE ANI DE INVĂŢĂMÂNT

# CUPRINSUL.

# PREFAȚĂ

Am urmărit în lucrarea de față un îndoit scop.

1. Să adun laolaltă, pe cât mai complect posibil, datele celei mai vechi culturi la Dunărea de jos

2 Să lămuresc, întrucât și cum, aceste date se tălmăcesc cu cea mai veche tradiție istorică asupra acestor locuri

Dela începutul istoriei, cu jumătatea mileniului I în d. Chr., și pentru multă vreme, în cercul culturilor literare, a stăpânit statornic concepția unei lumi „barbare"—mai îngustă sau mai extinsă precum erau cunoștințele și experiența lor,—oricum, fundamental deosebită de clasica lor cultură, neasemănat inferioară față de ea, fără viață proprie și mișcare. Mai mult decât pentru celelalte regiuni ale Europei concepția s'a menținut pentru Europa răsăriteană, până foarte târziu

Iată însă că acest aproape „leere Nichts", care se deschidea așa de îndată la începutul istoriei noastre, se umple și, și de aici, în măsură corespunzătoare,—„o perspectivă îndepărtată se desfășoară înapoi ca și jur împrejur, peste toate țările Europei". Arheologia preistorică, cu mijloace de cunoaștere de o bogăție și temeinicie repetat dovedite, e menită să prefacă în întregime și pe baze de știință pozitivă,—începuturile tuturor națiilor; pentru noi, cu sărăcia fatală a izvoarelor scrise, ea poate însemna adevărată revelație Fiindcă un lucru e mai presus de îndoială: dacă origina popoiului român e legată de teritoriul colonizărei romane, cultura lui nu începe dela August și dela Traian. Astfel problema băstinașilor e începutul istoriei românești și arhelogia preistorică, cel mai prețios auxiliar de cunoaștere Intru aceasta, cercetarea de față e arheologică.

Dacă însă datele comparative ale arheologiei preistorice le-am întrebuințat ca mijlocitoare în definirea etnologică a celor mai vechi populații ce se pot urmări la Dunăre de jos, rânduirea lor n'am împlinit'o din gândul precugetat al acestei aplicări. Convingerea unității neolitice carpato-balcanice am căpătat'o, treptat, din studiul unei bune părți a colecțiilor particulare și Muzeelor cu antichități preistorice din Europa de răsărit și mijloc,—precum această convingere m'a făcut atent asupra lacunelor tradiției istorice celei mai vechi și unei încercări de nouă explicare pe baza materialului adunat, în majoritate, inedit. Ca anexă și sub o formă inventarică, dădeà Gr Tocilescu la 1880, „monumentele" preromane, în a sa bogată (adevărat bazar de date și păreri) *„Dacia înainte de Romani"*; mi s'a părut nu înainte de vreme, *să încep* dela ele, ca cea mai firească întroducere la istoria băștinașilor Daciei, făgăduită ca o a treia parte (după cea geografică și etnografică), dar neîmplinită de răposatul învățat.

Se dovedește cu fapte de recunoscută autenticitate, că cultura Daciei înainte de Romani înfățișează nu trecerea bruscă dela o stare de sălbătăcie la alta de lumină puternică și limpede, ci, mai sigur, desvoltarea liniștită și continuă,

după împrejurări şi locuri, pe un adânc fond de cultură populară, mai puternic decât ele,—o succedare de epoci cu un caracter de tenacitate excepţională. Ce poate fi mai descoperitor de orizonturi noui decât faptul că, în timp ce pentru vremea romană, cultura de la Dunărea de jos se concentrează în colţul sud vestic al Daciei, înainte cu mult de această vreme, o cultură de o însemnătate neobicinuită, se desfăşură în regiunile ei estice, Moldova mare până către Dnipru, identică cu cultura regiunilor transilvane, până către Dunărea de mijloc şi sud-dunărene până la Marea Egee ?

Concepută aşa, lucrarea aceasta e să se considere ca un rezultat al preocupărilor ştiinţifice din Seminariile de istorie şi arheologie dela Facultatea de litere din Iaşi, adause cu audierea la lecţiile şi seminariile de istorie antică, universală şi românească dela Universităţile din Bucureşti şi Berlin, precum şi unui studiu de muzee, complimentar.

O plăcută datorie îmi fac menţionând aici pe acei cărora li datoresc pregătirea şi publicarea lucrării de faţă.

D-lor profesori A. D. Xenopol, P. Râşcanu şi I. Caragiani, am a mulţumi pentru interesul binevoitor arătat acestei lucrări.

Mulţumesc asemeni d-lui prof. N. Iorga, liberalităţii căruia datoresc bunele rezultate ale călătoriei mele ştiinţifice în Ardeal, din toamna anului trecut; d-lui prof. V. Pârvan pentru preţioasele sfaturi lămuritoare la antichităţile cuprinse în Muzeul de sub direcţia sa; d-lui prof. Ilie Bărbulescu, pentru punerea la dispoziţie a câtor-va cărţi rare; d-lor Dr. C. Istrati, D Butculescu, Al. Tsigara-Samurcaş, Gh Diamandi, Dr. Gr. Antipa, Iulius Teutsch din Braşov, Hosszu Longin şi prof. Oscar Mailand, Directorul Muzeului Soc arheol, din Deva, d-lui Judecător Cacoveanu şi Dr. Cserni Béla, Directorul Muzeului, din Alba-Iulia, Dr. Rosca Marton dela Muzeul din Cluj şi Dr Hubert Schmidt dela Muzeul din Berlin—pentru graba şi bunăvoinţa cu cari m'au ajutat în studiul diferitelor colecţii; asemeni d-lui Dr. Otto Walter, Secretarul Şcoalei austriace de Arheologie din Atena, care cu prietenie m'a iniţiat în multe din bogăţiile ştiinţifice ale centrului clasicităţii antice. Un gând de recunoscătoare amintire — răposatului meu profesor, introducător în arheologie, Teohari Antonescu.

Vechiului meu sprijinitor, dl. C. Dochiţ, din Iaşi, fie-mi îngăduit să-i arăt şi aici, recunoştinţa mea fiască.

Profesorilor şi sprijinitorilor mei cu sfatul şi fapta, li făgăduesc, ca o dovadă de iubire recunoscătoare, statornică şi desinteresată dragoste de ştiinţă.

Autorul

Iaşi, 16 Maiu 1912

# INTRODUCERE

Independent de problema patriei primitive ariane [1]) ca şi aceia a timpului de împrăştiere a diferitelor seminţii arice din „trunchiul comun" [2]), Europa răsăriteană şi de sud (ţinuturile Carpaţilor, ale Dunărei de jos către Marea Adriatică, Marea Egeică şi Marea Neagră), are o înfaţişare particulară în cultura preistorică europeană, care merită toată luarea aminte.

Stau faţă 'n faţă două teorii: una leagă desvoltarea Europei de o neîntreruptă influenţă a ţerilor de cultură sud-orientale, privind Europa ca un cerc exterior al acestora; alta, atribue Europei deplină neatârnare, căutând invers, să

[1]) V. de Morgan, *Les premières civilisations*, Paris 1909, p. 162, nota 2 şi urm., — înşirarea părerilor, adaug aceia a lui Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, $I_2$, p. 774 „in den nördlicheren Ländern Europas und Asiens" şi încă aceia, de interes pentru noi, a decedatului profesor Teohari Antonescu, după care Dacia ar fi fost mult căutata patrie (*Lumi uitate*, Iaşi 1905, — susţinere care se poate ralia la acea a lui Hirt (*Die Urheimat der Indogermanen, Geographische Zeitschrift*, Leipzig 1895, t. I, p. 649 şi încă *Die Indogermanen, ihre Verbreitung, Urheimat u. Kultur*, 2 B-de, Strassburg 1905—07 şi mai ales la aceia a lui Michelis, *l'Origine degli Indo Europei*, 1903, în sfârşit încă şi aceia a lui de Morgan, *O. c.*, p. 163 şi nota 3 „Siberia centrală şi occidentală" Argumente împotriva ipotezei originei asiatice, stabilind cea mai veche cultură europeană, aduce încă I. Taylor, *L'Origine des Aryens et l'homme préhistorique*, trad. de l'anglais, Paris 1895, Cap. II — Asupra numirei de „*arian*" înţelesul cel mai potrivit ar fi acela acceptat de către de Morgan, *O. c.*, p. 158 nota 2 „toate grupele lingvistice strâns înrudite ale Europei, Indiei şi Persiei" Ştiinţificeşte termenul „arian" nu poate fi întrebuinţat decât pentru grupa seminţiilor indo-iranice, ca şi Schrader, *Sprachvergleichung u. Urgeschichte*, 2 ed., Jena 1890, p. 584 crede Ed. Meyer, *O. c.*, p. 821 şi 759 cu Anmerk.

dovediască o influență a acesteia asupra culturei sud-estice [3]. Mai aproape de cultura răsăriteană-orientală decât restul Europei, dacă se admite teoria ex oriente lux și tocmai în calea ei de propagare [4]), ținuturile carpato-balcanice, traco-illiriene—în cuprinsul acestei cercetări voi aduce dovezile cu privire la înțelesul „arheologic-preistoric" ce dau acestei definiri etnografice, — au și condiții naturale de independență culturală, a căror însemnătate o ridică pe un plan superior cealaltă teorie [5]).

Un pământ prielnic așezărilor, răsplătind și cea mai

---

[2]) De Morgan, *O c*, fixează timpul între o limită superioară dispariția ghețarilor în Europa și Asia, epoca deschiderei porților Sciției, recirea Siberiei — și o limită inferioară dată de diferitele rădăcini comune tuturor limbilor arice cu însemnarea de vegetale și animale caracteristice Dealtfel spune în alt loc ar fi imposibil de a evalua durata unui asemeni exod (p. 165) Ed Meyer însă fixează mai precis „Weit ins dritte Iahrtausend" (*O c*, p 764)

[3]) Ed Meyer, *O c*, p 746—7 și Anmerk, deoparte cercetătorii scandinavi, Montelius (v d p *Der Orient u Europa,* 1 Heft, Stockholm 1899, deutsch v I Mesdorf, p 1) și Sophus Müller pe care se sprijină și Meyer, — pentru părerile lui v p 749—750, 751 — (se poate adauga încă Hirt, *Die Indogermanen,* d p I, p 227, 229), de cealaltă, dupa A Milchhofer, *Anfänge der Kunst in Griechenland,* 1883, — Salomon Reinach (cu „*Le mirage Oriental*", *l'Anthropologie,* 1893 și cea dintâi lucrare a sa cu teză poligenistă „*La Sculpture en Europe avans les influences gréco-romaines*", *l'Anthropologie,* 1894—96), apoi, M Much, G Kossinna, Hubert Schmidt și alții Dela lucrarea lui Sophus Müller, *Urgeschichte Europas,* deutsche Ausgabe besorgt v O L Jiriczek, Strassburg 1905, considerată cu drept cuvânt, dacă nu prin totala noutate a ideilor, prin strânsa sistemă de dovezi, ca revoluționară pentru arheologia preistorică, nu a apărut lucrarea care sprijinindu-se pe cealaltă teorie, să-i poată sta împotrivă Menționez însă, ca o evidentă scadere, partea de siguranță dogmatică exagerată pe care just i-o observă M Hoernes, *Natur- und Urgeschichte des Menschen,* Wien-Leipzig, 1909, I, p 407, ca și recensia din *Göttingen gelehrte Anzeigen,* 1909, No 2, p 92 și 98 — Déchelette, *Manuel d'Archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine,* Paris 1908, I, p 425, admite fără restricție, din cele mai îndepărtate timpuri preistorice, o influență continuă și progresivă a Orientului asupra Occidentului, în spiritul lui Montelius însă, nu în acela a lui S Müller

[4]) Déchelette, *O c*, I, p 626, S Müller, *id*, p 97 și 127

[5]) Notez ca reprezentativă bogăția în aur a ținutului transilvan cu o întreagă teorie dealtfel încă în discuție în anume privinți, a d-lui Hubert Schmidt *Troja-Mykene-Ungarn* în *Zeitschrift für Ethnologie,* 1904, p 603 și urm

primitivă zgâriere semănată, dealuri cu păşuni, ape îmbelşugate munţi ascunzând metale, ceea ce de timpuriu să grăbiască o însemnată industrie, o cale largă, niciodată hotar cât centru de viaţă şi de mişcare, Dunărea [6]; deoparte o mare liniştită, de cealaltă una foarte curând „primitoare de streini"—aceasta este din străvechi timpuri înfăţişarea naturală a acestor ţinuturi. Dacă în mersul înainte al vieţei istorice se afirmă continuu puterea omului asupra naturei, înainte de istorie, cu cât mai în sus în timp, în adevăr, sorţul hotărâtor e natura [7])

Aproape de jumătatea veacului trecut Worsaae presupunea abia existenţa unei culturi preistorice în Europa de răsărit şi sud [8]). Presupunerea de atunci e acum de mult întemeiată şi neîncetat se adun fapte pentru stabilirea ei ştiinţifică cât mai sigură şi mai amănunţită. Considerate pentru fiecare ţinut în parte, încă inegale, în unele părţi (d p. ţara noastră) reducându-se în majoritate la liste de localităţi şi obiecte, aceste fapte sunt suficiente însă în întregul lor, să ne dea o schiţă—care ne este îndeosebi necesară—despre cea mai veche cultură cu care şi aceste ţinuturi vor păşi în timpurile istorice. Istoria începe şi aici, ca mai peste tot la începuturi, vag şi arbitrar; arheologia preistorică singură, poate explica şi rândui oarecari din datele ei.

Gr. Tocilescu în a sa *„Dacia înainte de Romani"* (p.

---

[6]) E dovedit tipică situaţia Dunărei în epoca de formaţie a naţiei româneşti şi a credinţei creştine daco-romane, v V Pârvan, *Contribuţii epigrafice la Istoria Creştinismului daco-roman,* Bucureşti, 1911, passim şi încheierea

[7]) „Die Natur war es, die Frankreich schon in der paleolitischen Zeit zu einem Mittelpunkt gemacht hatte, und der Grund für die eigenartige frühe Entwicklung Italiens ist abermals in der Natur zu suchen" S Müller, *O c,* p 17 Sau mai precis şi în legătură cu începutul şi progresul culturei preistorice în Europa de răsărit „Es war der geologische Vorgang, welcher zur Lössbildung führte, im Osten (Ungarn u Siebenburgen) bereits vollendet, als er im Norden noch im vollen Werden begriffen war", A Schlitz în *Zeitschrift f Ethnologie,* 1906, p 335

[8]) *Dänemarks Vorzeit durch Alterthümer u Grabhügel beleuchtet,* Kopenhagen, 1844 p 18

889—91) fiind vorba de ornamentarea ceramicei „dacice", crede a recunoaşte de multe ori elemente de influenţă streină în ea : el admite deopotrivă şi o influenţă dela apus, „celto-galică" şi una dela răsărit „grecească-orientală", potrivindu-le împreună ca rezultat al unei „zestri indogermanice comune' căreia s'ar datora—credea el—o comună proviziune de forme artistice şi un acelaş sistem de întrebuinţare [9]). Tocilescu îşi închipuià această străveche comunitate artistică asemenea aceleia lingvistice ; se ridicà astfel prea sus în timp perzându-se posibilitatea oricărui control, iar amestecul egal de influenţe extreme—în locul unei discernări între calitatea şi puterea acestor influenţe, vechimea, origina şi cursul lor, desorientà.

Şi datele cari se puteau aveà în 1880 erau, fără îndoială, de tot puţine şi cu deosebire puţin semnificative. Cercetările dela Turdaş (lângă Orăştie (Broos) pe Mureş) începuse abia în 1875. [10]) Săpăturile şi schiţele de studiu ale D-lui D. Butculescu şi Cezar Bolliac, către anii 1870 şi urm., la Calomfireşti-Ţigăneşti, Balaci-Pădureţi şi Zimbrea-

---

[9]) C Bolliac credea tot aşa Intr'un rând la Vodastra recunoaşte smalţ egiptean, altădată recomandă ca cel mai însemnat autor, pentru cei ce ar voi să se ocupe cu ceramica Daciei, pe Henri de Cleuziou „*Poterie Gauloise*", deşi adaugă cu un alt prilej: „în formele ceramicei pre-istorice a Daciei se persoane", despre un vas „dacic" zice. „aici se mărită admirabil stilul indo-persane, despre un vas „dacic" zice „aici se mărită admirabil stilul indo-persan cu ornamentele primitive gallice" *Trompeta Carpaţilor,* 1872, No. 1010, 1876, No 1255, 1874 No 1137 şi 1876, No 1255 Tocilescu face apropieri şi cu Schliemann, dar le consideră pe acelaş plan sau pe un plan inferior acelora cu ceramica vechilor populaţii ale Rinului, sau cu vasele dela Villanova, Marzabotto, sau cu acelea ale locuinţelor lacustre elveţiene (p 890)

[10]) Baza de studiu o pune A. Voss, literatura la Hubert Schmidt *Zf f Ethnologie,* 1903, p 438 şi urm, — dealtfel cum zice Hoernes (*Urgeschichte d bildenden Kunst in Europa bis 500 v Chr*, Wien, 1898, p 215) mai mult bogată în titluri decât mulţămitoare — Lucrurile din săpăturile ce s'au urmat sunt foarte împrăştiate. mai fiecare Muzeu din Transilvania are câte ceva de acolo Cele mai multe la Muzeul Ardealului din Cluj (anume Colecţia Torma, d Dr Roska Marton îmi atrage atenţia că colecţia cuprinde şi lucruri de aiurea într'o măsură încă neprecisă), tot dela Turdaş, am văzut lucruri în Muzeul Arheologic din Deva, câteva şi în Bruckenthal — Muzeum din Sibiu, — altele au ajuns până la Muzeum für Völkerkunde din Berlin

sca (Teleorman), Piscul Crăsanei (Ialomiţa), Cetatea, Jidava, Jidova, Uriaşa şi Grădiştea (Muscel), la Vodastra (Romanaţi), Zidina Dacilor şi Cetatea Latinilor (Mehedinţi), Zimnicea (Teleorman), şi Islaz (Romanaţi), nu puteau avea perspectiva necesară, chiar dacă la silinţa şi iubirea de lucru a amândurora nu ar fi lipsit metoda şi ştiinţa corespunzătoare—a acelui din urmă,—şi cu deosebire, unitatea acestor cercetări[11]. La 1884 încep ştirile despre Cucutenii Iaşilor (Com. Băiceni) [12]. Din deosebite regiuni, treptat, se adună însemnat material comparativ: Intre 1879—1889, din Galiţia pe Nistru,

---

[11]) In parte publicate cu desemnuri în *Revista Contimporană,* 1873 (Calomfireşti-Ţigăneşti) şi *Trompeta Carpaţilor.* Din colecţia lui Bolliac puţine lucruri se mai pot vedea la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, din săpăturile d-lui Butculescu, în colecţia sa, din care a avut bunătatea a-mi da o sumă de desenuri nepublicate.

[12]) Deschizându-se o carieră de peatră pe „Cetăţuie", lucrătorii au aflat cele dintâi obiecte D Th Burada din Iaşi a dat de veste despre însemnătatea lucrurilor aflate (*Archiva Soc Ştiinţifice şi literare din Iaşi,* XII, 1901, p 270 şi urm ) Săpăturile începute la 1885, de scurtă durată (numai dl D Butculescu a săpat, şase zile în şir, dela 9 Iunie an cit Informaţie culeasă din notiţele în manuscript ale acestor săpături aflate la d B ), s'au urmat ca şi la Vodastra — spre paguba rezultatelor — în răstimpuri mari A săpat întâi D Butculescu asistat de N Beldiceanu, (o singură zi, 1 Iunie, a cit ), în aceiaşi lună d Butculescu singur, la trei ani abia,d Diamandi şi Grigore Buţureanu *Cum* s'au făcut săpăturile o spune unul dintre cercetători „les fouilles ont été faites, il faut l'avouer, assez négligemment" Săpături definitive a făcut în toamna anilor 1909 şi 1910 — Dr. Hubert Schmidt, Docent la Universitatea din Berlin. — Asupra săpăturilor N Beldiceanu, *Antichităţile dela Cucuteni,* Iaşi 1885, Gr Buţureanu, *Notiţa asupra săpăturilor şi cercetărilor făcute la Cucuteni, Archiva,* 1890, p 257 şi urm , v şi comunicarea lui Buţureanu la Congresul internaţional de Preistorie din Paris (1889) — *Note sur Coucouteni et plusieurs autres stations de la Moldavie du Nord* (*Compte-rendu du Congrès intern. de Paris,* X, 1889, Paris 1891, p 291) precum şi comunicarea D-lui Diamandi la Soc de Antropologie din Paris, *Bulletin,* 1889, t XII, 3-e série, p 582 şi 1890, t I, 1-e série, p 406 Cercetările din 1909 şi 1910, îmi comunică d Dr Schmidt, le va publica în cursul anului acestuia — Lucrurile provenite din săpăturile mai vechi, anume majoritate din Colecţia Beldiceanu, se află la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, Universitatea din Iaşi, Muzeul Istorico-Natural din Iaşi precum şi în Colecţia Istrati-Capşa a d-lui Dr C Istrati, din săpăturile recente, o bună parte la Museum für Völkerkunde din Berlin, o alta în depozitul Facultăţii de litere şi filosofie din Iaşi

la Horodnica[13]; la 1889 preotul Wosinsky descopere staţiunea dela Lengyel (Ungaria de sud, pe malul drept al Dunărei)[14]; între 1890—95 descoperirile dela Butmir (Bosnia)[15] deschid calea spre sud, acelea ale lui Ossowsky[16] complectează materialul galiţian; acum sunt puse în lumină şi locurile preistorice bucovinene dela Siret şi Schipenitz[17]. La congresul archeologic rusesc din Kiew (1899), Chwoiko, conservatorul Muzeului de acolo, prezintă rezultatele cercetărilor lui în ţinutul Tripoly pe Dnipru[18]; prin stăruinţele aceluiaş se cercetează şapte cercuri ale Guvernământului Kiew şi Guvernămintele mărginaşe până către Galiţia[19]. Săpăturile profesorului von Stern dela Odessa, la Petrenii Bălţilor din Basarabia în 1902 şi 1903[20] adaugă acest material către sud cu o foarte însemnată şi caracteristică contribuţie; tot acum Iulius Teutsch din Braşov începe publicarea săpăturilor întreprinse pe valea Oltului în Transilva-

---

13) Publicate de Kopernicki şi Przybyslawski în *Zbiór Wiadomóski do Anthropologii*, Krakowej, VIII, 1889, III, 1879 Lucrurile în Muzeul din Lemberg

14) Darea lui de seamă în *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien*, XIX, p 153 şi publicarea întreaga a săpăturilor *Das prähistorische Schanzwerk von Lengyel*, I-III Budapest 1888—1891 Lucrurile în Muzeul comital din Szegzárd (Com Tolna)

15) W Radimsky, Fiala, Hoernes u Schroeter *Die neolitische Station von Butmir bei Serajewo in Bosnien, Ausgrabungen im Iahre 1893*, Wien 1895 II Teil *Ausgrabungen in den Iahren 1894—1896*, Wien 1898 Lucrurile în Muzeul din Serejewo, am putut vedea numai dubletele din K K Naturhist. Hofmuseum din Viena

16) *Zbiór*, XV, 1891, pl IV şi V, XVI, 1892, pl II-V, XVIII, 1895 cf *Trudy* a Congresului al XIII arheologic din Ecaterinoslav, I, Moskova, 1907, p 82

17) J Szombathy, *Prähistorisches Recognoscirungstour nach der Bukowina im Iahre 1893, Iahrbuch des Bukowinaer Landesmus*, 1894 Lucrurile se află în Muzeul de Istorie naturală din Viena (dulap 61—64), în Muzeul Ţărei din Cernăuţi şi în Muzeul de Artă naţională din Bucureşti, câte-va exemplare în Museum f Völkerkunde din Berlin

18) Referatul ilustrat în *Trudy* des XI Arch Kongresses, Moskau, 1901 p 763

19) Literatura la Stern, *Trudy* des XIII Arch Kongresses, 1907 p 55

20 *Die „prämykenische“ Kultur in Süd-Russland* în *Trudy des XIII Arch Kongress* p 53 şi urm

nia [21]) ceea ce complectează într'un chip surprinzător săpăturile profesorului normalian Orosz Endré la Turda lângă Cluj, făcute circa 1890 [22]) La sudul Dunărei—încă din 1898—încep cercetările consulului francez din Philippopoli, Degrand la o necropolă vecină cu Scutarii [23]). După doui ani de întrerupere, în 1900 săpăturile sunt reluate de G. Seure pe seama Şcoalei franceze de Atena — la Tell-Ratcheff, în Rumelia răsăriteană; după un an, tot aici, de acelaş Degrand—pe seama Academiei franceze; în această vreme Paul Tráger adună un însemnat material din tumulii macedonici (Hagio Elia, Galiko, Platanaki, Topsin, Amatovo, Pella, Sarakli, Alaklisi, Korino) [24]). Tot în 1900 se reîncep cercetări în Serbia de Directorul Muzeului din Belgrad, Dr. Miloje Vassits, la staţiunea Jablanica [25]), în 1908 la Vinca lângă Bello Brdo, 15

---

21) *Mitteil d anthropol Gesellsch in Wien*, 1900, p 193 şi urm., *Mitteil der prähist Commission d K Akademie der Wissenschaften, Wien,* 1903 — săpăturile dela Priesterhügel şi Ariusd (Erösd) Colecţiunea principală în „Burzenländer sächsisches Museum", dublete în Muzeul Naţional unguresc din Budapesta şi în acela de Istorie naturală din Viena Muzeul numit din Braşov mai cuprinde lucruri dela Curmătura (Schneckenberg, Baia de peatră (Steinbruchhügel şi Şpenchi (Gesprengberg) — lângă Braşov, alte câteva forme, din chiar Braşovechiu

22) In Muzeul din Alba-Iulia, nepublicate, — un mare număr de fragmente de vase pictate (6 tabele), şi vase incizate Lămuririle cu privire la provenienţa lucrurilor le-am căpatat dela d Dr Cserni Béla, Directorul Muzeului

23) Dupa inventarul manuscris dăruit de autor Muzeului din S-t Germain face S. Reinach comunicarea sa la al XII-lea Congres de Antropologie din Paris, 1900 *Une nécropole en Albanie,* v *l'Anthropologie*, 1901, p 622 şi urm

24) Studiile preotului Jérôme, *L'époque néolithique dans la valée du Tonsus* (Trace în *Révue Archéologique,* 1901, II, p 328 şi urm, şi *Cosmos,* Paris, 1901, N 831 şi 835 — şi încă, studiul lui Seure şi Degrand din *Bull de Corresp Héllénique,* 1906, p 359 şi urm, *„Exploration de quelques tells de la Thrace"* — Pentru Macedonia Comunicările lui P Träger în *Zeitschrift f Ethnologie,* 1901, *Verhandl*, p 54 şi urm, 1902, *Verhandl*, p 62 şi urm Un studiu amanunţit asupra colecţiei lui Träger dăruită Muzeului din Berlin, H Schmidt în *Zf f Ethnologie,* 1905, p 91 şi urm

25) *l'Anthropologie,* 1901, p 527 şi *Archiv für Anthropologie*, 1902 In Serbia, cele dintâi descoperiri preistorice dela 1875 încă, sporadic însă, fără înlesnirea necesară materială şi ştiinţifică, v *„Die ersten prähistorischen*

Km. depărtare de Belgrad[26]). Cu săpăturile Directorului Muzeului Naţional din Atena, Val. Stais şi acelea ale profesorului Chr. Tsountas, la Dimini şi Sesklo în Tezalia [27]), cu acelea ale Doctorului Lâszlô Ferencz în Comit. Trei scaune al Transilvaniei [28]), am notat principalele cercetări cu studiile lor din ultimii treizeci de ani, referitoare la preistoria Europei răsăritene în care Dacia cuprindea o însemnată parte centrală [29]). Sprijiniţi pe aceste cercetări şi studii care dau abia o perspectivă cercetărilor din ţara noastră şi complectate cu date, multe neîntrebuinţate, ce cuprind din belşug Muzeele ţinuturilor considerate, Dacia înainte de Romani va apărea desigur altfel decât şi-o puteà reconstitui cercetătorul dinaintea acestui timp şi ca fapte şi ca orientare.

Paleolitica Europei răsăritene şi de sud e încă o pro-

*Funde im Königreich Serbien*" şi „*Die prähistorischen Funde in Serbien bis 1889*", ale lui F Kanitz în *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* XVI, p 65, XIX p 150

[26]) Rezultatele principale în *Prähistorische Zeitschrift,* 1910, II, 1 Heft, p 23 şi urm , 1911, III, 1-2 Heft, p 126 şi urm

[27]) V comunicarea la Congresul internaţional de Arheologie din Atena, 1905, *Comptes-rendues* p 207—08, publicarea întreagă a săpăturilor în Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, Ἐν Ἀθήναις, 1908 Lucrurile în Muzeul Naţional din Atena — dulap 106—108

[28]) *Erdélyi Muzeum Kiadja az Erdélyi Muzeum Egyesület,* Kolozsvár, 1911 — *Stations de l'époque prémycénienne dans le Comitat de Háromszék*

[29]) Pentru Transilvania — un folositor repertor al tuturor antichităţilor ei a alcătuit d Iuliu Martian din Cluj *Archeol-prähistor Repertorium für Siebenbürgen, Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* XXXIX, 1909 — In România, după vremea lui C Bolliac-Odobescu-Tocilescu (până la 1880) cercetarile preistorice s'au întrerupt, asemeni şi cercetările locale cu D Butculescu, N Beldiceanu, Gr Buţureanu şi G Diamandi, comparativ, cel mai slab în date de arheologie preistorică între ţinuturile înconjurătoare — Pentru Guvern Kiewului o hartă cu text explicativ a alcătuit V B Antonovich *Archeologicheskaja Karta Kiewskoi gubernii,* Supl la t XV din *Drevnosti* a Soc arheologice din Moskowa, 1895, O hartă analoagă pentru Guvern Podoliei a apărut în *Trudy* a Congresului al XI-lea de Arheologie din Kiew, Moskowa, 1901, p 197 şi urm , cu harta — de E Seţinski — Un centru de cercetări arheologice regulate este la sudul Dunărei Muzeul din Sarajevo (Bosnia), dela 1893 cu o publicaţie *Wissenschaftliche Mitteil. aus Bosnien u H* hsg v. bosnisch-hercegovinischen Landesmuseum, în Transilvania, Muzeul Ardealului din Cluj — asemeni cu un buletin — *Erdelyi Muzeum*

blemă a viitorului [30]) Date sigure încep abia din epoca neo-

---

[30]) Cu excepţia staţiunei dela Krapina (Croaţia) — *l'Anthropologie,* 1905, p 13 -- abia din 1892 începe a se confirma părerea lui Hampel despre existenţa unei epoci paleolitice în Ungaria, cu cele trei „Steinkeile" (instruments amygdaloïdes) dela Miskolcz (Comit Borsod) — dovedite paleolitice ca material, formă, tehnica şi situaţie geologica Până atunci, cele aflate în peştera dela Baráthegy Comit Liptau, 1874) nu puteau fi convingătoare, cu toată autoritatea lui Franz v Pulszky care le află un loc în ediţia ungurească a operei lui Lubbock *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* XXIII, 1893, p 77 şi urm, v în *Sitzungsberichte,* acelaş an, p 92 — contestarea din punct de vedere geologic a celor trei instrumente, a lui Iulius v Halaváts (expunerea de motive în *„Archaeologiae Ertesitö",* t XIII, N 2), în acelaş senz, contestarea lui A v Török în *„Ethnol Mitteil aus Ungarn"* III, 1893, Heft 1—3 Török anume, între şapte locuri din Ungaria cu obiecte şi osăminte pretinse paleolitice, menţionează ca serioase numai două peştera dela O-Ruzsin şi Nagysáp, cea din urma încă fiind suspectă Pe bază de nou material răspunde tuturor întâmpinarilor Otto Hermann în *„Das Paläolithicum des Bükkgebirges in Ungarn", Mitteil d anthrop Geselsch in Wien,* XXXVIII, 1908, p 232 şi urm Pentru Transilvania menţionez încă, lucrurile pretinse ca „aurignacee" descoperite în Valea Cremenei de J Teutsch şi aflate în bogata sa colecţie privată dela Braşov D Teutsch invoacă pentru autenticitatea descoperirei sale autoritatea lui Hoernes, Szombathy şi Rutot v şi *Bericht des Burzenländer sächsischen Museums in Kronstadt,* 1908—10, hsg v d Museumsleitung, 1911, p 7 şi 11 La Muzeul Ardealului din Cluj, d Dr Roska Marton îmi arătă obiecte cu caractere diluvice descoperite de curând de d-sa la Cioclovina (Comit Huniad) între o pătură inferioară musteriană şi una superioară, solutreană In acelaş muzeu se găsesc încă numeroase lucruri cu caracter musterian, coll Sofiei Torma, cum aflu, fără nici o indicaţie a locului — Tocilescu *Dacia în d R,* 778—9 şi notele sprijinindu-se pe Goos (*Archiv des Vereins f sirbenbürg Lk,* N F XIII) şi însemnari nesusţinute ca acea din *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* I, p 224, socoate ca de existenţă neîndoelnică paleolitica în Ardeal şi România şi contimporaneitatea în aceste părţi a omului cu mamutul şi alte animale quaternare Caracteristic e însă că la 1892 Fr v Pulszky zice „die Gescichte des Menschen beginnt in Ungarn mit der neolithischen Periode", *Archiv für Anthropologie,* XX, 1892, p 349 şi în 1903 încă, prof M v Hoernes în *„Der diluviale Mensch in Europa" Braunschweig,* califica toate descoperirile paleolitice din Ungaria cu excepţia Krapinei şi mai puţin a Miskolcz-ului,-drept—„hinfällig" —Rusia centrală de nord şi nord-vest, păduroase, au fost nelocuite până în plină epocă neolitică, asupra acestui punct nu e nici o desidenţă între geologii ruşi, Zaborowschi. *Bull dela Soc d'Anthrop. de Paris,* VI, 4-e série, 1895, p 117, pentru limita către nord a urmelor omului paleolitic şi cele trei-patru staţiuni paleolitice din Rusia meridională, p 118, v însă şi comunicarea lui Armaschewschy la al XI-lea congres de arheologie din Kiew (1899) în *Archiv*

litică spre sfârşit şi începutul acelei de bronz [31]) Obiecte izolate, dar, dupa cum se vede, şi un îndestulator numar de staţiuni explică aceste timpuri, fiindcă, dacă obiectele izolate spun ceva numai când se poate urmărì locul unde au fost găsite, staţiunile descriu un întreg ţinut, de multe ori cu mult mai sigur decum pot descrie izvoarele o oarecare perioada istorică.

Forma obicinuită sub care se înfăţişează staţiunile preistorice la Dunărea de jos e acea tumulară.

Locuinţi lacustre neolitice şi mai noui care sa se poată pune în raport cu palafitele Elveţiei şi ale Italiei se cunosc încă prea puţine [32]) Staţiunea dela Vodastra (Romanaţi)

---

*für Anthropologie,* 1902, p 289 Caracterul magdalenian al descoperirilor paleolitice a lui Chwoiko la Kiew *Bull de la Soc d'Anthrop de Paris,* 1900, p 478 şi *l'Anthropologie,* 1903 p 326 —rămâne încă problematic Dechelette, *Manuel d'Archéologie préhistorique,* I, 197—198 — In Pen Balcanica cele dintai date paleolitice sunt acelea ale botanistului Fiala, din peştera dela Megara (Bjelasnica, ţinutul Sarajevo) fără resturi omeneşti *Wiss Mitteil aus B u H,* I, 1893, p 32 şi 34

[31]) Consider epocile preistorice ca stadii de cultură şi nu ca perioade de timp Acest însemnat principiu la stabilit definitiv Sophus Müller, *Urgeschichte Europas,* p 144 şi aiurea Şi discuţia etnografică a acestor epoci e plină de controverse 1 Arii, purtători ai culturei neolitice Otto Schrader, *Sprachvergl u Urgeschichte,* şi *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde,* Strassburg, 1901, p 825, contra, d p de Morgan, o *c*, p 158 „cette supposition est entièrement gratuite, car rien n'y l'autorise" 2 Arii, purtători ai culturei de bronz M Much, *Die Kupferzeit in Europa u ihr Verhältniss zur Kultur der Indogermanen,* Jena, 1893 (teoria o primeşte încă istoricul De Sanctis *Storia dei Romani,* Torino, 1907, p 95 , contra, d p , Déchelette, *o c*, p 43—44, 144, 154, 486—487 şi de Morgan, *o c*, p 167 La noi, Tocilescu păstrează o justa rezervă, *Dacia,* p 468, 776 şi 778, nu şi în alte locuri 506, 830—1, 891.

[32]) Ce e drept, Herodot şi Hippocrat arată existenţa de locuinţi palafite pe lacul Prasias în Macedonia şi valea Phasis-ului Deocamdată staţiunea lacustră dela Ripac (Bosnia) şi Donja Dolina, la Sava, apar singure Radimsky, *Prehistoricka sojenica kod Ripac u Bosni, Glasnik,* VII, 1895 şi VIII, 1896, Sarajevo, cu scurte monografii asupra osămintelor omeneşti, faunei şi florei staţiunei şi *Wissensch Mitteil aus Bosnien u Hercegovina,* Wien, 1897, p 29 şi urm , *Glasnik zemaljskog Museja,* XVII, 1905, cercet lui Ciro Truhelka Părerea lui Robert Munro (*Rembles and Studies in Bosnia and Dalmaţia,* London 1895 (împărtăşită şi de Pigorini) cumcă şi staţiunea dela Butmir ar fi fost un centru de locuinţi pe piloţi, are împotrivă părerile tuturor celor-

căreia i se atribuie o asemenea origină [33]), poate fi o obicinuită stațiune tumulară, cum s'a și aflat, înconjurată de alți tumuli mai mici. Infațișarea actuală a locului de „insulă înconjurată de o gârlă mocirloasă și lată din izvoare" [34]), nu e concludentă pentru situația ei din vremea neolitică, iar după alte amanunte, comparativ cu cunoscutele palafite europene, părerea se arată chiar neadmisibila [35])

Monumente megalitice se dovedesc a fi puține, la sudul [36]) dar îndeosebi, la nordul [37]) Dunărei.

---

lalți membri ai Congresului dela Sarajevo (1894, v și *Neolitische Station v Butmir*, II, 1898, p 19 E departe de orice convingere susținerea lui B P Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, I, ed II, p 232, după care pasajul despre caii Siginilor, la Herodot, ar atesta prezența locuințelor lacustre în Temișiana Neverificata a ramas și părerea d-lui D Butculescu care credea să recunoasca la Olteni, Bălaci, Licurici, Zimbreasca și Calomfirești Teleorman —măguri la mijloc de bălți, *Revista Contimporană*, 1873, p 574

[33]) Bolliac, *Trompeta Carpaților*, 1872, No 1010, 1873, No 1059, 1875, No 1255 Odobescu, *Ann Ac Rom*, X, s II, p 188, Tocilescu, *Dacia în d R*, p 792

[34] „am gasit pâna în opt vetre asemenea, mai la aceiași adâncime, în distanță aproape cu trei metri una de alta, bordeie negreșit, a caror lemnărie s'a topit cu desăvârșire și n'a mai ramas nici un vestigiu" C Bolliac, *T C*, 1010, Tocilescu, 789 Chiar Bolliac într'alt loc zice „de unde știm, dacă prin săpaturi serioase în aceste mocirle nu se vor descoperi și probe de locuinți propriu lacustre" *T C*, 1873, No 1059, astfel de săpături nu s'au făcut Rămâne dar, simpla bănuială din 1869 a lui Odobescu, *Opere Compl*, Minerva, III, 113

[35] *Tromp Carp*, 1872, No 1010

[36] Dolmeni și menhiri se cunosc până acum numai în Rumelia „am Vorgebirge des östlichen Rodopa, auf den Sakar- und Strandzagebirge", *Mitteil d anthrop Gesellsch W*, XXXIX, 1907, p 163 Menhirii sunt foarte rari, s'au găsit numai doui pe Sakar Dolmeni s'a găsit în Rumelia, 110, cu o cameră și 61 cu două camere, toți pitici în comparație cu acei vesteuropeni Micimea lor o explică autorul studiului, Dr Sima Trojanovici din Belgrad, prin venirea în aceste locuri a unei populațiuni cu un cult al dolmenilor și menhirilor desvoltat de mai înainte, dar părăsindu-l în aceste ținuturi mai cultivate,—desigur o simplă părere

[37]) Bolliac a găsit în timp de 14 ani un singur monument megalitic în România, un dolmen, așa numita Peștera cu oalele de pe muntele Lespedei din jud Dâmbovița „preste pietre mari, un lespede petroiu formează un acoperimânt peste două încaperi, una de 15 picioare lungime și 8 picioare largulu, cu o intrare și cu o eșire împotriva intrării de 7 palme, înalte și

Tumulii în schimb (măguri, movile, kurgani cum li se zice în Rusia)—„archive tăcute“ cum li zicea înflorit Odobescu, sunt răspândiți într'un număr considerabil peste tot cuprinsul Europei răsăritene [38]) De multe ori, prin lucru-

---

largi de trei palme, bolovani mari drept praguri și câte un alt bolovan ca treaptă de coborât într'una Intrând întru aceasta, pre deschizătura decătre apus, la dreapta este un bloc de peatră în formă patrată înălțime de 4 palme și tot atâta de câte patru laturile Alături cu această sală, despărțită printr'un zid format dintr'un singur bloc de peatră acoperită numai cu acelaș bloc de peatră care acopere și prima sală, în formă de tindă este o altă sală mai mică decât cea dintai". *T C,* 1870, No 846 Șiruri de pietre înfipte în pământ și rânduite în forma așa numitelor *aliniamente* din Brétagne, Franța, a găsit Teohari Antonescu, după arătările profesorului gimnazial Rola Piecarski, în Gorj, la Schelea „avem un rând de pietre puse la egală distanță una de alta și formând un dreptunghiu regulat, care la rândul sau închide un șir de trei rotocoale concentrice de peatră de aceiași mărime ca și cele din dreptunghiul exterior și tot la aceiași adâncime înfipte în pamânt“ V *Raportul* către Ministerul Instrucțiunei publice, *Buletinul Oficial*, 1897, p. 1119 Pietre dolmenice, dar smulse din locurile lor, a găsit acelaș, pe un munte lânga mănăstirea Polovraci, acelaș județ, *idem*, p 1120—1121 și *Convorbiri didactice,* 1897, p 570

[38]) Martian, *o c,* arată 32 locuri cu tumuli, în două dintre acestea cu câte opt tumuli fiecare In Comit Udvarhely (între Bardocz, Bojteni și Bibarczfalva) și Comit Szolnok-Doboka pe Bélahegy, — In România numărul tumulilor e asemeni considerabil „Vedeți colo un șir de movilițe gemene, care așezate câte două, din distanță în distanță, se prelungesc de pe malul Dunărei până dincolo de bălțile Ialpuhului? In toate direcțiile ele își întind ramure, alcătuite de alte movile, care mai mari, cari mai mici, presărate preste tot întinsul țărei!“ Odobescu, *Artele din România în periodul preistoric* (1872) *Op compl,* ed Minerva, III, p 189—190 Bolliac a scormonit câți-va, Odobescu zice „în zorul unor varatice călătorii de plăcere“; Odobescu i-a lăudat, pe cei mai mari asemănându-i cu sfincșii de granit ai pustiilor nisipoase ale Africei, dar n'a săpat nici unul (O spune singur, *l c,* p 188) Pentru părțile rusești și Rusia propriu zisă, numărul tumulilor se socoate cu sutele de mii v. Zaborowschi, *Bull d la Soc d'Anthrop* de Paris, VI, 4-e serie, 1895, p 123 Ba Zaborowschi față de mulțimea Kurganilor din Rusia meridională susține că și de aici s'ar fi răspândit, ceeace e iarăși o simplă părere In alt loc (p 128), vizând susținerea de mai sus, arată că aiurea decât în sudvestul Rusiei nu s'ar cunoaște kurgani urcând până în epoca neolitică și că, cei din Comit Udvarhely din Transilvania, sunt de vrâstă mai îndoelnică din pricina acelor „tombeaux-caisses“, ca și cum ar fi posibil ca aceiași cultură să se prezinte în deosebite ținuturi întocmai, în aceleași împrejurări și cu un acelaș conținut. Justificarea e mai verosimilă

rile ce conţin, dovediţi din epoca istorică, marea majoritate a tumulilor cercetaţi au dat însă lucruri curat preistorice [39])

O clasificare totală a acestor tumuli nu s'a făcut şi nu e încă definitiv posibilă. Odobescu deosebia tumulii mici, măgure sau măgule, de alţii mai mari, movile sau movile-gemene [40]). Cezar Bolliac considerându-i drept simple morminte, îşi închipuià că cu cât movila este mai mare cu atât personagiul îngropat acolo a fost mai însemnat [41]). Tocilescu, *b)* tumuli cu cadavrul nears [42]). Criteriul de clasificare la toţi în sfârşit, împărţia tumulii în *a)* tumuli cu cadavrul ars şi

---

în senzul unor deosebiri locale, în aceiaşi general răspândită cultura neolitică, cum vom vedea că se şi dovedeşte — La sudul Dunării, asemenea tumuli numeroşi, dai puţin cercetaţi Pentru părţile tracice v Ferd v Hochstetter în *Mitteil d anthrop Geselsch in Wien,* I, p 93 şi urm, el procecta şi o harta a lor Un studiu mai amănunţit dă M E Weiser *Thracien u seine Tumuli, idem,* II, p 137, 185, 225, V şi comunicarea lui Paul Trager din *Zf f Ethnologie, Verhandl,* 1902, p 62 asupra tumulilor macedonici şi ceramicei lor, în general numărul tumulilor acestor regiuni se socoate aproximativ la 10 000 (calculele şi releveurile lui Seure) — Pentru apusul Pen Balcanice, v d p S Reinach, *le Congrès de Sarajevo* în *l'Anthropologie,* 1894, p 563 şi urm Până în momentul Congresului se săpase în districtul Rogatica (Bosnia) aproape 1000 de tumuli, preţuindu-se cam la 19—20 000 numărul tumulilor rămaşi a se deschide

[39]) Din toată Europa răsăriteană, în Rusia sau cercetat cei mai mulţi tumuli şi în chip mai amănunţit, V Th Knauer, *Fouilles des Kourganes de la Bassarabie* (districtul Akkirman — *Conférences à la Soc du Chroniqueur Nestor,* III, IV, Kiew, 1889—1890, cf *l'Anthropologie,* 1892, p 487 O clasificare a tumulilor din Rusia meridională după chipul de îngropare, obiectele aflate şi date istorice, face Samokwassoff v rezumatul german al Congres al VIII-lea de Arheologic din Moskowa, 1890, în *Mitteil d a G in Wien,* XX, p 148 şi urm

[40]) *Compte Rendu du Congrès d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique de Copenhague,* 1869 — *Opere Complecte,* Minerva, III, p 108—110 Vezi şi Raportul din 1872 către Ministerul de Instrucţie asupra rămăşiţelor antice din Jud Dorohoi — *idem* p 122 Dezideratul lui Odobescu din 1869 cu privire la cercetarea acestor tumuli în ţara noastră, se poate înscrie cuvânt cu cuvânt şi astăzi

[41]) *T C,* 1870, No 846

[42]) *Dacia înainte de Romani,* p 907 Clasificarea de fapt e a lui Heuzey asupra tumulilor din Macedonia (*Mission archéol en Macédoine,* 414) care însă îi deosebia corespunzător şi ca formă a) mari. simpli sau plani, b) mai mici şi conici

erà deci şi forma şi conţinutul,—dar desigur o necomplectă considerare a acestuia, le lipsia deopotrivă o bază de cercetări pe cari să se sprijine. Abià Paul Trager în cercetarile sale asupra tumulilor macedonici revine la clasificarea lui Heuzey complectând-o. Confirmând deosebirea de forma pe care Heuzey o observase, el o află anume, în legătură strânsă cu o deosebire de conţinut, despre care Heuzey nu putuse fi informat îndeajuns Semnificativ erà că, în timp ce tumulii plani (puţin ridicaţi), fară excepţie, dadeau foarte numeroase resturi ceramice şi de altfel, ceilalţi, tumulii conici, nu dădeau nimic dintre acestea. Experienţa repetată, concluzia fù: Tumulii plani nu sunt morminte nici monumente mortuare ci străvechi locuinţi preistorice. Alcătuirea lor se datoreşte nu unui cult al morţilor, ci numai relaţiilor topografice [43]).

Plani sau conici, ca aşezări omeneşti, ca monumente funerare sau ca morminte, pe un deal natural, în şes, sau la o margină de apă, întregi sau scormoniţi [44]), din epoca

---

[43] acestea modificate, adeca, prin depunerea eventual succesivă a locuinţilor care, parasite, daramate sau arse, s'au aşternut în strate, v *Zeitschrift für Ethnologie,* 1902, *Verhandl,* p 71 In lucrarea sa asupra descoperirilor dela Seslo şi Dimini, prof Chr Tsountas confirma clasificarea lui Träger „ἔχομεν λοιπὸν ἐν Θεσσαλίᾳ δύο γενικὰ σχήματα τύμβων, τοὺς μαστοειδεῖς ἢ τραπεζοειδεῖς καὶ τους κωνικους Οἱ πρῶτοι ἦσαν συνοικισμοί, ἐκ τῶν ἄλλων δὲ οἱ πλεῖστοι μὲν βεβαίως ἐπιτάφια μνήματα, ὀλίγοι τινὲς ὅμως ἐχρησιμευον ὡς σκοπιαί οἱ τελευταῖοι διακρίνονται ἀπὸ τῶν μνημάτων μόνον ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν διεσπαρμενον ἀγγείων“ Λιμήνι και Σέσκουλον. P 23 A Körte G şi A Körte) *Gordion*, 1904, p 8, crede ca şi acei consideraţi de Träger ca locuinţi colective erau cimitiruri comune în cari se îngropau vreme de mai mulţi secoli, pe când tumulii conici erau morminte ale nobililor sau bogaţilor şi se faceau numai pentru un cadavru sau pentru o familie Cf Tsountas, p 25, nota 1 Numai daca însemnata clasificare a lui P Träger se confirmă şi în celelalte ţinuturi tumulare Rumelia cu Bulgaria, România cu Transilvania, Basarabia şi Rusia de sud

[44]) Un exemplu îl oferă staţiunea Turdaş spalata în fiecare primăvară de apele Mureşului şi unde s'au aflat astfel numeroase resturi din epoca de peatra, alaturi cu lucruri de aramă şi de bronz, alături chiar cu altele din epoca romană Franz v Pulszky, *Die Kupferzeit in Ungarn,* 1884, p 17, A Voss, *Siebenbürgische u bosnische Funde* în *Zf f Ethnologie, Verhandl,* 1895, p 126 Alt exemplu, unii din tumulii macedonici, de lânga Galiko, napadiţi şi scormoniţi de ape *Zf f Ethnol, Verhandl,* 1902, p 71—72

neolitică, alţii coborându-se până în vremea romană [45]), tumulii Europei răsăritene sunt singurele izvoare ale timpurilor înainte de istorie. Dacă cunoaşterea ce o mijlocesc e unilaterală, ea nu e mai puţin sigură. Instruindu-ne despre condiţii de cultură până la care pentru vremea lui izvorul istoric cele mai adesea ori nu se pleacă, despre o întreagă industrie casnica, arta populară, obiceiuri şi credinţi,—ei ne dau tocmai informaţiuni ce ne lipsesc. Când ţinuturile Europei răsăritene şi de sud vor intra, în timpurile istorice, în cercul de cultura greacă şi apoi romană, vor aduce cu ele tocmai acest străvechi fond de cultură populară proprie în funcţiune de care trebue cu necesitate considerată noua cultura-altoi. Sufletul unui popor e mai mult decât limba lui care o poate uita, mai mult decât deprinderile şi credinţele lui pe cari le poate parasi, îmbrăţişând acelea pe cari i le impun alţii, mai puternici şi mai luminaţi, dacă nu mai numeri şi. In noul suflet ce se alcătueşte, însă, neconştiute dar active, stau tacute dar niciodată stinse, temeiurile de rădăcina ale sufletului milenar.

M. Hoernes în cuprinzătoarea sa lucrare din 1898 *„Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfangen bis um 500 v. Chr.“*, trateaza pentru întâia oara la olalta datele preistorice ale Europei centrale, de răsarit şi sud, odată vorbind despre plastica ultimei epoci de piatra şi începutul aceleia a bronzului, altădată fiind vorba despre ornament. Europa sta, după părerea lui Hoernes, faţă de Orient, din cea mai timpurie vârstă de piatră într'un raport de primire, „in empfangendem Verhaltnisse“, condiţionată această situaţie prin înflorirea mai din vreme a răsăritului şi apoi

---

Asemenea apele Prahovei au surpat trei parţi din „cetatea“ Tinosului. Raportul lui C. Bolliac şi Odobescu catre Ministerul Instrucţiei, *T. C.*, 1869, No. 740. p. 2852.

[45]) La Vodastra s'au gasit şi monezi din vremea lui Philipp Arabul (245—250). Bolliac, *T. C.*, 1876, No. 1255, ceeace, fireşte, nu fixeaza timpul întregii culturi dela Vodastra, după cum nu fixeaza monedele penticapeene industria neolitică, în orice caz mai veche, a cutaror kurgani ukrânieni. La Vodastra monedele dovedesc existenţa unei aşezari acolo şi la jumătatea veacului al III-lea.

prin firea ţinutului egean mijlocitor. Potrivit cu această concepţie, se înţelege, că situaţia ţinuturilor dela Dunăre nu diferă la Hoernes de aceia pe care le-o va înscrie Sophus Muller în lucrarea sa citată din 1905[46]). Hoernes zice: „Dunărea de jos, Siretul, Prutul şi Nistrul, alcătuesc oarecum un şir de trepte care duc tot mai către nord“[47]); sensul acestor trepte, ni-l arată Hoernes mai înainte, când, după ce studiază plastica epocei de piatră şi a aceleia de bronz la Troia, Cipru, Ciclade, Creta, Mycene, ajungând la Tracia şi Ilyria zice: „Privim din Grecia către West şi Nord... vine greu să ne gândim că de aici au putut porni noui impulsuri către Grecia; totul vorbeşte pentru drumul invers“. Cultura acestor părţi se alcătueşte din radieri mai mult sau mai puţin slabe ale acelei lumi de cultură sud-răsăritene („mehr oder minder schwache Ausstrahlungen jener sudostlichen Culturwelt“)[48]).

Cu doui ani mai înainte de apariţia lucrării de mai sus, S. Reinach încheia în „Anthropologie“, 1894-96, studiul său cu aceiaşi temă dar dintr'un punct diferit de vedere, acela al tipurilor, *„La Sculpture en Europe avans les influences gréco-romaines“*. Cu prea puţină diferenţă de material întrebuinţat[49]) concluziile la cari ajunge Reinach sunt fundamental diferite de acelea ale profesorului dela Viena. S. Reinach nu puteà să nege numeroasele raporturi ale culturei europene, centrale şi dunărene, cu sudul şi orientul. Le fixează însă în alt studiu al său a cărui titlu e tocmai doctrina combătută, „Mirage Oriental“, — veacul XIII-lea — X în. de

46) S Müller îşi închipueşte o cultură centrală sudică şi o cultură periferică barbară, barbarizantă, cu axioma care caracterizează întreagă această cultură „Das Klasische ist barbarisch geworden“ *U E*, p 46 şi 61

47) „Sie bilden, die untere Donau, Sereth, Pruth und Dnjestr gleichsam eine Reihe von Stufen, welche immer weiter nach Norden führt“ P. 215

48) P 205 Această idee fundamentală la H se repetă rar în chip expres — p 234, — este însă a se înţelege peste tot De însemnat că în noua ediţie a lucrării sale *„Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft“*, 1892, sub numele de *„Natur u Urgeschichte des Menschen“*, Wien u Leipzig. 2 B-de, 1909, Hoernes atenuează simţitor teoria din 1898 — reducând'o aproape la termenii ei cronologici — fără însă a justifica această atitudine v II, p 168 cu p 556 şi urm

49) descoperirile dela Butmir

Chr., — limită dela care numai, ar începe influenţile orientale asupra apusului (el zice: „reflux dela răsărit la apus şi dela sud la nord")—„fondul civilizaţiei (europene) până în epoca zisă de La Tène rămânând absolut indigena" [50]) Concluzia lui Reinach erà chiar aceia a unei civilizaţii neolitice primitive radiind „en éventail" din Europa centrală sau din Europa de nord [51]). Dacă încercări ca ale Sophiei v. Torma (cercetătoarea dela Turdaş) de a stabilì o legătură între semnele de pe olărüle „ungureşti" şi scrierea cuneiformă *(Ethnographische Analogien,* Jena, 1894) nu izbuteau decât să adauge, cu drept cuvânt, numele autoarei lor la Addenda „Mirajului oriental", descoperirile dela Butmir dădeau un motiv, oricum temeinic, pentru discuţia raporturilor străvechi cu lumea egeică. Reinach, unul dintre participanţii congresului din Sarajevo (1894), trebuì să recunoască acolo, în conferinţa asupra Butmirului, analogiile intime cu arta myceniană, chiar adăugând îndată—nimic comun cu Egipetul, Babilonia, Fenicia, această civilizaţie este europeană [52]). Răspunzând unui argument de căpetenie în favoarea influenţei străvechi orientale în Europa de sud-est, anume analogiile neolitice cu cultura Asiei mici, S. Reinach ajunge astfel la următoarea părere, una din ideile fundamentale ale studiului menţionat *„La Sculpture en Europe":* nu sunt decât două soluţiuni posibile; sau se va admite că viitorii Troeni trecând din Tracia pe coasta Asiei au adus cu ei un capital european de civilizaţie neolitică, sau se vor pune toate analogiile pe seama întâmplărei. [53]) In 1900 referind despre staţiunea neolitică sârbească dela Jablanica, S. Reinach zice: cum bine a recunoscut Vassits, staţiunea dela Jablanica constitue o nouă verigă a lanţului întrezărit de câţiva ani, care leagă Bosnia şi Phrygia de oparte, de alta Ungaria şi Rusia sud-estică [54]).

---

50) *l'Anthropologie,* 1893, p 572 cu 732

51) *idem,* p 731

52) *Le congrès de Sarajevo, l'Anthropologie,* 1894, p 554 şi urm Vom vedea că, chiar această influenţă myceniană pentru care cedează R e contestată destul de serios, am citat'o fiind caracteristică pentru mersul concepţiei învăţatului francez

53) *l'Anthropologie,* 1894, p 185

54) *idem,* 1900, p 532

Astfel, Hoernes constată raporturi directe şi influenţe, dela răsărit şi sud către apus şi nord, pe vechea temă ex oriente lux; S Reinach tăgădueşte orice raporturi şi suspiciează influenţele,—pe temelia nouă, fecundă, a unei culturi băstinaşe europene, rămânând, fireşte, a se vedeà întru cât se poate admite chiar un curent apus-răsăritean, susţinut de dânsul.

Cultura neolitică a Europei carpato-balcanice stă în mijlocul acestei controverse Intrebarea este: care din aceste două teorii e mai probabilă şi se justifică cu datele mijlocite de nouile descoperiri şi cercetări arheologice?

Verificarea materialului însuşi şi a parerilor cu privire la dânsul, e întâiul capitol firesc la istoria veche a Daciei.

---

# I. ARME. INSTRUMENTE. OBIECTE FELURITE[1]).

Prima chestiune ce şi-o puneà Gr. Tocilescu studiind „monumentele antice" ale Daciei înainte de Romani, erà, dacă se constată şi pentru Dacia cele trei perioade în genere admise: a petrei, a bronzului şi a ferului, cu subdiviziunile lor, ba chiar expuneà pe larg părerea sceptică a lui Goos. [2])

Astăzi se poate afirma cu siguranţă existenţa acestor epoci, mai mult: că bogăţia mobilierului neolitic, de pildă, nu e întru nimic mai scăzută la Dunărea de jos decât în restul Europei Până la întrebuinţarea curentă a metalului, mai timpurie sau mai târzie, mai îmbelşugată sau mai săracă, după ţinut, fel de fel de roci dure, obicinuit peatra şi cremenea, cornul şi osul, dădeau materialul pentru arme, instrumente şi unelte ca şi pentru obiectele de podoaba; lutul, pentru industria ceramică ca şi pentru arta plastică a vremei. Dacă se poate spune că obicinuinţa întrebuinţărei acestui material s'a putut menţine şi cu răspândirea metalului şi meşteşugului de a-l lucrà, e tot aşa de adevărată pe cât de fi-

---

1 In interesul schiţei totale a neoliticului Românici încep totuşi cu aceastǎ industrie, care, de altfel, da cea dintâi tentă fundamentala unităţii lui carpato-balcanice

2 *Dacia în d R* p 776 cu p 787—788 Odobescu nu crezuse altfel, *Revista ştiinţifica,* 1872 *Op compl,* ed Minerva, III, p 114 Singur Bolliac cu o experienţa de sapaturi, mult-puţina, corespunzatoare, face următoarea observaţie, care e încă adevarată pentru preistoria Românici „la noi se gasesc mai multe obiecte de peatra decât de bronz, pot zice că bronzul se găseşte foarte rar în comparaţie cu obiectele de peatră", *Tromp Carpat* 1870, No 846, iar în alt loc recunoaşte caracterul conservativ al epocei de peatră la noi, *T C,* 1873. No 1059 — idee nu mai puţin potrivită

rească, folosirea anterioară, exclusivă a acestui material aflat la îndămâna fiecăruia [3]).

Acest mobilier neolitic nu are o egală însemnătate comparativă Trebuinţele simple nasc industrii asemănătoare; trăsături deosebitoare, însuşiri caracteristice se pot desluşi abià cu înmulţirea şi definirea acestor trebuinţi—în industria ce le urmează şi le reprezintă [4]) Ceramica şi plastica prin materialul aşa de primitor de expresii cât de variate şi de fine, — singure, mijlocesc o pătrundere mai adâncă în lumea cărora aparţin.

Numărul armelor, instrumentelor şi altor obiecte întrebuinţate în epoca neolitică în Dacia, ca şi în genere în Europa răsăriteană şi de sud, e considerabil. Ce spune C. Bolliac despre Vodastra e caracteristic: „în două zile, cu câţiva oameni. . s'au scos din adâncime dela un metru până la unu şi jumătate, peste trei mii de silexuri afară de cele lepădate ca nereprezentând nimic, din care silexuri ca la trei sute intacte: săgeţi, suliţe, cuţite, răzători, topoare, topoare-ciocane găurite, pietre de praştie de silex rotunzite, pietre de afundat plasa, bolduri etc.; mai multe pietre de frecat seminţe, mai multe gresii de ascuţit pietre, mătci din cari s'au scos aşchii de săgeţi, cuţite etc., mai bine de trei sute obiecte de lut frământat între care vre-o sută scoase intacte: obiecte pentru ţesături, pentru afundare de plase, pentru podoabe... ca la vre-o trei sute obiecte lucrate de os, dintre cari vre-o şaptezeci scoase întregi: mânere pentru arme şi unelte, bolduri, sule, undrele cu gaură printre cari una admirabilă de 15 cm." [5])

Această abundenţă o confirmă şi repetatele săpături dela

---

[3]) In Grecia, Insulele egeice lutul, foarte curând, va fi înlocuit, în anumite întrebuinţări, cu marmura

[4]) Bolliac exagera însemnătatea uneltelor, instrumentelor, găsite de dânsul. deaceea rămânea pentru el plină de mister întrebarea „cum de acesta arme de peatră, cum de aceste arme de silex sunt întocmai ca acelea care se găsesc şi prin Helveţia, şi prin Scandinavia şi prin Irlanda şi Scoţia? Şi apoi, cum de cele mai multe arme de silex din Europa veche se potrivesc aşa de bine cu cele găsite în America şi chiar cu cele ce se fabrică astăzi prin popoarele sălbatice ale diferitelor părţi ale lumei"? *T C*, 1870, No 816

[5] *T C*, 1873, No 1059, v şi *T C*, 1876, No 1255.

Cucuteni-Iaşi. D. Diamandi care notează cel dintâi, mai îngrijit, ce a aflat acolo, menţionează numărul foarte mare al silexurilor cu întrebuinţarea de topoare, săgeţi, ferăstraie, cuţite, răzători, nuclee, toate bine lucrate; apoi obiecte de os—între care o daltă foarte frumoasă din corn de cerb, bine lustruită şi foarte tăioasă[6]). Săpăturile D-rului H Schmidt au înmulţit considerabil acest număr[7]).

In Transilvania Repertoriul Martian citează nu mai puţin

---

[6]) *Bull de la Soc d'Anthrop de Paris,* 1889, t XII, 3-e série, p 582 şi urm Din Col Beldiceanu — la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti se află — dulap III (fost X) planşeta 5 — No 115 şi urm, *Catal,* 1906, p 78 cuţite de silex felurit colorate, cu trei feţe şi două tăişuri, aşchii de cremene, dălţi, topoare de peatră, diferite instrumente de corn de cerb, şi încă (nu se ştie dacă tot din aceiaşi colecţie Beldiceanu), un cuţit de peatră (No 62), şase dalte sau toporaşe (No 103—107 şi 127), două ciocane sau topoare (No 143 şi 144) precum şi un pumnal de corn de cerb

[7]) Cum rezultatele săpăturilor nu sunt încă publicate, nu pot să dau decât o notă despre ce se află expus în Muzeum für Völkerkunde din Berlin

I n s t r u m e n t e d e c r e m e n e ş i a l t e p i e t r e 31 razatori, 11 răzatori prelucrate, 15 vârfuri de răzători, unul de iaspă, 12 vârfuri (perçoirs) de diferite forme, 21 răzători formă atipică, 3 topoare-ciocane cu gaură, 7 cuţite, 3 topoare lustruite, 2 ferăstraie, 1 fragment de instrument în formă de secure foarte numeroase (66) vârfuri de săgeţi aparţinând culturei mai noui B, 3 cuţite în formă de secere, de peatră I n s t r u m e n t e d e p e a t r ă ş i o s Numeroase topoare, 4 frumoase cuţite, 12 topoare de corn de cerb, toate cu gaură I n s t r u m e n t e ş i l u c r u r i d e p o d o a b ă d i n m a t e r i a l d i f e r i t 3 cuţite sau instrumente de lustruit, unul cu gaură, 5 dălţi de os, 10 pumnale şi vârfuri de lance de os — 2 găurite cu îngrijire, 5 instrumente în formă de dălţi, din corn, 6 punctătoare de corn, două găurite, unul cu două ramuri, 13 punctătoare de os, câte-va lucruri de podoabă pentru atârnat, din os, un fel de andrele cu două vârfuri, câte-va boabe de fus, una punctată, 2 vârfuri de săgeţi din os, 1 topor în miniatură, de lut, 3 piramide de lut găurite, 2 boambe sferice de peatră, găurite, una mai turtită, alta mai înaltă, alte 2 mai prelungi, găurite parţial nu diametral, o peatră lată de lustruit (polissoir)

Facultatea de litere şi filosofie din Iaşi cuprinde în depozitul ce are încă un însemnat număr de astfel de instrumente

(Notiţă Ca chestiune de terminologie limba germană face deosebiri între Schaber şi Kratzer, Beile, Axt şi Hacke, Spitzen şi Pfriemen, — în franţuzeşte se zice numai grattoir, hâche şi poinçon ca şi pentru noi răzătoare, topor, punctător)

de 162 de locuri unde s'au aflat arme şi instrumente de peatră şi alte roci [8]).

Topoare s'au găsit astfel la Ilişua (Alsóilosva, Comit. Szolnok Doboka) de peatră; la Sălciua (Alsószolcsva, C. Torda-Aranyos) de gresie şi serpentină; la Alsótelek (C. Hunyad); pe Valea rea la Vinţul de jos (Alvincz, C. Alsó-Fehér) de piatră; la Ţapu (Apátfalva, C. Nagy-Kükullo) un topor de serpentină; la Aranyosszentmiklos (C. Szolnok Doboka): Arkos (C. Háromszék); Balomir (C Hunyad) de peatra; Bercuta (Báránykut, C. Nagy-Kukullo) de serpenpentină; la Bátos (C. Kolozs) trei topoare de quarţit; Berghin (Berve, C. Also-Fehér) de serpentină; pe munţii Ticuiata şi Măruţa la Cetea (Csáklya, C. Alsó-Fehér) topoare de diferite roci, la Cristur (Csicsókeresztur, C Szolnok Doboka); Dálnok (C Háromszék) de andesit; la Dungi (Dános, C. Nagy-Kukullo) de serpentină; pe Cetate la Déva (C. Hunyad) un topor de quarţit; Doboka (C. Sz. D.) de peatra; Hetzelsdorf (Eczel, C. Nagy-Kukullò) topor de amfibol; la Felsoszálláspataka (C. Hunyad) de trachyt; la Bradu (Girlsau, Fenyò falva, C. Szeben) două topoare de serpentină; Fuzesd (C. Hunyad); Geges (C. Maros-Torda) de peatră; la Girolt (C. Szolnok Doboka) topor de amfibolgneis şi un topor-amuletă, de peatră; Glod (C. Hunyad) şi Ilyefalva (C. Háromszék) topor de peatră; Teutis (Kékes, C Sz Doboka) trei topoare de peatră; la Keménd (C. Hunyad) un topor de serpentină; Kibéd (C. Maros-Torda) patru topoare de trachyt; Kiscserged (C. Alsó-Fehér) un ciocan de peatră; Kleinprobstdorf (Kisekemezo (C. Kis-Kukullo) unul de amfibolit; Sacalaia (Kisszék, C. Szolnok-Doboka) de peatră; la Kobor (C. Nagy-Kukullò) cinci topoare de serpentină; în Blumenthal la Cohalmu (Kòhalom, C. Nagy-Kükullo) topor de peatră; la Baia de Criş (Korosbánya, C. Hunyad) unul de trachyt; Magyarnádas (C. Kolozs) un topor de serpentină; Magyarsárd (idem) de ardesie; Makfalva (C. Maros-Torda) de peatră; pe Măzărişte la Mocod (Makod, C. Bestercze-Naszód) de serpentină; la

[8]) *Archäol-prähist Repertorium, Mitteil d a Gesellsch in Wien,* 1909, p 321 şi urm

Marosujvár (C. Alsó-Fehér) un topor de jaspă ; Miheleny (C. Hunyad) ; Muzsna (C. Nagy-Kukullo), de peatră ; la Nádpatak (idem) două topoare de serpentină ; unul asemenea la Nagyajta (C. Háromszék) ; Proşta mare (Grossprobsdorf, Nagyekemezo, C. Kis-Kukullo) trei topoare de serpentin, două de amfibol · pe Sárvár la Aiud (Nagyenyed, C. Alsó-Fehér) unul de peatra ; Sieu mare (Grossschagen, Nagysajó, C. Bestercze-Naszód) topoare de peatră ; la Sibiu (Hermannstadt, Nagyszeben) un topor de calcar mărnos, unul de serpentină ; pe Valea Nandrului (Nandorvályа, C. Hunyad) — la Cărămida — topoare de amfibolit, lut şi ardesie quărţoasă ; la Netus (C. Nagy-Kukullo) un topor de serpentină, unul de amfibol ; Nyárádgálfalva (C. Maros-Torda) unul de peatră ; la Parajd (C. Udvarhely) două topoare de trachyt ; Brond (Prod, C. Nagy-Kukùllo) un topor de amfibolit ; la Rea (C. Hunyad), de trachyt ; Rigmány (C. Maros-Torda) de amfibolgneis ; la Sáromberke (C. Maros-Torda) de calcar marnos ; Sighişoara (Schassburg, Segesvár, C. Nagy-Kukùllo) topoare de amfibol şi serpentină ; la Szacsva (C. Háromszék) unul de obsidiană ; la Szászbuda (C. Nagy-Kukullo) de gresie ; Szászdálya (idem) un topor de serpentină ; Szásznyires (C. Kis-Kukullo) unul de peatră ; Szászrégen (C. Maros-Torda) un topor de gresie ; Oraştie (Broos, Szászváros, C. Hunyad) două topoare de serpentină ; Szentegyed (C. Szolnok Doboka), la Fundătură, şase topoare de peatră ; Sucutard (Szentgothárd (idem), topor de peatră ; Szentkatolna (C. Háromszék) topor de trachyt ; Szováta (C. Maros-Torda) topor de gresie ; Sztána (C. Kolozs) topor de amfibol ; Szucsák (idem) topor de trachit ; Triscáu (Toroczko, C. Torda-Aranyos) topor de amfibol ; Ugra (C. Nagy-Kukullo) topoare de iaspă şi cremene ; Vadasd (C. Maros-Torda) topor de peatră ; Hunedoara (Vajdahunyad, C. Hunyad) topor de peatră ; Valioara (C. idem) asemeni ; la Ocna (Salzburg, Vizakna, C. Szeben) topor de serpentină, la Faţa Vacilor, topoare de peatră ; Zabola (C. Háromszék) topor de trachyt ; Zsiberk (C. Nagy-Kukulló) un topor de amfibol, altul de serpentină.

In România: la Cetatea Latinilor (jud Mehedinţi) un topor de gresie, altul de peatră găurit ; Hunia-mare (lângă

Calafat?) topor de peatră; Muntele cu comoara (jud. Dâmboviţa) toporaş de o peatră colorată diferit; Severin; Vodastra (jud. Romanaţi), topoare de granit; Zidina Dacilor (Mehedinţi) topor de serpentină [9]). Apoi tot de peatră, de silex sau de grezie, găurite sau negăurite, s'au găsit topoare la: Andreeşti (Gorj), Aninoasa (idem), Arcuda (Ilfov), Balceşti (Argeş), Bălăneşti (Gorj), Basaraba (Suceava), Budisteni (Muscel), Bumbeşti de Jiu (Gorj), Ciuperceni (Gorj), Căscioarele-Prundu (Ilfov), Comarnic (Prahova, unul, foarte mare de granit, găurit), Daneşti (Gorj), Dealul Licuriciului (idem), Dobrotinet (Olt), Goeşti (Dolj, de diabas, lung de 14,5 cm., foarte gros şi curmat aproape de muche), Hinova (Mehedinţi, cu două taiuşuri), Hurez (Vâlcea), Miceşti (Muscel, de serpentenă, diorit, ofit), Persicea (Mehedinţi, fragment, de diabas-porfirit, găurit), Peşteana (Gorj), Petroşani (Muscel, de serpentină), Pleşeşti (Suceava), Poiana (în faţa Câmpinei, Prahova, foarte mare, de granit, găsit de curând), Preuteşti (Suceava), Rosia de Amaradia (Gorj), Salcea (Botoşani), Topolniţa (Mehedinţi, de serpentină verde, găurit), Turburea (Gorj), Tutana (Argeş), Urdarii de sus (Gorj, de diabas, fragmentar), Viezuri (Gorj), Vârtop (Gorj), Voiteşti (idem) [10]).

C i o c a n e s'au găsit în Transilvania: la Ilişua (Szolnok-Doboka), Aranyosszentmiklos (C. idem), Arkos (C. Háromszék), Tagu (Czege, C. Szolnok-Doboka), Petres (C. Besztercze-Naszod) — trei —, Szentegyed (C. Szolnok-Doboka) — de peatră; la Nuşfalău (Apanagyfalu, C. Szolnok-Doboka) şi

---

[9] *T C*, 1872, No 1010, Bolliac, *Excurs archeol*, v şi Tocilescu, o c, p 781 şi n 19 In ce priveşte toporaşul citat ca găsit de d-l D Sturdza în Moldova, v adnotarea lui Odobescu la articolul său publicat în Revista Ştiinţifică, 1872 *„Arme şi unelte de peatră şi os din epocile preistorice aflate în România"*, *Op Compl* ed Minerva, III, p 116, n 2.

[10]) *Tromp Carpat*, 1872, No 1010, pl fig 2, *Revista Ştiinţifică*, 1872, stampa IX, tabl I, fig 1 şi p 148, *idem* stampa IX, tabl I, fig 2—8 şi p. 143, *Anuarul Muzeului Geologic din Bucureşti*, 1905, p 52, *Neamul Românesc literar*, 1910, p 752, Muzeul de Istorie Naturală din Bucureşti, donat C. Alimănişteanu), Muzeul Istrati-Capşa, Col G Diamandi, Muzeul Gimnaziului din T-Jiu, C Moisil în *Bul Comis Monum Istorice*, III, 1910, pp 118, 119 121, 122, 123, 172, 173. 174. IV, 1911, p 84

Jegenye (C. Kolozs) de quarţită; la Buza (C. Szolnok-Doboka) de ardesie amfibolică; la Cetea (Csáklya, C. Alsó-Fehér) de melafir, quarţit, diabas trachyt, corund; la Csikmindszent (C. Csik) un ciocan de trachyt; pe Dobrilla la Boii (Felsoboj, C. Hunyd) ciocan de amfibol; asemeni la Orăştie (Broos, Szászváros) şi Veczel (C. Hunyad); la Karács (C. Hunyad) — ciocan de diorit; Lusca (C. Besztercze-Naszod) ciocan de tuf trachitic; la Magyarnádas (C. Kolozs), Nocrih (Leschkirch, Ujegyhaz, C. Szeben), Marosujvár (C. Alsó-Fehér) şi Vingard (C. Alsó-Fehér) — ciocane, în acest din urmă loc, patru, de serpentină; la Marosujvár (C. Alsó-Fehér) — ciocan de porfir augit; la Feigendorf (Mikeszásza, C. Kis-Kukullo) şi Szásznyires (C. Szolnok-Doboka) — ciocane de corn; la Dobric (Nagydebrek, C. Szolnok-Doboka) ciocan de menelit; de andesit la Nima (Néma, C. Szolnok-Doboka); la Szentgericze (C. Maros Torda), Szováta (C. idem) şi Zálha (C. Szolnok-Doboka) — ciocane de gresie[11]).

In România pot fi menţionate cele găsite de Bolliac, cărora li s'au pastrat însemnarea locului unde s'au găsit, singurele care le poate cita Tocilescu: Peştera cu oalele (Dâmboviţa) (v. frumosul exemplar reprodus în Tocilescu, Tab. B, 1) şi Zidina Dacilor (Mehedinţi) (v. idem, Tab. A, 2) — precum şi acele găsite în jud. Vlaşca[12]). S'au mai găsit la Baia (No. 132 şi 135) Cotmeana (No. 133) şi Huşi (No. 130) şi se află în Muzeul de Antichităţi din Bucureşti[13]). Altele încă, găurite sau negăurite la: Andreeşti (Gorj), Aninoasa, Bălaneşti (idem), Borăscu (idem, două, de diabas şi ortofir, găurite), Bumbeştii de Jiu (Gorj), Căciulata (Dolj, unul, de amfibolit şi perfect lustruit), Casa Veche (Olt, două, de diabas, găurite), Ciuperceni (Gorj), Câmpina (Prahova, de grezie, cu o foarte adâncă curmătură), Ceptura (Prahova), Dăbuleni (Romanaţi, unul, de grezie), Dăneşti (Gorj), Davideşti (Muscel, fragment. de diorit, găurit), Dealul Licuriciului (Gorj), Gor-

[11]) Un număr de topoare sau ciocane bine lucrate, provenind din Transilvania la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, dulap I, II, No 149—163, *Catalog,* 1906, p 45

[12] *T C,* 1870, No 846, 1872, No 1010 Tocilescu, *O c,* p 782

[13] *Catal,* 1906, p 44—45

govu-Jiu (Gorj, fragment, de diabas, negaurit), Mălăeşti-Zlatari (Dolj, de diabas, gaurit şi frumos lustruit), Miceşti (Muscel, de serpentină, diorit, ofit), Murgaşi de Amaradia (Dolj, de diabas, găurit şi frumos lustruit), Negoeşti de Amaradia (Dolj, de diabas, găurit şi frumos lustruit), Niculiţel (Tulcea), Pesteana (Gorj), Preuteşti (Suceava), Rosia de Amaradia (Gorj), Schelea (idem), Sotrile (Prahova pe Cucuietul, de gresie), Topolniţa (Mehedinţi), Turburea (Gorj), Valea Boului (Dolj, de diabas, găurit, cu două tăiuşuri), Viezuri, Vârtop şi Voiteşti (Gorj) [14].

Dălţi s'au găsit în Transilvania: la Jára (Alsójára, C. Torda-Aranyos), Disznajó (C. Maros-Torda), Magyarkapud (C. Alsó Fehér) şi Turda (C. Torda-Aranyos — de serpentina; la Antiş (Antos, C. Szolnok Doboka) cinci mari dălţi de ardesie amfibolică; la Buza (C. Szolnok Doboka), Piatra peşterei la Ardioara (Erdofalva, C. Hunyad) şi Magyarvalko — dălţi de ardesie amfibolică; de ardesie chlorită la Vingard (C. Alsó Fehér); la Tagu (Czege, C. Szolnok Doboka), Aiud (Nagyenyed, C. Alsó Fehér) şi Ocna (Vizakna, C. Szeben) dălţi de peatră; la Uri (Felór, C. Szolnok Doboka), Kutyfalva (Alsó Fehér) şi Magyarborzás (C. Szolnok Doboka), la Oláhnyires (C. Szolnok Doboka) şi Szászernye (C. Kis-Kukullo), dalţi de calcar mărnos; la Kórispatak (C. Udvarhely) daltă tuf frachific; de diferite roci la Kudu (C. Szolnok Doboka) — în număr mare; la Márkod (C Maros Torda) daltă de porfirit; la Marosdécse (C. Torda Aranyos) de hematită; la Cergida (Nagycserged (Alsó Fehér) şi Sibiiu, de iaspa; la Valea Nandrului (Nándorvályа (C. Hunyad) daltă de amfibolit; la Pintic (Oláhpéntek, C. Szolnok Doboka) daltă de menelit, gresie şi amfibolit; la Záprocz (C. Szolnok Doboka) daltă de ardesie.

In România se pot cita cele patru dalte mari de cremene aflate la Vodastra [15]) precum şi acelea găsite la Peatra-

[14]) *Tromp Carpat*, 1872, No 1010, pl fig 29, *Revista Ştiinţifică*, 1872, p 148—149, Teohari Antonescu în *Bulet Ministerului de Instrucţie*, 1897, p 1179, Muzeul Istrati-Capşa, Muzeul Gimnaziului din T Jiu, C Moisil în *Bul Comis Monum Istorice*, III, 1910, p 174, IV, 1911, p. 84 şi 147

[15]) *T C*, 1872, No 1010 şi 1059, 1876, No 1255, Tocilescu, 780

Neamţ (două[16]) aflate în Muzeul de Antichitaţi din Bucureşti. Altele s'au găsit la Hordani (Dolj, de argilă silicioasă, foarte fin lustruita), Urlaţi (Prahova, pe valea Cricovului, foarte bine lucrate) şi Via Meilor (idem)[17]).

Aschii de cremene, cuţite, ferastraie, razători s'au gasit în Transilvania: la Ilişua (Alsóilosva, C. Szolnok Doboka) aşchii de gresie opalizata; pe Telek la Angyalos (C. Háromszék) de cremene şi iaspa; la Besenyo catre Angyalos, — la Cristur (Csicsókeresztur, Com. Szolnok Doboka) aşchii de obsidiană; la Piatra (Kofarka, C. Szolnok Doboka), la Cheia (Mészkö, C. Torda Aranyos), la Iclod (Nagyiklod, Com Szolnok Doboka) şi Ocna (Vizakna, C. Szeben) — aşchii de obsidiana şi cremene; la Valea Nandrului (Nándorvályа. C. Hunyad) aşchii de iaspa şi calcedon; la Nimtiu (Oláhnémethi, C. Besztercze-Naszód) pe Faţa Stânei — aşchii de cremene, obsidiană şi gresie; pe Nyir la Rât (Rety, C. Háromszék) aşchii de iaspa; s'au mai gasit aşchii de cremene la Boholt pe Ciuta (C. Hunyad), pe Maguricea la Boj (C. idem), la Bonţ (Boncznyires, C. Szolnok Doboka), Csikszereda (C. Csik), Csomafája (C. Kolozs) pe Borsos; la Tagu (Csege, C. Szolnok Doboka), pe Bulbuc şi Poduri la Drág (C. Kolozs), la Ardioara (Erdofalva, C. Hunyad) pe Piatra peşterei, la Vinerea (Felkenyér, C. Hunyad), Uri (Felor, C Szolnok Doboka), Fuzesd C. Hunyad), Cărpiniş (Gyertyános, C. Torda Aranyos), Someşu rece (Hidegszamos, C. Kolozs), Almaş (Kereszténylmás, C. Hunyad), Kéro (C. Szolnok Doboka), Kisbarcsa (C. Hunyad), Magyarborzás (C. Szolnok Doboka), Méra (C. Kolozs), Mezosámsond (C. Maros Torda), Péterfalva (C. Szeben), Sighişoara (C. Nagy-Küküllö), la Gerla (Szamosujvár, C. Szolnok Doboka), Szentegyed (C. Szolnok Doboka), Sztrigyszentgyorgy (C. Hunyad); la Kudu (C. Szolnok Doboka) numeroase aşchii de diferite roci.

In România s'au găsit la Vodastra, Cumpăna Ciocârlău-

---

16 *Catal*, p 44

17) Colecţia Istrati Capşa, C Moisil în *Bul Comis Monum Istorice*, IV, 1911, p 84 şi 135

lui, Ţiganıa Calomfireşti, Romanaţı, Petreşti — Patruzeci de cruci (jud. Vlaşca)[18]), etc

Nuclee s'au găsıt în Transılvanıa: la Cıubanca mare (Alsócsbánka, C. Szolnok Doboka) un nucleu de obsidiană; altul la Hodin (Bánfıhunyad, C. Kolozs), în Peştera Tâlharılor la Kusma (C. Besztercze-Naszód), Mezosámsond (C. Maros Torda), Oláhbıkal (C. Kolozs), pe Poıana la Sárvár (C. Szolnok Doboka) şı pe Fundătura de la Szentegyed (acelaş comıtat).

In România — Bolliac ar fı aflat şase matce sau nuclee (cf. Tocilescu, 783); Tocilescu a găsıt zece la Petreştı — Patruzecı de Cruci, de cremene,[19]) şı aıurea.

Măcıucı s'au găsit în Transilvania: la Dálnok (C. Háromszék) de andesıt, la Mája (C. Maros Torda) de peatra, de ardesie amfıbolică, la Marosillye (C. Hunyad) de peatră, asemeni la Melegfoldvár (C. Szolnok Doboka); la Nyárádgálfalva (C. Maros Torda) măciucă de trachit; la Rea (C. Hunyad) de rhiolit; la Orăştie de amfıbol; de serpentınă la Szentegyed (C. Szolnok Doboka). Tot în Transilvanıa încă, la Sprenchı *(Mitteıl. d Anthrop G.*, Wien, 1900, p. 192, fig. 79; în Bucovina la Schıpenitz (Muzeul Ţăreı dın Cernăuţı, dulap 2); în Ungarıa la Lengyel (Wosınsky, II, pl. 298); în Bosnia la Butmir (II, pl. XV, fig., 13, 17); mai multe la Sesklo şı Diminiu în Tezalia (Tsountas, p. 322, fıg. 246—250). Sunt însă să se deosebească de acele boambe de lut şi peatră, negăurıte, de cari şi la Cucutenı s'a găsıt maı multe In mare număr însă s'au scos la Jablanica *(Archiv f Anthrop*, 1902, p. 558) făcute de lut; tot aşa la Sesklo (Tsountas. p. 344).

In România: numeroase la Cucuteni (depozitul Facultăţii de lıtere din Iaşi).

Vârfurı de săgeţi şi lăncı s'au găsıt în Transılvania la Crıstur (Csıcsókeresztur, C. Szolnok Doboka), pe Măgura la Marostrettye (C. Hunyad) şi Sângeorz (Oláhszent-

[18]) *T C*, 1872, No 965, 1010, 1059 şı 1870, No 846, *Catal Muz de Antıchıtăţı*, p 44

[19]) *Catal*, p 44

gyorgy, C. Besztercze-Naszód), la Homorod (C. Nagy-Kukullo) şi Valıoara (C. Hunyad) — Repert. Martıan; — asemeni la Curmătura, Sprenchi (Schneckenberg, Gesprengberg lângă Braşov), cf. *Bericht des Burzenländer Museums*, p. 10).

In Românıa, după acelea menţionate de Bollıac la Talpa Netoţii (jud. Vlaşca) şi Severın şi acelea numeroase de la Cucuteni (nota 7), se poate cıta acea gasită între Craiova şi Calafat [20]), precum şi acelea găsite la Arcuda (Ilfov), Basaraba (Suceava) şı Măneşti (Prahova) [21]).

Prâsnele de fus s'au găsit în Transilvanıa: la Szászkézd (C. Nagy-Kukulló) împodobit (Martıan, No. 630) şi Braşov [22]).

---

[20] *T C*, 1870, No 846 şı 1872, No 1010, Tocılescu, 783 şı tab A, 8 — Toate vârfurılc de săgeţı aflate la Cucutenı sunt de forma aşa numıta *sans pédoncule nı barbelures*, cu baza puţın scobıtă, în majorıtate unıt trıunghıulară v şı *Zf f Ethnol*, 1911, p 590, fıg 7 O forma ıdentıca a gasıt Teutsch la Bodu Botfalu, Brenndorf, C Braşov, *Mıtteıl d prähıst Comm*, I, 6, p 367, fıg 3, cu baza concavă şı ramurıle ascuţıte, apropıındu-se de forma olteneasca (cıtată de Tocılescu), a găsıt Teutsch la Braşov cıncı exemplare, *O c*, p 393, fıg 144—145, 151, 155, la Sprenchı (Gesprengberg) alte patru, între carı treı foarte îngrıjıt lucrate, *Mıtteıl d anthıop Gesellsch ın Wıen*, XXX, 1900, p 192, fıg 80—82 In regıunea Dnıpruluı după cât se vede dın Colect Khanenko (I, pl III) s'au gasıt şı trıunghıulare, ca la Cucuteni şı scobıte, daı şı cu pedoncul La Butmır vârfurıle de sageţı sunt, dımpotrıvă, maı toate cu pedoncule, de şı cu adevărate „barbelures" sunt foarte rarı I, pl X, fıg 33—44, pl XIII şı XIV, II, pl XIX, fıg 1—31, în vecınătate la Sobunaı, Debelo-brdo şı Vojkovıcı au însa baza concavă (*Glasnık*, 1894, pl IX, fıg 12—14, 17, 18 şı *Mıtteıl aus Bosnıen u Hercecov*, I, 1893, p 325 fıg 15) ca şı acelea aflate în staţıunea, în multe raporturı asemănătoare cu Butmırul I, p 20 şı n 2 — Theresıen-Höhle, ın Küstenlande, *Mıtteıl d prähıst Comm*, I, 1888, p 16, fıg 10—12

[21]) Bollıac, *Excurs arheol*, *Bul Muzeuluı Geologıc dın Bucureştı*, 1905, p 52, Colecţıa Istratı-Capşa, C Moısıl în *Bul Comıs Monum Istorıce*, III, 1910, p 121 şı 173, IV, 1911, p 84 şı 135

[22]) *Mıtteıl d prähıst Comm*, 1903, p 393, fıg 150 Unul dın prâsnelele (şase de toate dela Cucutenı, aflate la Muzeul de Etnologıe dın Berlın, e împodobıt cu un şır de puncte ce alcătuesc unghıurı, maı multe, dın vechıle săpăturı dela Cucutenı, Col Unıversıtaţıı dın Iaşı, fara semne pe ele, câte-va şı în Coll Muzeuluı Istorıco-Natural dın Iaşı Sfondılıı de acestea, dupa acelea foarte numeroase şı varıat împodobıte dela Troıa în Muzeul f Völkerkunde, coll Schlıemann, notez în Transılvanıa la Dealul Cıulıı, lânga Valea holcereaga, Comıt Szolnok-Doboka (Orosz Endre, A „Valea Holczerágı" Ocstelep

Afundători de plasă s'au găsit în Transilvania: la Bonț (Boncznyires, C. Szolnok Doboka) și Tagu (Czege, acelaș comitat) — Martian, *Repert.* 87 și 138.

In România: Zidina Dacilor, Vodastra[23]) și mai multe (două expuse în Muzeul din Berlin) la Cucuteni.

Piramide de lut, dintre cari mai multe s'au găsit la Cucuteni, Calomfirești, Bălaci-Pădureți (Teleorman), Cetatea Dâmboviței și Preutești (Suceava), am văzut și la Bruckenthal-Museum din Sibiu, fără arătare mai precisă a locului unde s'au aflat. Intrebuințarea lor cea mai probabilă va fi fost poate la războiul de țesut[24]).

In genere arme și instrumente de peatră și os s'au mai găsit în Transilvania: la Apahida (C. Kolozs) în diferite părți; pe Priesterhugel la Bodu; la Brașov în diferite locuri, la Bulbuk (C. Hunyad), Gârbau (Csákigorbo, C. Szolnok Doboka), Cluj, Krizba (C Brassó); la Kudu (C. Szolnok Doboka) s'au găsit peste 100 de topoare, dălți, așchii de gresie, amfibol, ardesie, iaspă, cremene, obsidiană, etc.; la Mészko

---

Boncz-Nyires határán, Cluj, 1895 Cf *Anzeiger der Klausenburger Wissensch Gesellsch*, XX, I, p 31 și urm, la Szarvas lângă Esseg Slavonia), Hoernes, *Urgesch d bild Kunst in Europa,* p 298, la Lengyel (Wosinski, Tabla numelor Wirtel, Spinnwirtel), Macedonia *Zf f Ethnologie,* 1902, *Verhandl*, p 75, fig 11—14), Tezalia (Tsountas, *O c*, pl 44) ca și la Ripac în Bosnia *Mitteil aus Bosnien u Hercecov*, V, pl XXX, fig 212 și urm Debelo brdo lângă Sarajevo *id* IV, p 51, fig 90 și urm) saŭ Gradina Cungar (*ibid* p 92

[23] *T C*, 1870, No 846, 1873, No 1059, Tocilescu, 784

[24] Indicarea lor ca greutăți de atârnat e vagă și nu le deosebește de acei prelungi, conici, tot cu o gaura Tocilescu, *o c*, p 873, îi amestecă, închipuindu-i de opotrivă întrebuințați pentru a ținea vasele de lut puse pe vetre, ceeace nu se potrivește pentru acei de formă conica Piramide de lut ca acelea dela Cucuteni (multe conice în Coll dela Muzeul Istorico-Natural, Iași notez la Brașov *Mitteil d prähist Comm*, fig 158), în Brukenthal-Muzeum, la Petreni în Basarabia Stern, *Trudy* VIII Congr, p 61), în Bosnia la Ripac (*Mitteil aus Bosnien u Hercec*, V, pl XXX, fig 205 și urm), pe Dunare la Rasgrad (*Bull de Corresp Héllén*, 1906, p 362), in Albania *Zf f Ethnologie*, 1902, *Verhandl*, p 57), pe valea Tonsului, lângă Yamboli, Bulgaria de sud (*Cosmos,* 1901, p 83, în mare numar la Lengyel Wosinsky, *das prähist Schanzwerk* v L, III, tabela, W a găsit multe arse dintr'o parte și conclude întrebuințarea lor, pe lângă foc, idem, I, p 57 — în sfârșit în Tezalia (Tsountas, *o c*, fig 276)

(C. Torda Aranyos) s'au găsit pe ogoare arme şi instrumente de peatră ; asemeni la Gerla (Szamosujvár, C. Szolnok), Szelicse (C. Torda Aranyos), Sztrigyszentgyorgy (C. Hunyad), la Tordos pe malul Mureşului (acelaş comitat) şi Tur (C. Torda Aranyos).

La Petreni în Basarabia, săpaturile prof. Stern au gasit şi numeroase obiecte de peatră, os şi corn: arme de peatră (negaurite) cuţite de cremene, aşchii de cremene, ciocane de peatra, topoare, pietre de aruncat, o piramidă de lut, o boambă de lut [25]).

Despre asemanarea paralela în varietaţi, forme, tehnica, — a industriei neolitice carpato-balcanice, de arme şi instrumente, poate înlesnì o convingere urmatorul tablou de locuri

T o p o a r e, t o p o a r e - c i o c a n e, c i o c a n e, d ă l ţ i *România* Bolliac, *T C*, 1870, No 1010, planşa, fig 2 Tocilescu, *Dacia*, pl A, fig 1 , Bolliac, id , fig 31, 10 şi 9, Tocilescu, pl B, fig 1, 2 şi 3 Din numeroasa colecţie dela Cucuteni Muzeul de Etnologie din Berlin, depositul Facultăţii de litere din Iaşi publicate numai, *Zf f Ethnologie*, 1911, p 591, fig 8 *Bucovina* Dela Schipeniţ, 3 topoare nepubl la Muzeul de Etnologie din Berlin *Basarabia* Ciocane de peatra la Petreni, negaurite, desigur o întâmplare (la Horodnica, pe Nistru şi în Ţinutul Tripoli, gaurirea armelor şi instrumentelor de peatră şi os e obicinuită *Zbior Wiadomosci do Anthropologii Krakowej*, III, 1879, pl IV, *Trudy* a Congres, XI de arheol din Kiew, Moskova, 1901, p 782 şi pl XXI, fig 3 şi înca *Zapiski* a Soc arheol ruseşti-Secţ ruseasca şi slava, — V, 1904, pl IV, fig 20 şi 21 , întâmplătoare e şi aparenţa de inferioritate a întregei industrii de peatra şi os basarabene, constatată de Stern *Trudy des XIII archaol Congress*, p 79 şi pl V , în contrast nejustificat altfel cu ceramica locului *Transilvania şi Ungaria Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien*, XXX, 1900, p 190 şi urm , fig 51, 52, 76, 77, 78, formele miniaturi fig 96—98 *Mitteil d prähist Commission*, I, 6, p 393, fig 151, p 391, fig 167, 168 Lengyel Wosinsky, *Das prähist Schanzwerk v L*, I, fig 64, 68 107, 148, 151, 168, 169, II, 196, 224, 245, 279. 336, 368, 369 *Bosnia* Butmir Radimsky, Fiala şi Hoernes, I, pl X, fig 50 54, pl XV—XX, II, pl XV, XVI, XIX, fig 41 şi urm *Bulgaria de sud Le Cosmos*, 1901, p 118 şi 119 *Serbia* Jablanica Dr Miloje M Vassits, *Die neolitische Station Jablanica bei Medjuluzje* în *Archiv f Anthropologie)* „die Steinwerkzeuge sind

[25]) Stern. *o c*, p 57, 60, 64 şi pl V Geologul Laskarew constată materialul armelor şi uneltelor ca strein de formaţia geologică a Basarabiei, dar aflându-se în patul Prutului şi al Nistrului, tocmai din ramurile Carpaţilor (p 76) — Boambe de lut nu s'au găsit la Iaşi Cucuteni), în schimb multe de peatră ca şi la Butmir (Radimsky u Hoernes, I, fig 81) Multe s'au găsit din lut la Jablanica în Serbia (*Archiv f Anthropologie*, 1902, p 558)

so zahlreich schon aus Butmir bekannt, so dass wir getrost sagen können, dass fast alle Formen von Messern, Schabern, Hammern und Beilen ebenso wie das Rohmaterial zur Vertertigung der Steinwerkzeuge auch in Jablanica vorhanden sind", p 579 *Tezalia* (Tsountas, Αἱ προιστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σεσκλου, pl 39, 40 şi 41 şi fig în text 231, 232—240, 241, 245, 251

Să se compare în deosebi, de pildă Tocilescu pl B, fig 1 toporul-ciocan dela Peştera cu oalele cu acelea din regiunea Dniprului Colecţ Khanenko, Kiew, 1899, I, pl II, fig 2, 6, 13, pl III, fig 51, 52, 54 , apoi cu acela de lânga Braşov gasit de Teutsch (Marienburg, *Mitteil d a G W*, 1900, fig 51 sau cu acela dela Curmatura (*Mitteil d prähist C*, fig 167 , un asemenea topor-ciocan de peatra notez gasit într'un tumul dela Glasinac Bosnia —*Mitteil aus Bosnien u H*, IV, 1896, p 7, fig 11, altul, de diorit, la Sesklo Tsountas, pl 41, fig 9) Sau toporul de serpentina dela Zidina Dacilor Tocilescu, pl A, fig 1 cu acelea de quarţ şi quarţită dela Butmir (I, pl XVIII, fig 13 şi 14, II, pl XVI, fig 1, 2 etc )[26] Sau ciocanul-topor dela Galgenbach (lânga Braşov (*Mitteil d p C*, fig 168, v şi fragment fig 154 cu acela dela Sprenchi (*Mitteil d a G W*, fig 77), cu acelea de ardesie amfibolită sau de amfibolit dela Butmir (I, pl XIX, fig 20 şi 24), cu acelea de peatră dela Lengyel (I, fig 68, 107, 169, II, 279 , în sfârşit cu acelea din Tezalia Tsountas, pl 41, fig 2 şi 11 Toporul lat dela Cucuteni *Zf f Ethnol*, 1911, p 591, fig 8), cp cu acelea dela Priesterhügel lângă Braşov (doua, *Mitteil d a G W*, 1900, p 200, fig 183, 184 , cu acelea asemanatoare dela Butmir (I, pl X, fig 50 , Sesklo (Tsountas text, fig 233, pl 40, fig 8 şi Lengyel (pl XX, fig 167, 171 , asemanătoare s'au gasit şi la Cucuteni (Colecţ Iaşi, Colecţ Berlin) Forma de topor lat, aşa numita „rechteckige Beil" s'a gasit la Petreni în Basarabia (Stern, pl V, fig 16) ca şi la Butmir (I, fig 59), Vinca (*Prähist Zf*, 1910, II, p 26, pl 8, fig g , Sesklo şi Diminiu (Tsountas, fig 237, 240, pl 39, fig 4 , unul dela Sprenchi Transilvania (*Mitteil d a G W*, 1900, p 194, fig 78 are marginile puţin aduse ca mai multe din Tezalia (Tsountas, pl 40, fig 7, 9 Sau toporul de granit dela Vodastra (Tocilescu, pl B, fig 3 cu topoarele asemănatoare din Tezalia (gaurite însă, Tsountas, fig 244 şi 245)[27] Sau ciocanul de peatră dela Lengyel (II, fig 245) cu fragmentele de ciocan dela Butmir I, pl XIX, fig 12, 15, 22 , topoarele-ciocane, fig 330 şi 368 cu acelea dela Butmir II, fig 9, 10, 12 Sau toporul, forma miniatura dela Sprenchi *Mitteil d a G in Wien*, fig 99 cu toporul de peatra dela Lengyel (II, fig 369 —etc

[26] Acest tip de topor, aşa numit „schuhleistenförmig", precumpănitor la Butmir, privit pretutindeni ca adevărat neolitic, de obicei în tovărăşia ceramicei bandate, e raspândit după Voss (*Alterth der Mark Branderburg*, p 6), din Ungaria prin Boemia, Saxonia, Turingia până la Rin Incolo, mai la nord, numai sporadic Cf Hoernes, *Urgesch d b K in Europa*, p 294 şi nota 1

[27]) Multe topoare negaurite s'au găsit la Troia, v Schliemann, *Atlas*, No 1716, 1816, 1894, 1976, *Ilios*, No 621, 627, 1270, 1273, 1274

Topoare cu gaura începută şi neisprăvita s'au gasit la Cucuteni Muzeul de Etnologie din Berlin în ţinutul Dniprului Coll Khanenko, I, pl II, fig 11,, la Lengyel I, fig 224 , Butmir (II, pl XV, fig 5 , Jablanica „eine schöne Uebereinstimmung eines gebohrten Steinwerkzeuges aus Jablanica mit demjeni ea aus Butmir offenbart sich darin, dass an dem schadhaft gewordenen Werkzeuge eine neue Durchbohrung versucht, aber nicht ausgeführt wurde' *Archiv f Anthrop,* 1902, p 579)

La Cucuteni s'a gasit un topor în miniatură, de lut (Muzeul de Etnologie din Berlin , Teutsch a gasit la Sprenchi 3, tot de lut *Mitteil d a G W*, 1900, p 192, fig 96—99 Mai multe a găsit Wosinsky la Lengyel, însă de peatră (II, p 85, 142, 197 ca pentru folosire, de corn (II, p 199 , alta data de calcar II, p 201

Aschii de cremene, cuţite, ferastraie, razatori, petre de ascuţit, punctătoare, etc *România* Cele mai caracteristice exemplare dela Cucuteni la Muzeul de Etnologie din Berlin (nepublicate , din vechile colecţiuni, Bolliac, *T C*, No 1010 fig 32, 33, 22 (Tocilescu, *Dacia,* pl A, fig 9, pl B, fig 4 şi 6) *Bucovina* Câteva cuţite şi aşchii cu alte întrebuinţări probabile, de la Schipenitz — în Muzeul Ţărei din Cernăuţi — o tabelă aşezata de Dr R F Kaindl, dulap 2 şi Muzeul de Etnol , din Berlin *Basarabia* două ferastraie şi un vârf, — dela Petreni, la Stern *l c,* pl V, fig 10 şi 8 Mai numeroase obiecte de cremene cu înfaţişare familiara, prezintă referatul ilustrat a lui Chwoiko la Congresul arheologic din Moskova (1899 asupra Culturei din Ţinutul Tripoli la Dnipru , v *Trudy* a Congress al XI, pl XIX, fig 26 şi *Zapiski* a Soc arheol ruseşti, V, 1904, pl II, fig 18 şi urm *Transilvania şi Ungaria Mitteil d a G in Wien,* 1900, p 200, fig 173—182, *Mitt präh C,* 1902, p 381, fig 1—14, Lengyel (I, pl XVII *Bosnia* Butmir (I, pl X—XIII, II, pl XVII şi XVIII *Tezalia* Tsountas, pl 42, fig 19 şi urm

Micele ferastraie cucuteniene seamana complect cu acelea dela Priesterhügel *Mitteil d p C,* fig 12 şi 13 ca şi cu acelea dela Petreni Stern, pl V, fig 9, 10 , Butmir pl XI, fig 36, 47, 52 , Tezalia Tsountas, pl 42, fig 25, 26

Vârfuri Spitzen, perçoires drepte sau oblice ca acelea dela Butmir H, pl XVII, fig 25 şi urm au corespunzatoare întocmai la Cucuteni Muzeul de Etnologie din Berlin

Arme şi instrumente de corn şi os *România* Numeroase şi frumoase exemplare dela Cucuteni Muzeul de Etnol din Berlin, în deosebi două pumnale lucrate foarte îngrijit şi depozitul Facultaţii de Litere din Iaşi, din vechile sapaturi, în Coll Universitaţii , — publicate numai *Zf f Ethnologie,* 1911, p 592, fig 9, un pumnal şi două topoare, fig 10 şi 11 *Bucovina* Dela Schipenitz în Muzeul de Etnol , din Berlin — două vârfuri de os *Basarabia* Puţine şi neînsemnate la Petreni, multe în ţinutul Tripoli (*Trudy* XI Congres pl XVIII, fig 19, 20, *Zapiski,* pl IV [28] *Transilvania*

---

28) Dr G Wilke într'o lucrare *Spiral-Mäander-Keramik u Gefassmalerei, Hellenen und Thraker,* Würzburg, 1910, aparută în colecţia „*Darstellungen*

*şi Ungaria Mitteil d a G. in Wien,* 1900, p 192—193, fig 70, 71—75, p. 200, fig 186 şi urm *Mitteil d prähist C,* p 367, fig 6—5, 7, 8, p 381, fig 15 şi urm , un pumnal de os ca acela de lângă Braşov (p 393, fig 149) la Cucuteni Colecţia Berlin Lengyel (pl XI, fig 53 şi urm , pl XXI, fig 161, II, XXXVI, fig 280—281, XXXVII, fig 293, 296, XXXVIII, fig 297, XL, fig 313, XLI, fig 321 şi 318 *Tezalia,* Tsountas, pl 45 şi 17

---

*über früh- und vorgeschichtliche Kultur-, Kunst- und Völkerentwicklung,* hsg v. Prof Dr Gustav Kossinna, Heft 1 — despre care va fi vorba de mai multe ori în această cercetare, în silinţa de a mărì cât mai mult o prăpastie care — crede el — ar exista între ceramica spiral-meandrică şi ceramica pictată, face o esenţială greşală de fapt, vorbind de sărăcia în forme, contrastantă, a instrumentelor de os şi corn în ţinutul cu ceramică pictată (p 64—65), chiar dacă se omit aici staţiunile tezalice, tot aşa de puţin „spiral-meandrice" în senzul voit de Wilke, cât şi Cucutenii

## II. CERAMICA

„Die Topfscherben sind das Fullhorn archaologischer Weisheit“ zicea înca Schliemann *(Ilios,* 1881). Mai mult decât celelalte „monumente“ ale arheologiei preistorice, ceramica oferă o varietate de tipuri, tehnice sau decorative, cari, asemănându-se şi deosebindu-se după regiuni şi ţinuturi, dovedesc o strânsa legatura cu populaţiile cari le-au produs, despre îndemanarea practică şi însuşirile artistice ale caror populaţii ne dau dovezi, cu atât mai preţioase, cu cât sunt singurele de acest fel

Ca industrie casnică, religioasa sau propriu zis artistica, ceramica neolitica carpato-balcanica ne înfaţişeaza trasaturi comune şi deosebiri, elemente bastinaşe şi de împrumut, ne desemnează drumuri de legătura şi de influenţe, — ne apropie cât se poate mai mult, de cunoaşterea etnologica a acestor ţinuturi, înainte de orice izvoare de geografie istorică, legând astfel punte între preistorie şi istorie[1]).

Inmulţirea repede a materialului ceramic a silit pe cercetători la o rânduire a lui. Cu deosebire arheologii germani din studiul neoliticei germanice, au dat o suma de clasificari, cu o întreaga nomenclatură. Toate au un caracter de adevar parţial care va puteà fi întrecut numai, când un album complect de tipuri va prezinta întreg materialul ceramic al Europei

---

[1] Despre însemnatatea caracteristică a ceramicei, Tocilescu avea o justă idee, ca şi despre imposibilitatea unei discuţii etnologice faţa cu materialul ce se putea avea în 1880 *Dacia in d R*, p 869 „Cât despre clasificaţiunea etnică, ea ni se pare ca şi imposibila, în faţa puţinelor elemente de comparat, ce ne oferă câte-va săpături şi descoperiri întâmplătoare de pâna acum“

neolitice, laolaltă[2]). Klopfleisch care începe seria acestor clasificări[3]), deosebind o „Schnurkeramik" şi o „Bandkeramik" cu subdiviziunile acesteia din urmă—„Winkelband" şi „Bogenband", face o greşală logică, esenţială principiului clasificării, pe de o parte luând tehnica ca criteriu, pe de altă parte ornamentarea, ceeace, cum observă Wosinsky[4]), duce la o adevarată încurcătură. Cercurile concentrice, triunghiurile şi alte forme de ornamentare bandată, nu găsesc loc în subdiviziunile lui Klopfleisch. Clasificarea lui A. Gotze, unul din cei mai buni cunoscători ai ceramicei Europei de mijloc[5])—nu corespunde decât tocmai acestei părţi a Europei[6]); către răsărit, din Austria şi Ungaria domină aproape exclusiv ceramica bandată cu subgrupele ei locale şi timpurare[7]); adevărate vase în şnur (cordés) răspunzând exact tipurilor lui Gotze, lipsesc în Franţa[8]). Hubert Schmidt cu

---

[2]) Déchelette, *Manuel d'Archéologie*, I, p 547, nota 1, tot la el câteva indicaţii generale cu privire la clasificările propuse

[3] *Vorgeschichtliche Alterthümer der Provinz Sachsen*, I—II, Halle, 1883

[4] *Die inkrustierte Keramik der Stein-und Bronzezeit*, Berlin, 1904, p 8 Déchelette, o c, p 547

[5] Hoernes, *Urg d bild Kunst in Europa bis 500 v Chr*, p 235

[6] *Ueber die Gliederung und Chronologie der jüngeren Steinzeit* în *Zf f Ethnologie, Verhandl*, p 259 şi urm Deosebeşte următoarele grupe I 1 Ceramica în şnur 2 „Zonenbecher" 3 Ceramica bandată 4 Ceramica nordica II 5 Tipul Bernburg 6 Amfore-sferice 7 Tipul Rössen 8 Ceramica lacustră 9 Grupa Schussenried 10 Grupa Mondsee P 259—260 Ca şi Götze, M Hoernes adoptă (*Urgesch d b K* p 260—271), aceiaşi cronologie între grupa ceramicei în şnur, anterioara, şi acea posterioară, bandata, împotriva cronologiei lui Köhl, Schumacher, Heierli şi Koenen cari consideră invers, ceramica bandată drept anterioara Incă în 1900, în recenzia unei lucrari a lui K Buchtela, *Vorgeschichte Böhmens*, Hoernes, revine asupra părerei ce avusese, considerând „Stich"-ceramica drept mai veche, nu mai nouă decât ceramica în şnur, după cum crezuse mai înainte E rezultatul cercetărilor stratigrafice ale lui Palliardi, Reinecke şi Buchtela v *Mitteil d a G W*, 1900, p 62 Mai târziu Hoernes se alipeşte mai complect, la parerea lui Köhl şi Schumacher *Mitteil d a G W*, 1901, p 203 M Much înclină mai mult catre anterioritatea decoraţiei în şnur deşi nu în senzul ca una a schimbat pe cea laltă paşind în locul ei, *Heimat der Indogermanen*, 2 ed, 1904, p 74, 75

[7]) *idem* p 275

[8] Déchelette, o c, p 551

experienţa studiului ceramicei troiene [9]) ca şi a mai multor staţiuni neolitice transilvane, combate clasificarea Klopfleisch-Gotz, — în ceramică-şnur şi ceramică bandata. Amândoi terminii, zice el, sunt nu numai nepotriviţi ci şi conducatori la greşeli; nu numai ceramica „în şnur“ cuprinde şi vase a caror ornamentare se realizează şi prin alte procedee decât întipărirea de şnururi, dar nici noţiunea de cordea, „bandă“, nu e esenţiala ca mijloc de ornamentare în ceramica „bandată“ [10]). Clasificarea ce propune Schmidt, are ornamentarea ca criteriu, evoluţia ei de la sistemul orizontal şi vertical al împodobirei gâtului şi pieptului vaselor, până la ornamentul spirală, motivul ideal al decoraţiei libere: 1. Sistemul (das gebundene System) vechi european. 2. Stilul de trecere şi decoraţie liberă în mustre liniare. 3. Ornamentarea spiral-meandrică [11]). Wosinsky se ridică deasemenea împotriva terminologiei introdusă de Klopfleisch, calificând'o ca fundamental greşită. El zice: „după părerea mea cel mai nimerit ar fi, daca s'ar renunţa la aceasta denumire de „ceramică bandată“, nefericit aleasă şi care duce numai la înţelegeri greşite şi s'ar împărţi ornamentarea ceramică a epocei de peatră, din punctul de vedere al tehnicei în: 1. ceramică plastică; 2. incizată şi 3. pictată,—ceramica incizată divizându-se la rândul ei în: a) vase cu impresiuni în şnur; b) vase decorate cu simple linii fară încrustare; c) vase împodobite cu trăsături adânci şi încrustare propriu zisă de calcar [12]).

---

9) V H Schliemann's *Sammlung trojanischer Altertümer,* Königliche Museen zu Berlin, Berlin 1902 şi cap III din scrierea colectivă *Troja und Ilion, Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen u historischen Schichten von Ilion,* 1870—1894 von W Dörpfeld, Athen, 1902

10) *Tordos* în *Zf f Ethnologie,* 1903, p 460

11) *Idem,* p 467—8 Părerile despre origina şi făptura acestor sisteme de ornamentare sunt de sigur numai abile conjecturi H Schmidt crede, d p, că întâiul sistem orizontal şi vertical îşi are temeiul în obiceiul împodobirei corpului omenesc cu obiecte de atârnat, iar sistemul liber, „band-ceramic“ (după precedentul lui Hoernes care deducea pictura vaselor din obiceiul boirei corpului, tatuării, cu o întărire de fapt oriunde s'au găsit stampile de lut, s'au găsit şi resturi de ceramică pictată, *Urgesch d b K*, p. 290—1, din tatuarea şi împodobirea colorată a corpului, passim

12) *Die inkrustierte Keramik,* p 9 şi 13

Greutatea întregei clasificări a lui Wosinsky stă astfel pe însemnarea caracteristică ce se dă tehnicei încrustarii; şi tocmai aceasta e foarte îndoelnică. In adevăr, Hoernes menţionează întrebuinţarea încrustării albe la vasele de lut, ca o evidentă concurenţă a picturei; încrustarea albă, zice el, corespunde culorei întunecate a lutului, pictura, culorei deschise [13]). Cu toate acestea un cunoscător ca H. Schmidt poate spune: tehnica încrustării trebue să fie de însemnătate secundara şi neesenţiala [14]).

Toate aceste clasificari emise au acelaş punct de plecare: ornamentarea, considerată tehnic (Klopfleisch, Götze, Wosinsky), sau artistic (H. Schmidt). In adevăr H. Schmidt recunoaşte că o privire mai adâncă a diferitelor grupe ceramice în relaţiile lor reciproce, nu e posibila fără considerarea împrejurărilor în care s'au făcut săpaturile, a formelor de vase ca şi a tehnicei ornamentice, luate ca fir conducator [15]) Clasificarea sa, totuşi, nu e mai puţin unilaterala. La Petreni ca şi la Cucuteni, în Ardeal sau la Butmir, în Macedonia ca şi în Tezalia, în mediu neolitic pur, cercetătorul s'a găsit deodată în faţa unui material ceramic, din punct de vedere tehnic, esenţial deosibit. Alaturi de vase cu pasta neîngrijit lucrată, primitive ca forme, rau arse, -- vase cu pereţii destul de subţiri, pasta framântata cu ingrijire, forme foarte reuşite pentru lucrul cu mâna, ornamentare încizată, în relief, sau pictată. La Cucuteni, la o adâncime de 1 metru — 1,20, H. Schmidt a găsit fragmente de vase cu un roş „grecesc" [16]), alături cu fragmente pictate mat şi în vecinătatea imediată a fragmentelor obicinuit cu pictură mată (la 1.20—1.50 m) [17]). Mai mult, tehnica se dovedeşte

---

[13]) *Urg d b K.*, p 298

[14]) *Zf f Ethnologie*, 1905, p 642, în recenzia lucrării mai sus citate a lui Wosinsky

[15]) *idem*, 1903, p 468

[16]) Le numesc aşa după aparenţa asemănătoare cu acea a vaselor greceşti, fireşte, fără nici o alta considerare lăturalnică

[17]) Muzeul de Etnologie din Berlin Dulap 21 Fragmentele din şanţul 8 — patru planşe D H Schmidt, căruia am a mulţumi pentru permisiunea studiului acestui material, nepublicat, a aşezat anume pe ele frag-

ca criteriu de însemnătate esenţială nu numai în situaţia stratigrafică a ceramicei neolitice în genere, ci şi în însaşi considerarea fiecarei grupe în parte. J. Teutsch şi H Schmidt au clasificat în subgrupe distincte ceramica pictată dela Priesterhugel şi Erosd (Ariusd), tocmai în analiza de aproape a tehnicei colorării[18]). In strânsă legătură cu tehnica, stau formele de vase şi ornamentarea, ca amănunte caracteristice de înfăţişare *externă* a ceramicei

Cu această rectificare de puncte de vedere şi ridicare a tehnicei, formelor şi ornamentării pe un plan de însemnatate egală, clasificarea ceramicei neolitice carpato-balcanice capătă un caracter de generalitate utilizabila. Subdiviziunile ornamentarii în vase monochrome şi vase pictate, aşa precum au fost formulate de Wosinsky (fară ramificările secundare)[19]), o complectează.

mente aflate la adâncimi succesive 0 0—0 70 m, 0 70—1 m, 1 00—1 20 m, 1 20—1 50 m Ca înfaţişare generala, demna de menţionat, apare şi aici desavârşirea tehnică şi ornentica în paturile mai vechi, nu în cele mai noui tocmai aşa precum menţioneaza Tsountas pentru Tesalia ca şi pentru Ilion, Butmir, Jablanica, Priesterhügel, Galiţia (Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις, p 374 şi nota 2, la el şi trimeterile De aceia antiteza în care pune Ed Meyer cultura neolitică europeica cu sudul şi rasaritul (*Geschichte des Altertums*, $I_2$, p 749), nu se confirmă arheologiceşte „Cultura din ţinutul Dnistrului şi Dniprului, ost-carpatică nu a aflat continuare" — dar aceasta nu e un fapt izolat Pe lânga citatele lui Tsountas, se pot adauga altele ceramica neolitică scandinavică în forme ca şi în ornament e superioara ceramicei bronzului (Hoernes, *Urgesch d b K*, p 275, iar direcţia polemica a lui H e aceiaşi ca a lui Ed Meyer), asemenea, după Orsi, ceramica neolitică a Siciliei (Cf Hoernes, *id*, p 283—4, e peste tot aceleaşi fenomene de cadere, de întoarcere înapoi, „Rückgangserscheinungen", zice Hoernes, dupa care, unele ţinuturi s'au putut ridica reluându-şi firul vieţii de cultură (d p cultura egeică), altele nu (d p cultura numită de Ed Meyer „a Dnistrului şi a Dniprului", de fapt, întreaga cultură ost-carpatica, ca şi cea balcanică, pe care istoria le-a gasit, când, de mult stateau adânc supt pamânt, ramăşiţele cele din urmă, ale înfloririi trecute

[18]) *Mitteil d prahist Commission*, I, p 375 şi *Zf f Ethnologie*, 1904, pentru îndreptaţirea corecturilor făcute clasificărei lui Teutsch de catre Schmidt. v raspunsul aceluia, *Zf f Ethnol*, 1907, p 108 şi urm ca şi contra-răspunsul lui Schmidt, *idem*, p 121 şi urm

[19]) Una din ele, aceia a vaselor cu impresiuni în şnur, putându-se subordonă monochromelor incizate („vertieft verzierte Keramik" sau „eingeritzte" K) ca şi acea de a doua, a vaselor cu simple linii

A. Tehnica. Descrierea tehnică facuta de H. Schmidt celei mai vechi ceramici troene, se potriveşte mai tuturor staţiunilor carpato-balcanice, îndeosebi acolo unde aşezari şi nu morminte, pun în contact cu cultura neolitică[20]): o grupă grosolană şi o grupă mai fină[21]). La Cucuteni, acelaş cercetător face următoarea împarţire a ceramicei, care dacă are în vedere în special stilul, se întemeiază şi pe consideraţii tehnice: 1. O grupă de cultură mai veche A; 2. O grupă de cultură mai nouă B, cu doua categorii de stil: a. o categorie mai veche şi b. o alta categorie mai noua[22]). In ceramica tumulilor macedonici, ca şi la Troia, marginindu-se în prima linie asupra tehnicei, Schmidt deosebeşte 1 O grupa primitivă, cea mai veche, lutul pamântiu amestecat cu petricele, câte o dată înegrit de foc, alteori ars nesuficient; în general, o tehnică corespunzătoare olăriei celei mai vechi aşezări de la Troia 2. O a doua grupa, mijlocie, cu o tehnică mai deplină, cu deosebire, o ardere mai îngrijită şi pictură cu o distincţie clară de culori şi 3 O a treia grupa puţin reprezintată, cu o tehnică superioară, dovedind întrebuinţarea roatei (cărigei); puţinătatea numărului ar dovedi un import, din Troia poate[23]) Voss zice cu privire

[20]) Situaţiei de „locuri de îngropare şi de jertfe" a staţiunei dela Petreni (Stern, *Trudy* a Congr XIII arheol dela Iekaterinoslaw, p 61—2, se datoreşte uniformitatea, s'ar zice, tehnica, a ceramicei descoperite acolo, după cum, pe de altă parte, aceleiaşi împrejurări are a mulţumi nivelul ei de desăvârşire şi de artă, comparabilă numai cu ceramica — acea superioară ca tehnică a Cucutenilor (desigur în marginele lucrului cu mâna, Stern zice cultura dela Petreni nu cunoaşte încă roata (cărigа, p 64, în această şi stă deosebirea de însemnatate arheologică între aşezări şi morminte. Cercetări în vecinătatea staţiunei, acoperită de sămănături când săpă v Stern, ar complectà tabloul

[21]) Dörpfeld, *Troja u Ilion,* p 245

[22]) 1 Tongefässe der älteren Kultur A 2 Tongefässe der jüngeren Kultur B — ältere Stilarten — jungere Stilarten Museum f Völkerkunde, Berlin. Faţă de împărţirea tehnică a ceramicei troene şi macedonice, ceramica cucuteniană astfel clasificată, — corespunde aproape întreagă, — grupei mijlocii macedonice şi grupei mai fine troene

[23]) *Zf f Ethnologie,* 1902, *Verhandl*, p 76, 1905, p 96, 97, 101 Pentru întâia categorie Sch nu admite nici o ornamentare, cel mult impresiunii făcute cu degetul sau cu un vârf, pentru grupa II e obicinuită şi ornamentica incizată şi cea pictată

la ceramica de la Turdaş: se găsesc fragmente dintr'un lut cu totul grosolan amestecat cu fărâmături de quarţ, şi toate felurile de lut până la foarte fin; tot aşa de deosebite sunt arderea şi culoarea [24]).

In aceasta varietate tehnică şi deosebire a primitivului de mai fin, — nici timpul nici întrebuinţarea, nu intervin ca elemente de însemnătate. In adevăr ca industrie, ceramica urmează un progres, — dar tot aşa de adevărat e că de foarte multe ori, o formă grosolană să se menţie lângă o alta mai înaintată [25]) — de sigur, în margenile culturei neolitice, — fără a insemna aceasta o deosebire de timp; pe de altă parte, întrebuinţările obicinuite, casnice, nu implică o primitivitate tehnică, precum nici întrebuinţerile alese un macsimum de dibăcie. Astfel o sumă dintre fragmentele de vase de la Cucuteni [26]) arată alături de o evidentă neştiinţă în lucrarea şi arderea pastei, precum şi neîndemănateca conducere a formei (ce se poate deduce, de multe ori, după fragmente marginale),—o ornamentare în şiruri adâncite cari alcătuesc mici motive, în totul de un gust ales. Tocmai aici, t e h n i c a caracterizează fragmentele, fiindcă întrebuinţarea ce vor fi avut apare aleasă, dar această deducere după întrebuinţarea probabilă cu care uşor se pot pune în legătură, rătăceşte cronologia în loc să o înlesnească [27])

In genere, judecând după staţiunea de la Cucuteni, din punct de vedere tehnic, mulţimea fragmentelor de o lucrătură primitivă, cu începuturi şi repede desvoltare de ornamentare imprimată, de altfel, singura care i se şi poate adapta,—ar mărgini limita superioară dela care se urmează la Cucuteni desvoltarea ceramicei neolitice [28]).

---

24) *idem*, 1895, *Verhandl*, p 127

25 Un exemplu tipic de persistenţă ceramică, se va vedea la discuţia formelor

26) Cele mai numeroase în Colect Facultăţii de litere din Iaşi

27) Un mare număr de fragmente fără nici un ornament dar de o tehnică mai bună, sunt de sigur mai noui (în aceiaşi colecţie)

28 Privire mai adâncă asupra acestei, în deosebi caracteristice grupe ceramice, cucuteniene, se va putea căpătă abia după publicarea întreagă a săpăturilor dela 1909 10

Supt această primă, generală, considerare tehnică, să vedem aspectul comparativ, de forme de vase şi motive ornamentale.

B. F o r m e l e. In căutarea de contraste între o regiune cu o „cultură monochromă spiral-meandrică“ şi o alta cu „ceramică pictată“ [29]), în cari împarte Europa neolitică centrala şi rasariteană, — G. W i l k e atribueşte formelor ceramice ale acestei din urmă culturi, o „neîndoelnică monotonie“ [30]) Privind cultura spiral-meandrică prin laturea ei etnologică, deci, după el, o prevestire a culturei greceşti mycenice şi istorice, este de sine înţeles că cealalta cultură să-i apară cu limite de desvoltare propric cât mai reduse, împrumuturi cât mai numeroase, să fie în acelaş raport în care, în timpurile istorice, vor fi aceleaşi ţinuturi, faţă de cultura grecească [31]). Datele arheologice însă, necomplect pe cât de preconceput întrebuinţate de Wilke, călăuzesc o altă rânduială care se dovedeşte cu mult mai probabila.

De mai înainte e sigur, că acest cerc de cultură cu ceramică pictată — din care chiar după localizarea geografică

---

[29] Situaţia geografică a acestor grupe de cultura, după Wilke, *o c*, p 27, harta Ceramica spiral meandrica ar cuprinde anume grupa belgică, germană de sud-vest, germană de mijloc-boemiană, grupa nord-alpina şi grupa nord-balcanică, Cercul de cultura cu ceramică pictata, — răsăritul Către nord, cercul formelor baltico-letice şi începând cu nordul Europei centrale, cultura megalitică

[30]) *Spiral-Meander Keramik, p 39*

[31]) Wilke spune pe nume şi meandrul ca şi spirala apar în cercul ceramicei pictate „într'o formă cu totul degenerată şi sălbătacită“ („völlig entarteter und verwilderter Gestalt“) *o c*, p 43 Cât de pripită e această caracterizare. fie citat deocamdată în treacăt, dovedeşte d p M Hoernes care vorbind despre ceramica dela Schipenitz, spune că formele şi mărimile vaselor sunt aproape tot aşa de diefrite ca la o ceramică clasica din timpurile istorice, *Iahrb d Z Komm*, III, 1905, p 112, sau prof Stern dela Odessa, care menţionează în special caracterul *geometric* al stilului decorativ în vasele dela Petreni Basarabiei (*Trudy* a Congresului al XIII, p 71) Ed Meyer însuşi, convins despre însemnătatea culturei neolitice din ţinutul Nistrului şi Dniprului, admite influenţe în ceramica pictată exercitându-se de aici spre Dunăre, la Tordos, Lengyel şi aiurea *Geschichte des Altertums*, $I_2$, p 735

a lui Wilke, face parte şi Dacia[32]), are ca bun propriu şi o sumă de forme ceramice; acestea, cele dintai, îl reprezintă şi îl descriu, în limite şi cu trăsături ce se vor vedeà tocmai din privirea lor comparativă

Una din cele mai însemnate şi caracteristice forme ceramice în neolitica rasăriteană, e forma de para. Cuprinzând în deosebi, se pare, nordul regiunei carpato-balcanice, se înfaţişează peste tot aproape, în aceleaşi condiţii tehnice, de lucru ca şi de ornamentare incizată şi pictata.

Incă vechile cercetări dela Cucuteni au scos la iveală această formă[33]); săpaturile recente ale lui H. Schmidt o confirma definitiv şi la vreme, fiindcă la Petrenii Basarabiei Stern o dovedise ca una din formele tipic reprezintative ale ceramicei aflate acolo. Vasului din colecţia Beldiceanu dela Muzeul din Bucureşti îi corespunde ca forma un vas găsit de Schmidt în săpăturile recente, cu deosebire ca. ornamentarea, măslinie, geometrică-spirala, pe fondul crêmecărămiziu, a celui dintăi, la acest din urmă e înlocuita cu motive meandrice, brune-şters; tot acest din urmă vas are înca la pântece doua torţi de forma taiuşului de topor, găurite[34]) Şi la unul ca şi la cel'alt, pântecele se îngusteaza, deoparte catre fundul simplu, în sus spre gura resfrântă în afară. O variaţie a aceleaşi forme la Cucuteni, stă în legătura tocmai cu modificarea acestor doua extremităţi. vasul se sprijină pe un picior, gura se deschide deadreptul în rotunzimea îngustă a pântecelui[35]). Tocmai de această formă

---

32) Despre caracterul ceramicei neolitice transilvane, Wilke nu arată o convingere precisă

33) Din colecţia lui Beldiceanu, frumosul vas mare cu gât scurt şi gura rasfrântă în afară, aflat la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, dulap III (fost X planşeta 1, No 1 (*Catalog,* p 77 , din colecţia Buţureanu, v slaba schiţă din *Archiva Societăţii şc şi lit* din Iaşi, I, p 261, fig 8 Tot piriform, cu gura dreaptă, e vasul No 17 din Col Universitaţii din Iaşi

34) Astfel de torţi se mai întâlnesc pe un alt vas piriform dela Cucuteni (amândouă în Muzeul de Etnologie din Berlin), la altul de o alta forma, *idem* şi Zl Ethnologie, 1911, p 587, fig 4 b , precum şi la un vas din cercul de cultură dela Tripoli (*Trudy* XI, pl XXVI, fig 3

35) Colect Berlin Fundul e alb colorat, în contrast cu ornamentul spiral brun, încadrat cu negru, ce acopere rotunzimea vasului, catre gura

e un vas găsit de d Butculescu, în 1876, la Cetăţuea din faţa Dâmboviţei[36]). O altă variaţie dela Cucuteni[37]) e mai complicata: forma de pară e întoarsă cu vârful în sus, se menţine plinta-picior, dându-i-se desvoltare[38]), se menţine şi gura deschisă răsfrânt; la gură ca şi catre picior sunt lasate înguste zone libere[39]).

La Petreni (Basarabia), ca şi în ţinutul Dniprului, după cât se poate vedea din publicaţiile lui Stern, Chwoiko şi Khanenko, această formă e una din cele mai obicinuite. Stern citează între cele dintâi lucruri „tripoliane" prezintate de Chwoiko la Congresul arheologic rusesc din Kiew, (1899), acele „mari vase în forma de pară ce se îngustează tare în jos, cu mustre spirale adânc incizate"[40]). Atunci el nu ştia ca singur va găsi la Petreni tocmai asemenea vase, pictate, stabilind o legătură cu Cucutenii, după cum acelea desgropate de Chwoiko stabileau una cu Butmirul. Urnele piriforme dela Petreni prezintă aceleaşi variaţii de contur pe cari le-am văzut la Cucuteni. Forma vasului din colecţia Beldiceanu se află la Petreni în mai multe exemplare, dintre cari unele, în chip cu totul caracteristic, au şi ornamentarea asemenea cu aceia a vasului citat: pe zona mijlocie ce cuprinde rotundul principal al vasalui, un cerc sau mai multe cercuri concentrice umplute cu unul sau mai multe diametre ce se încrucişează[41]). Nici forma cu picior-plintă, nici acea în formă de pară cu vârful în sus, nu s'au găsit la

abrupt deschisă ca şi către plinta-picior a vasului, deosebite pe fondul alburiu, — câte o zonă fără nici un ornament Un al doilea vas în aceiaşi colecţie nu are suport

36) Colecţia sa

37) Colecţia dela Muzeul de Etnologie din Berlin, două vase

38) San se suprimă, un vas, dulap 3 Nu pot da numerotarea complectă a obiectelor descrise şi a dulapurilor, din pricina aşezării lor provizorii şi în dulapuri cari aparţin altei colecţii (colecţia troiană, Schliemann)

39) La unul din vase, zona dela gură, ornamentată în motivul vasului întreg

40) *Trudy* XIII, p 53

41) Vasul dela Muzeul din Bucureşti are între elementele de ornamentare, două cercuri concentrice şi câte două diametre crucişe Aceiaşi formă cu acelas amanunt ornamental (fară diametre Stern, pl II, fig 1, X, fig 11,

Petreni. E o întâmplare. In cultura dela Tripoli aceasta ultimă formă [42]) ca şi o alta cucuteniană ce nu s'a gasit la Petreni acea cu gura abruptă şi picior simplu, se afla bine reprezintate, cu deosebire aceasta de-a doua [43]). Chiar forma cucuteniană cu buza răsfrântă îşi găseşte analogie aici [44]) Piriforme şi cu gura aproape drept ridicată, a gasit d. Butculescu doua vase în Teleorman: cu un frumos ornament liniar incizat, unul, la Calomfireşti, un altul la Balaci-Padureţi, simplu [45])

Catre apus şi nord, această formă se întâlneşte cu deosebire în doua din variaţiunile pomenite. La Schipenitz (Bucovina) s'au gasit mari urne cu fund simplu şi gura bine resfrântă în felul aceleia dela Muzeul din Bucureşti [46]). Forma galiţiană citată de Hoernes [47]), are însă gura puţin ridicată, ca la unele din formele dela Petreni, menţionate, şi fundul aproape; dinpotrivă cu aceiaşi formă prelunga şi gura deschisă înalt în sus, e un vas dela Koszylowce (Galiţia rasăriteana) [48]). Gură abruptă, conturul piriform ca la

aceiaşi formă cu mai multe cercuri concentrice sau mai multe diametre, idem, pl II, fig 8, X, fig 9, 12, XI, fig 10, gura vasului puţin resfrântă, o mijlocie între vasul cu gura abruptă şi vasul cu buza resfrânta deschis, cu acelaş amanunt ornamental, Stern, pl II, fig 7, X, fig 1, 8 (în locul diametrelor cruciş o stea cu şapte cornuri), XII, fig 2, 3 Multe din acestea au torţi verticale Un fragment de vas dela Cucuteni aflat la Muzeul Istorico-Natural din Iaşi, dulap 39, are cercul intretaiat de diametre, circumscris de o banda bruna cu tivitura cafeniu închisa, în afară şi înlăuntru

42 *Trudy* XI, pl XXVI, fig 1, 2, 4, 6, XXVIII, fig 7 şi 10 — *Zapiski*, pl V, doua-trei figuri

43 *Trudy* XI, pl XXVI, fig 11, 13, 14, 15, 29, 30 şi 31, *Zapiski*, pl V, şirul de jos Coll Khanenko, I, pl VI, fig 28, 29, VIII, fig 41

44 *Trudy* XI, pl XXIII, fig 2 şi mai ales 7, mai puţin svelte însă decât acea Asemănarea de formă e însă complectă între fig 2 şi aceia dela Cucuteni, colecţia Buţureanu, *Archiva Soc şc şi lit*, p 261, fig 8 Asemenea *Trudy*, pl XXV, fig 16, 17, 19, 20, 26

45 In colecţia sa privata

46 Muzeul de Etnologie din Berlin, coll Kostin, dar şi în forma cu buzele mici, drepte, doua vase în Muzeul Ţarei din Cernauţi, col Kostin

47 C Ossowski, *Zbioi Wiadomosci*, Cracovia, XVIII, 1895, p 15, fig 13, cf *Iahrb d Zentral-Komm für Kunst u hist Denkmäler*, III, 1905, p 114, fig 255

48) *Iahrbuch für Altertumskunde*, 1908, II, p 147 b, fig 27

Tripoli, cu motiv ornamental pictat ca la Petreni—au alte vase dela Bilcze-Zlote[49]. Un vas din Transilvania[50]), înhorbotat în meandre incizate de o regularitate matematică, reprezintă forma unei pere întoarse cu vârful în sus, aşa precum am vazut la Cucuteni (forma fără picior), ca şi în ţinutul Tripoli al Kiewului[51]) şi ca şi la Horodnica[52])

Cu aceleaşi variaţii de contur şi în condiţii tehnice şi ornamentale corespunzătoare, sunt vasele piriforme la sudul Dunarei. La Butmir, forma cu gura abruptă şi fundul simplu, odata cu o subţire plinta-picior[53]), cum am vazut la Cucuteni şi Tripoli, e cea obicinuită[54]). Fără torţi sau cu un fel de apofize de apucat[55]), incizate geometric-liniar sau spiral, cercurile de cultura cărora aparţin sunt aproape deopotriva de îndemânatice în mânuirea formei, precum de înzestrate în invenţia şi realizarea pe vas a motivului ornamental[56]). In valea Tonsului (Tracia, Bulgaria de sud), după cât pot să arate fotografiile (prea mici) ale preotului Jérôme, această formă se prezintă şi în variaţia perei cu vârful în sus şi marginele puţin înalţate ale gurei mai mult sau mai puţin des-

---

[49] G Ossowschi, *Zbior*, Cracovia, XVI, 1892, pl II, fig 2 şi 8, *Iahrb d k k Z-Kommiss*, III, 1905, p 114, fig 253, 254

[50]) Locul anume unde s'a gasit nu se ştie, se afla în colecţia Şcoalei superioare polytechnice din Budapesta Wosinsky, *Inkrustierte Keramik*, pl VIII, fig 6

[51] Compara în deosebi *Zapiski*, pl V, fig din colţul stâng al schiţei 5, la amândouă vasele, împarţirea în zone

[52] Przybyslawski, *Zbior Wiadomosci*, III, 1879, *Iahrb d k k Z Kommiss*, III, 1905, p 119, fig 282, 283

[53]) Concav tare, Butmir, II, p 28 şi pl VI, fig 1

[54] Butmir, II, pl VI, fig 1—4 şi 6, pl VII, fig 14

[55] Câte doua, Butmir, II, pl VI, fig 14, pentru torţile vasului, Butmir, II, pl VI, fig 6, v reproducerea lui la Hoernes, *Urg d bild Kunst, pl* VI, fig 15 Cât de obicinuite sunt acest fel de torţi-cornuri cercului neolitic carpato-balcanic, la discuţia comparativă a torţilor

[56] E ciudat cât de puţina preţuire găseşte la Wilke vasele piriforme tripoliane a caror înfaţişare ca şi ornamentică stau aproape de acea a Butmirului E fiindca W vrea cu orice preţ să atribue cercului bosniac origina acestui ornament, când e aşa de firesc să fi fost independent întrebuinţat la Butmir ca şi la Tripoli, la Cucuteni ca şi la Petreni, pe simplu fapt că făcea parte din bunul artistic comun populaţiilor din aceste ţinuturi

chise[57]) şi în forma cucuteniană analizată întâi[58]). In Tezalia la Sesklo, dar mai ales la Chaironea, aceleaşi forme se întâlnesc des, cu deosebire că aceste vase ale Greciei au baza mai joasă în comparaţie cu cele nordice[59]), un picior nălţuţ[60]) şi torţi[61]) Unul dela Sesklo[62]), se aseamană bine cu al doilea citat din vasele piriforme dela Yamboli (Bulgaria de sud), ca şi cu cel galiţian[63]). Altul dela Dimini, incizat liniar şi spiral, are forma de pară cu vârful în sus[64])

O urnă care are multă asemănare cu unele din vasele piriforme ce am văzut (mai ales cu acele sudice), care însă capătă, prin speciala desvoltare a margenilor gurei, un contur propriu, s'a găsit iarăşi în diferite centre neolitice carpato-balcanice cu o aceiaşi înfăţişare: la Cucuteni[65]), la Pe-

[57] Ceva mai mult decât la Petreni, mai puţin decât la Cucuteni şi Calomfireşti sau Bălaci, cam ca la vasul galiţian citat de Hoernes, cp de altfel forma acestuia cu vasul din *Le Cosmos,* 1901, p 85, pl 4 fig 2, *Revue archeol,* 1901, II, p 337, fig 4, — asemănarea e deplină

[58]) *Le Cosmos,* p 85, fig 1 şi 2, *Revue archeol,* 1901, II, p 337, fig 4, 339, fig 7, *Bull de Corresp hell,* 1906, p 375, fig 11 (din săpaturile întreprinse în 1901 de Degrand)

[59]) Tsountas, *o c,* p 375

[60]) *id,* p 181, fig 85

[61]) Cum observă chiar Tsountas „însa torţi au câte-odată şi cele din ţerile mai nordice" (*o c,* p 375) şi citează forma torţilor vasului pl 11 se găseşte nesschimbata şi în Tracia

[62]) Muzeul Naţional din Atena, coll Tezaliei, dulap 108, Tsountas, pl 11

[63]) Şi ornamentarea nu e mai puţin familiara benzi maslinii pe fond galbui, cari închid ochiuri caramizii şi câte o spirală încondeiata cu aceeaş culoare maslinie Un vas de o forma identica, — dela Schipenitz, cu un ornament pictat, motivul ca la Petreni (cercuri concentrice pe partea superioară a vasului, umplute în mijloc cu un diametru) — în Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 2 Altul dela Vodastra găsit de Bolliac „cel mai frumos ca simetrie şi eleganţa din câte am putut scoate întregi din Vodastra" are două torţi verticale şi e mai primitiv ca tehnica *Tr Carpat,* 1876, No 1225 şi fig 1=Tocilescu, *Dacia,* pl L, fig 3)

[64]) Muzeul din Atena, acelaş dulap, Tsountas, pl 17, fig 1 Are şi două torţi verticale mari, la gură, şi aceste torţi se regăsesc într'o întrebuinţare aproape identica la un vas din tumulul Ratcheff (Bulgaria de sud) publicat de G Seure şi A Degrand, *Bull de Corresp hell,* 1906, p 367, fig 4

[65]) Colect Beldiceanu, Muzeul de Antichitaţi din Bucureşti, dulap III (fost X doua vase unul de o culoare galbui-crême, cu subţiri ornamente liniare pe gât şi partea superioară a pântecelui, în valuri pe cea inferioara,

treni[66]) şi Tripoli[67]), în Transilavnia[68]), precum şi la sudul Dunarei. Aici de pildă, la Yamboli[69]), forma se apropie mai mult de acea dela Ariusd, unde la gâtul drept şi puţin înalt al vasului, pântecele se curbează tare, ca să se subţieze apoi ca la vasele piriforme[70]) ; la Jablanica însă, marginea e iarăşi involtă[71]).

Mai simplă ca contur şi după cât se pare, în general, mai primitivă ca tehnică, e la Cucuteni încă o formă care se poate pune în legătură cu forma de mai sus[72]) O variaţie a acesteia sunt vasele cu picioruşe „à fond mame-

---

celalt asemenea cu zone, are ornamentarea de culoare închisă compactă care împarte corpul principal al vasului în regiuni curmezişe Un al treilea mai mic, are drept ornament, numai indicarea orizontală a zonelor, se poate considera tot la această formă — Coll Schmidt, Muzeul de Etnologie din Berlin, — mai multe, unul publicat *Zf f Etnologie,* 1911, p 586, fig 3, îi lipseşte margenile gurei, un altul din aceiaşi grupă (B) — nepublicat — le are, sunt involte

66) Stern, pl II, fig 5, IX, fig 3, X, fig 2, gura însa mai involtă, margenile ei, oblice pe linia superioară a pântecelui

67) *Zapiski,* pl VI, gura şi mai deschisă, fundul îngust ca la vasele piriforme

68) Muzeul Brukenthal din Sibiu, dulap 2 un vas mare de lut bine ars cu ornamente spirale incizate, de unde e nu se spune, e însă la un loc cu fragmente de vase pictate dela Câlnic (Kelling, Kelnek) cu vase şi fragmente dela Turdaş etc , seamănă mai ales cu vasul întâi citat de această formă, dela Cucuteni (Col Bucureşti) Un altul, mai primitiv, de o formă analoagă, a găsit Teutsch la Ariusd (Erösd) cu gâtul puţin înălţat, în chipul vaselor piriforme dela Petreni, cu cari, de altfel, încă se poate asemănă *Mitteil d prähist Comm*, p 388 fig 124

69) *Cosmos,* p 119, fig 1, *Revue archéol,* II, p 340, fig 8

70) Aşa e şi forma unui vas dela Petreni, Stern pl VIII, fig 6 La Schipenitz, după cum se poate vedea din doua vase, unul mare, altul mai mic, aflate în Muzeul de Istorie Naturală din Viena, dulap 61—64, aceiaşi curbare proeminentă a pântecelui şi subţiare piriformă, dar, cu o margină, oblică la planul orizontal (aproape verticală la linia superioară a vasului)

71) *Archiv f Anthropologie,* p 576, fig 134

72) Muzeul din Berlin, după cronologia stabilită de H Schmidt face parte din cultura mai recentă, B, stilul mai vechiu v *Zf f Ethnologie*, 1911, p 587, fig 4 f Cam la linia la care se desparte gâtul de corpul vasului, incizii simple verticale, mai jos, doui butonaşi în relief, cari se repetă de patru ori Aceiaşi formă, tot aici, dar în locul butonaşilor, patru mici torţi străpunse orizontal, aşezate către margină, câte două faţă'n faţă *Zf f Ethnol,* fig

lonné" cari la Cucuteni[73]), Petreni[74]), Tripoli[75], apar chiar în tovărăşia aceleaşi forme; la Jablanica[76]) ca şi la Butmir[77]), sunt mai primitive, la Troia (II—V-a aşezare) piciorușele apar la forme deosebite[78]).

O însemnătate caracteristică are o altă formă, obicinuită la Cucuteni; îngustarea vasului către bază e ca şi la forma anterioară, dar vasul se îngustează şi în sus, mai încet către gură, a cărei diametru e totuşi mai mare decât acela al bazei; uneori baza e joasă şi predomină liniile concave ale „gâtului" în deosebi lung; alteori, diametrul gurei e egal sau mai mic decât acela al bazei. Din săpăturile recente, 1909/10, mai multe exemplare confirmă această formă care se poate recunoaşte încă din colecţia Beldiceanu dela Muzeul din Bucureşti ca şi acea a Universităţii din Iaşi. aceiaşi ornamentare, aceiaşi reprezintare figurală pictată a torţilor (două) opuse[79]), întocmai ca şi la Cucuteni,—la Pe-

4 e — Aceiaşi formă fără butoni şi tortiţe, în regiunea Dniprului, Coll Khanenko, I, pl V, fig 5 pl VI, fig 27, VIII, fig 44, *Trudy* XI, pl XXV, fig 9, 14, 18, 23

[73]) Muzeul din Berlin v şi *Zf f Ethnologie,* 1911, p 587, fig 4 a Forma vasului cu piciorușe dela Schipenitz (acelaş Muzeu, dulap 23 diferă foarte puţin

[74]) Stern, pl I, fig 7

[75]) *Zapiski,* pl VI

[76]) *Archiv f anthrop,* p 561, fig 98, cu trei piciorușe, rupte toate, vasul, de o formă nu deosebită de acea nordică, are şi un capac

[77]) I, p 17, fig 29

[78]) Dörpfeld, *Troja u Ilion*, p 264, Beilage 34, fig I, V, VIII, p 272, Beilage 36, fig V, VI, p 273, Beilage 37, fig I, V, VII, p 280, Beilage 38, II, III — Despre extensiunea acestor vase cu piciorușe, Déchelette, *Manuel d'Archéol,* I, p 563—64, Wilke, *Spiral-Meander Keramik*, p 31, nota 1

[79]) La Muzeul din Bucureşti, acelaş dulap III (fost X, două-trei forme monochrome asemănătoare, dar mai ales vasul pictat măsliniu deschis, cu toarta-ornament deasupra liniei pântecelui, partea superioară a vasului mai desvoltată decât cea inferioară, monochrome, de o tehnică grosolană, sunt şi vasele similare din Col Universităţii din Iaşi, No 25, 22 şi 42 Nu e exclus ca un fragment mărişor ce notez între mai multe pictate în colect bucureşteană, acesta cu un ornament spirală cu punct, să aparţie unei forme identice, la care, foarte probabil, era o parte a pântecelui In colect din Berlin un vas de această formă, păstrat întreg, are întocmai ornamentul fragmentului bucureştean Tot la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, un alt vas, întreg, de o

trenı[80]) şi Schıpenitz[81]), în întreıtă asemănare de tehnica, forma şı ornament In Transilvania forma încă nu e streină[82]); şı la Vucedol[83]) în Slavonia s'a găsit un vas asemănător, în sudul Bulgariei, la Yambolı, forma e iarăşı pură ca şi la Cucucuteni[84]).

Un vas dela Cucuteni cu pântecele lat, gâtul foarte larg ce se coboară drept pe corpul vasului[85]), îşi are analogia cu unul găsit în tumulul Ratcheff[86]). Curioasa formaţie a torţılor,

---

formă asemanatoare dar cu partea superıoară maı alungıtă această parte cu fıne ıncızıı curmezışe), o forma întocmaı are vasul No 21 dın colect Unıversıtăţıı dın Iaşı, tehnıcă foarte buna, fondul roş, „grececsc" Fond alburıu, desen cafenıu caracterıstıc zonal şı torţı-ornament, are un vas dın colecţıa Cucutenı aflată la Muzeul Istorıco-Natural dın Iaşı, dulap 39 — Dela Muzeul dın Berlın menţıonez înca un vas, cu partea superıoară prelungă şı aceıaşı ındıcare ornamentala a torţıı, cu culoare, maı multe, dın cealalta varıaţıe descrısă maı sus, cu ornamentare asemenea în zone, dar sımpla lınıı subţırı orızontale sau curmezışe

[80]) Stern, pl VI, fıg 2, 4, 8, 9, VII fıg 6 (cu aceıaşı toartă fıgurală a vasuluı asemănator dela Cucutenı), fıg 8 (cu spıralǎ punctata ca pe vasul cucutenıan dela Muzeul dın Berlın ca şı pe fragmentul cıtat dın Muzeul de Antıchıtaţı dın Bucureştı), XI, fıg 12 (aceıaşı toarta fıgurala), fıg 6 (tot asemenı), fıg 7 (cu spırala punctata), fıg 5

[81]) Muzeul de Istorıe Naturala dın Vıena, acelaş dulap, unul cu ornamentare orızontala şı vertıcală, în zone, altul, în totul de forma şı ornamentarea acelora dela Cucutenı şı Petrenı, cu aceıaşı toartă-ornament La Muzeul de Etnologıc dın Berlın, de o formă ıdentıcă, cu pıctura însă ştearsa, — un vas mare şı două mıcı dulap 22), alte doua vase dulap 23), asemenea, maı multe, în Muzeul Ţareı dın Cernauţı, Col Kostın

[82]) Notez una sau două forme asemanatoare la Muzeul dın Cluj, şı vasul publıcat de H Schmıdt dın Muzeul de acolo, *Zf f Ethnologıe,* 1903, p 443, fıg 19, nu dıfera prea mult Şı un vas dela Sıghışoara dın Brukenthal-Museum, dulap 31, are o formă care se poate raporta aıcı Dealtfel starea sfarâmata în care s'a gasıt ceramıca neolıtıcă transılvana explıcă cum de se cunosc aşa de puţıne forme dın ea

[83]) Wosınsky, *Inkrustıerte Keramık*, pl XVII, fıg 2 — cu două torţı mıcı vertıcale la margınea vasuluı rasfrânta puţın în afară Maı multe, în colecţıa H Stubenvoll, delà Muzeul de Istorıe Naturală dın Vıena, dulap 79, ıncızate transversal şı longıtudınal, cu tortıţe lângă buză

[84]) *Cosmos,* p 119, fıg 5

[85]) Muzeul dın Berlın, lıpseşte partea de deasupra torţılor mıcı

[86]) *Bull de Corresp héll*, 1906, p 366, fıg 3

[87]) Aceıaşı colect Berlın, cu pântecele însă înalt Intre câte două tortıţe, (patru de toale, faţa 'n faţă), dar pe partea ınferıoară a pântecelui, câte un

mici de tot, la linia care desparte pântecele de largul gât al vasului, se întâlneşte pe un alt vas dela Cucuteni[87]), ca şi pe un vas dela Tisza-Sas din Ungaria[88]).

Alt vas dela Cucuteni, are pântecele sferic, gâtul clar deosebit şi proporţional râdicat deasupra lui[89]). Unul de la Sarkad (Comit. Bihar)[90]) are aceiaşi înfaţişare, altul dela Pateli (Vilaetul Monastir), asemenea[91]) Sau, pântecele sferic al vasului se deschide deodată într'o gură cu margenile înclinate tare; e forma aşa zisă „Schwedenhelme"[92]), gasita la Schipenitz[93]), la Petreni şi mai des la Tripoli[94])

Cu pântecele sferic dar ridicat drept, fară gât sau margeni înclinate, s'au găsit la Cucuteni[95]) câteva vase, ase-

---

mic corn, care alterneaza astfel cu adevaratele torţi dela partea de sus a vasului Obiceiul acestor mici cornuri, modâlci sau torţi-mute, mai mici sau mai mari, se întâlneşte des în cercul carpato-balcanic

[88]) Hoernes, *Urg d bild Kunst,* pl XXVII, torţile mai mari, pe corpul rotund al vasului, proeminenţe simetrice, mascate în afară cu spirale dese, incizate Gâtul se coboară drept şi se uneşte ca un coş, la pântecele vasului In relaţia părţilor vasului între ele, asemănare gasesc la două vase tezalice Tsountas, pl 16 fig 2 şi 1

[89]) Muzeul din Berlin, ornamentat cu îngrijire pe fondul crême închis, se observă chiar o uşoară patina După cronologia lui Schmidt, face parte din cultura B, stilul mai vechiu Un altul, tot aici, are trecerea mai uşoara între corpul vasului şi gât, o tortiţă indică tocmai aceasta linie greu de observat, un vas dela Vodastra (*Tromp Carp,* 1876, No 1255), are tortiţa mai sus decât această linie imaginara, fără torţi, aceiaşi formă se regaseşte în ţinutul Dniprului, Coll Khanenko, pl VIII, fig 42, 43

[90]) Muzeul Naţional din Budapesta, dulap P, incizat — Cu pântecele sferic dar de o tehnica mai primitivă, un vas din acelaş comitat, altul din Comit Csongrád — *Catalog (Führer in der Altertumsabteilung,* Budapest, 1911, p 52

[91]) Sapăturile din 1899, lucrurile se află la Muzeul otoman din Constantinopol în sala antichitaţilor troiene Au fost publicate de Societatea arheologică ruseasca din Constantinopol în *„Buletinul"* ei ce apare la Sofia (n'am putut vedea volumul cu planşele) Vasul are o toartă mai sveltă decât acea a vasului similar dela Cucuteni, trei cornurele tip bine cunoscut neoliticei carpato-balcanice, fac raportarea puţin îndoelnică

[92] Stern, p 68

[93] Muzeul Tărei din Cernauţi, Col Kostin

[94]) Stern. pl VI, fig 7, în ţinutul Dniprului Coll Khanenko, pl VIII, fig 40, *Trudy,* XI, pl XXVI, şirul 4, *Zapiski,* pl V

[95] In Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, dulap cit, două vase de a-

menea cu care, Teutsch a găsit la Priesterhugel[96]) mai multe, unele chiar de o împodobire semnificativ-asemanătoare cu a acelora dela Cucuteni; o formă identică, de la Horodnica, are un ornament spiral[97]); liniar însa, cu motiv pictat foarte familiar, e unul dela Bilcze-Zlote, Galiţia rasăriteana[98]) Altele din Bulgaria de sud[99]), de un nivel artistic-tehnic corespunzător, sunt late; mult mai primitive, late, şi pe un picior, sunt unele din Tezalia[100]).

O foarte curioasă formă de vas s'a găsit cu deosebire în cercul nordic carpato-balcanic. E aşa numitul vas-binoclu sau vas-pâlnie. Stern îl descrie în chipul urmator, dupa ce menţionează mulţimea acelora aflate în Muzeul din Kiew şi provenite din săpăturile lui Chwoiko, dela Tripoli: două tuburi larg deschise[101]) în sus şi în jos, legate între ele, sus printr'o fel de coromâslă, jos printr'o stinghie dreaptă Pe

---

ceastă formă, unul cu o mica tortiţa (o strapungere orizontala într'o parte puţin mai îngroşată a vasului, cu ornamentul şters aproape de tot, al doilea fără toartă, cu ornamentul cărămiziu pe un fond crême-alburiu, bine conservat In Muzeul din Berlin, mai multe vase de această formă, mai toate cu tortiţe în felul acelora din sapăturile anterioare, unul cu fine incizii zonale, altul mai mare, cu spirale pictate brun-cafeniu pe fondul alburiu, altă dată fondul e alb-crême, culoarea ornamentului, roşie brună, alta data, acelaş motiv ornamental, dar fară distincţie de zone

96) *Mitteil d prächist Comm*, p 373, fig 44, 45; Teutsch citeaza şi forme mai mari prevăzute cu urechiuşe, aşa cum am văzut la Cucuteni v textul, p 384, fig 102, 104, reconstruirea celui dintâi nu e cea mai fericită, ornamentarea se potriveşte cu a acelor cucuteniene şi ca motiv şi ca tehnică, alt vas, tot dela Priesterhügel, p 386, fig 120, are chiar mica urechiuşă citată la formele moldoveneşti

97 Przybyslawski, *Zbior Wiadomosci*, Cracovia, III, 1879, *Cf Iahrb d k k Z-Kommiss*, III, 1905, p 19, fig 276

98 G Ossowski, *Zbior Wiadomosci*, Cracovia, XVIII, 1895, p 12, fig 8, Cf *Iahrb d k k Z-K*, p 118, fig 259

99) *Revue archéol*, 1901, II, p 342—43, fig 11, 12, 13 Din descripţie „ornaments couleur vermillon sur fond verni, intervalles peints en blanc", „sur un côte de la grande bande ornée (composée de deux spires, a deux tours, centre plein, separées par deux pointes de flèches rayées de blanc entre lesquelles sont quatre rayures blanches inclinées à droite existe une petite protubérance tournee vers le bas, et percée"

100 Tsountas, în text, fig 75

101 G Kossinna li zice „doppeltrichterförmige Pokalgefässe" *Mannus*, I, 1909 p 237

această stinghie sta un fel de cruce de lut a cărei braț curmeziș leagă mijlocul celor două tuburi[102]). Foarte multe la Tripoli[103]), la Petreni s'a găsit unul singur, fragmentar[104]). In Galiția însă iarăși intregi: la Bilcze-Zlote, la Horodnica și Kapusciuce[105]), întregi și numeroase la Schipenitz în Bucovina, mai primitiv legate decât la Tripoli, dar, precum acolo ornamentate cu incizii, aici pictate și cu o aceiași patină, a ceramicei locului[106]). Intrebuințarea probabila a acestor vase e greu de hotarât. Kossinna crede a fi fost un fel de tobe, „Trommeln" — și le pune în legătură cu oarecari forme de lut din Latdorf (Stilul Bernburg)[107]). Wilke se îndoește cu drept cuvânt de această legătură[108]) pe care, de altfel, Kossinna o justifică și stilistic. Ca pâlnii, întrebuințarea e tot așa de puțin probabilă, căci nu se explică legătura a câte două la un loc Stern presupune că ar fi suporturi ale unor vase cu fundul rotund[109]). E în adevăr singura posibilitate care se poate justifica. Intre vechile colecții dela Cucuteni sunt câteva fragmente de vase, cari nu pot reprezinta decât tocmai o varietate a acestor vase-duble dela Petreni, Tripoli, din Galiția și Bucovina[110]). La Cucu-

---

102) *Trudy* XIII, p 69

103) *Trudy* XI, pl XXVI, șirul 3, *Zapiski*, pl V, fig 3, 4, 5, tot din ținutul Dniprului, Coll Khanenko, pl VIII, fig. 46 — cu ornament incizat

104) Stern, pl VI, fig 5, cu ornament pictat

105) *id*, p 69, nota 2—pictate, și Przybyslawski, *Zbiór Wiadomósci*, Cracovia. III, 1879, cf *Iahrb d k k Z-Kommiss* III, 1905, p 119, fig 273 Pentru Bilcze-Zlote, *idem*, XV, 1891, pl IV, fig 8 și 3, *Iahrb* p 118 fig 266, 267

106) Muzeul de Istorie Naturală din Viena, dulap 61—64 Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 23, legătura o face o stinghie mijlocie și sus coromâsla de lut, alte două vase sunt legate numai prin stinghea mijlocie (care are o tortiță) Muzeul Țărei din Cernăuți, Col. Kostin, — cu coromâslă.

107) *Mannus*, p 239—240

108) *O c*, p 41 nota 2

109) *l c*, Teutsch, *Zf f Ethnol*, 1907, p 120, tot așa

110 Muzeul din București, v și *Arhiva Soc Științif și lit*, din Iași, I, p 262, fig 10, singurul fragment publicat, Bițureanu îi zice afumatoare după „Räuchergefässe", p 267 Amândouă sunt pictate în stilul celorlalte din acelaș loc, amândouă sunt așa de trunchiate încât la unul numai, se poate reconstitui pâlnia, la celalt a rămas numai cilindrul mijlociu cu o gaură triunghiulară într'o parte (la cel'alt fragment, gaura e circulară)

teni se pare a fi fost chiar numeroase, deducând după numărul fragmentelor ce se află în depozitul Facultăţii de litere din Iaşi[111]) La Priesterhugel s'au găsit trei, dintre care unul întreg: „partea de deasupra este în formă de pahar, aproape de bază are două găuri faţă 'n faţă şi stă pe un picior lat, înăuntru ceva cam scobit"[112]). De o aceiaşi formă şi cu o întrebuinţare dovedit corespunzătoare, s'au gasit mai multe vase la tumulul Metchkur şi la un altul din Bulgaria de sud[113]). La Butmir[114]) şi în Moravia[115]), forme identice vor fi fost întrebuinţate ca cupe întrucât nu au găuri laterale şi au fund, deşi în primitivitatea lor, nu e exclusă şi o întrebuinţare ca suporturi. Calea aceasta carpato-balcanică a formei-binoclu ca şi întrebuinţarea ce justifică, apar mai probabile decât filiaţia apusană stabilită de Kossinna şi întrebuinţarea mijlocită de ea Aceste suporturi vor fi fost întrebuinţate la jertfe susţinând vasele în cari se ardeau mirodenii, aşa precum se întrebuinţau acele „Rohrengefasse" sau cum le zice Wosinsky cu gândul la o anumită

---

[111]) Se recunosc dupa gaura finită ce o prezinta cele mai multe, întreagă, alteori şi ea înbucătaţită Un fragment mai mare, în Muzeul din Berlin, cu ornament pictat şi găuri faţă 'n faţă, forma e chiar aceiaşi dela Priesterhügel, mai desvoltată Două fragmente, tot din vechile Colecţii dela Cucuteni, la Muzeul Istorico-Natural din Iaşi, dulap cit , un altul, dar dela o forma mica, în Colecţia D-lui G Diamandi

[112]) *Mitteil d prähist Comm*, p 385 şi fig 107, 106, 108 Şi aici, ca şi la vasele-binoclu ce am văzut, e exclusă o întrebuinţare a lor la păstratul sau turnatul lichidelor, din pricina acestor găuri, nu mai puţin ca pâlnii

[113]) *Bull de Corresp héll*, 1906, p 410, fig 16 „support de vase en forme de coupe à pied, mais avec l'intérieur creux", p 431, fig 71 „la vase a la forme d'une double coupe, il était destiné à servir de support à une autre vase plat à fond arrondi" Cel dintâi are grosolane scrijelituri, drept ornament, un altul (fragment) asemănător (p 411, fig 47), are însă un ornament „care pregăteşte meandrul" şi un fel de duble volute cari se apropie una de cealaltă Al doilea, e ornamentat deşi primitiv, cu un motiv care, tot în incizie, se întâlneşte la Butmir volută liniară fugătoare

[114]) II, pl VII fig 12, ca şi la Butmir la Jablanica, *Archiv für Anthropologie*, p 369, fig 113, 115

[115]) *Mitteil d prähist Comm*, I, 4, 245, fig 39

specie a lor, „pilzenformige Rohrengefasse"[116]), ce s'au găsit în mare număr în Europa răsăriteană[117])

De altfel, se pare a fi o legatură mai strânsa între aceste vase buretiforme şi suporturile ce am cunoscut mai sus. La Lucska (Ungaria) s'au gasit vase de acestea, la cari, partea superioara nu mai e o tipsie întinsa ci o cupa adânca, (tiefe Schussel) care are dedesupt chiar un gât deosebit[118]), ceea ce ar aminti forma de la Priesterhugel menţionata, acea dela Butmir sau din Moravia, adică în tustrele cazurile, o formă de vas pe un picior înalt şi gol Găurirea suporturilor (Cucuteni, Priesterhugel), ca şi a piciorului la multe din vasele buretiforme[119]), ar fi încă o trăsătură de unire[120])

In foarte multe staţiuni carpato-balcanice s'au gasit şi câte câte-va fragmente de vase ciuruite[121]) Forma ce vor

---

[116] *Das prähistorische Schanzwerk v Lengyel*, III, p 137 şi pl XIII, fig 73, XLII, fig 331, v şi p 143—144

[117]) Cele mai multe, spune Wosinsky, s'au găsit în Ungaria şi în întâiul rând la Lengyel „Auffalend ist es, dass unter dieser grossen Anzahl von Exemplaren kein Einziges mit durchbrochenem Röhrenfuss gefunden wurde, obgleich die übrigen einheimischen Exemplare in den meisten Fällen einen mit zahlreichen grossen Löchern durchbrochenen Röhrenfuss haben"

[118]) *Arch Ertesito"*, 1881, p 274, cf Wosinsky, *l c*, p 139

[119]) Piciorul vasului buretiform pictat, dela Sesklo (Tezalia, Muzeul Naţional din Atena, dulap 108, şi Tsountas, pl 10), are gaura rombica, menţionez identitatea technicei ornamentului pictat, cu Cucuteni peste „fondul" gălbui-roşietic, ornamente liniare şi spirale, galbene, marginite între dungi maslini Forma lobată a părţei superioare, ca şi a unei frumoase străchini ornamentale tot pictat acelaş dulap, pl 22), e cunoscută cercului carpato-balcanic Valea Tonsului, Tracia *Révue Archéol*, 1901, p 348, fig 18, *Bull de Corresp héll*, 1906, p 366, No 32, p 382, No 424 şi 425 Versecz, Ungaria Wosinsky, *Die inkrustierte Keramik*, pl LXXXIII, fig 3 Un vas ca o floare involta cu patru lobi ascuţiţi, faţă 'n faţa, dela Noa (lânga Braşov, în Burzenländ sächsisch Museum din Braşov

[120]) Nu e de loc sigur, dimpotrivă, că fragmentele de picior, de regula prevăzute cu găuri mai mari sau mai mici, — aflate de Schliemann aşa de sfărâmate la Hissarlâk, ar fi aparţinând la vase de forma acelora dela Lengyel, — cum crede Wosinsky (*l c*, p 138 v d p Dörpfeld, *Troja u Ilion*, p 248

[121]) Calomfireşti-Ţigăneşti D Butculescu, *Revista Contimporană*, 1873, p 152, v şi pl fig 2, Vadastra Bolliac, *Trompeta Carpaţilor*, 1876, No 1225 fig 58=Tocilescu, *Dacia*, pl L, fig 12, Cucuteni mai multe fragmente

fi avut'c e de discutat acolo unde nu s'au gasit vase întregi. In ţinutul Dniprului, de pildă, vasul are o formă de cupă înalta cu pereţii drepţi, la Lengyel, ca un clopot (Wosinsky în zice: „glockenformiger durchlocherter Sturz"), la Calomfireşti însa, la Vodastra, ca şi la Butmir, forma e asemănătoare cu a unui capac ceva mai înălţat, de oală — ceea ce ar sprijini părerea lui Wosinsky despre acestă întrebuintare a lor[122]), în sfirşit, ca o calotă, în Tracia. Probabil e, că se întrebuinţau asemenea capace găurite şi mai la sud, poate chiar şi în aceiaşi formă nordică[123]) Tsountas a găsit în Tezalia patru capace *negăurite* pe cari le raporteaza la cea mai veche aşezare troiană unde s'au găsit capace asemănatoare[124]), dar tot aici Schliemann a găsit numeroase vase ciuruite[125]). Analogia între capacele-tetracornuri, negăurite, din Tezalia

în depoz Facultăţii de litere din Iaşi, din vechile săpături, în celelalte colecţii din Iaşi şi Bucureşti, Ţinutul Dniprului Coll Khanenko, pl V, fig 6, Turdas Muzeul din Deva, între fragmentele incizate, Inventarul No 873—915; Szihalom (Comit Borsod) Muzeul Naţional din Budapeşta, C c, tab VII X, Colţul Tisei *idem,* dulap F, Toszeg la Tisa *idem,* dulap R, Lapos-Hálom lângă Toszeg la Tisa (Comit Pest) Muzeul de Istorie Naturală din Viena, dulap 80, Lengyel Wosinsky, II, p 11, 44, 123, Jablanica *Archiv für Anthrop*, p 570, fig 115 a, Butmir I, pl IV, fig 9, 20, II, p 33—34, fig 40, Metchkur *Bull de Corresp héll*, 1906, p 409—410, fig 44, p 399, Platanaki *Zf f Ethnol*, 1905, p 110

122) Lengyel, II, p 44 Şi vasul din Colţul Tisei, citat, e în formă de tipsie cam adâncă, cu toartă, de menţionat încă, e faptul că la Butmir s'au găsit, de o întocmai aceiaşi formă, şi vase neciuruite,—capace propriu zise II, p 34, fig 41, 42 O altă explicare atribue vasului întrebuinţarea ca ocrotitor de lumină împotriva vântului *The Journal of hell Studies*, XX, p 25, cf *Archiv f Anthrop*, 1902, p. 570 Virchow aseamănă cu această formă „laternele" dela Lausitz şi Posen, răspândite şi în antichitate, *Zf f Ethnologie, Verhandl*, 1890, p 109

123) Un vas, însă, găsit de Tsountas, din epoca de bronz cu trei şiruri de găuri, are o formă cu totul deosebită de cană) Ts presupune a fi fost întrebuinţată „κατὰ τὸ κάπνισμα τῶν μελισσῶν" (*O c*, p 274, fig 198

124) Aἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις, p 274—5, fig 190 cu p 363—4 Din raportarea acestor capace tezalice care aparţin începutului epocei de bronz — la acele troiane, Tsountas trage chiar concluzii cronologice posterioritatea începutului acestei epoci în Tezalia faţă de cea dintai aşezare dela Ilion p 363,

125 *Ilios,* p 620 fig 1190—1196

şi Hissarlâk cu acelea bicornuri, găurite, dela Lengyel, nu poate fi întâmplătoare.

In strânsă legătură cu formele ceramice sunt torţile de vase. Ele le definesc când acestea nu sunt prea sfărămate şi dau singurile lămuriri referitoare, când, cum de obicei se întâmplă, numai fragmente cu neputinţă de împlinit, reprezintă ceramica unei staţiuni; alte ori,—simplu ornament figurativ, caracterizează vasele ca orice motiv ornamental

Şi din acest punct de vedere cercul neolitic carpato-balcanic apare ca o cultură întreagă. Desvoltarea torţilor se poate urmări în staţiunile ei, dela cele mai simple până la forme grele şi complicate, cari nu mai sunt un adaos necesar cât, mai ales, o podoabă, cu simţ închipuită şi aplicată cu îndemănare. Cercetările noui dela Cucuteni au scos o serie de diferite varietăţi de torţi, propriu zice, ca şi de torţi ornamentale, care sprijină această unitate [126]). Ca să compare două torţi orizontale dela Turdaş, A. Voss găsia în 1895 un singur exemplu, dela Sobunar (Bosnia) [127]). Astăzi exemplele sunt numeroase, precum calea pe cari păşià Voss, deschisă.

Dau câteva, caracteristice.

Torţi obţinute prin străpungerea unei părţi îngroşate a vasului („Schnurosen“ cum li se zice) şi cari serviau a-l atârna legat de un fir. *Găuri orizontale:* Cucuteni un vas mic cu fundul semisferic şi margenile drepte, cu toarta mică către mijlocul lui, colect. Bucureşti, alte două, de o formă şi cu torţile (câte una), identic aşezate, colect. Berlin; la alte două vase, micele tortiţi sunt străpunse la trecerea între corp şi gâtul vasului, aceiaşi colecţie; Petreni (Stern, pl. VII, fig 11); Ţinutul Dniprului (*Trudy,* XI, pl XXVI, fig 3, 4, 6 *Zapiski,* pl. V, fig. 2 şi 6), torţile sunt mai multe, la marginea vasului sau ceva mai jos, prin cari petrecute fire, să-l ţie suspendat; Priesterhugel *(Mitteil. d. prähist. Comm.,* p. 374, 74 a, b, c); la Butmir îngroşarea găurită are o muche în faţă (I, p. 18, fig. 31) sau face două modâlci (II,

---

126 Mai ales în depozitul Facultăţii de litere din Iaşi Din vechile săpături, numeroase în Col Universităţii din Iaşi, a Muzeului Istorico-Natural din Iaşi, ca şi în colecţiile particulare ale d-lor Dr C Istrati şi G Diamandi.

127) *Zf f Ethnologie, Verhandl,* 1895, p 127—128

p. 32, fig. 27 şi 28), altă dată îngroşarea ia forma proeminentă de mâner (II, fig. 25); Jablanica *(Archiv f. Anthrop*, p. 562, fig. 103); Tezalia (Tsountas, fig 179, 202, cu aceiaşi procedare şi o formă proeminentă de mâner ca la Butmir, dar cu gaura străpunsă, ceva mai mare: fig. 216 şi 217)[128]. *Găuri verticale:* Cucuteni, două vase colect. Bucureşti, la unul toarta e străpunsă într'un corn proeminent, lat; Hinog, o strachină primitiv lucrata, are doua torţi orizontale, de fapt doua proeminenţe strapunse de sus în jos[129]), un alt vas de o formă care se apropie de acea de ou (dar rectilinară)[130]), are torţile mici, străpunse mai fin (colect Bucureşti. dulap IV); Petreni (Stern, pl. VIII, fig. 7); Schipenitz (Muzeul de Istorie Naturala din Viena, dulap cit); Butmir (I, p. 16, fig. 20; II, p. 32, fig 29; Tezalia (Muzeul Naţional din Atena, dulap 108; Tsountas, pl. 9, fig 2; pl. 24, fig. 1 şi urm. şi fig. text 171)[131])

Torţi cu gaura orizontală până la marimea unui vârf de deget şi ceva mai mari: Vodastra *(Tromp. Carp* 1876, No. 1225, fig 1 = Tocilescu, *Dacia,* pl. L. fig. 3, vasul şi altfel familiar prin conturul piriform ca şi marginile puţin ridicate ale gurei, are torţile ascuţite în sus Turdaş, două torţi cu un adaos ascuţit *(Zf f Ethnologie,* 1895, p 127, fig 2 şi 3); Jablanica (*Archiv f Anthrop*, p 571, fig. 120 şi 125) cu gaura tortilor mai mare; la Topsin şi Amatovo (Macedonia, *Zf f. Ethnol*, 1905, p 100, fig 21 şi 22), toarta

---

[128]) Sunt din epoca de bronz tezalică, aşa s'ar explicà diferenţa în progres, ca lucru

[129]) O forma şi cu torţi asemanătoare (patru, Lengyel, I, pl XV, fig 99

[130]) Forma obicinuită în ţinutul Dniprului, dar aici vecina cu acea piriformă, cu care aduce şi în lucru, ca şi în ornamentarea incizata, torţile mici le are strapunse orizontal *Trudy,* XI, pl XXV, fig 12, 25, 27, *Zapiski,* pl V, din şirul de jos

[131] Torţi de şnur asemănătoare cu acelea arătate de fragmentul tezalic, Tsountas, 171, — în cea mai veche aşezare troiana (Dörpfeld, *Troja u Ilion,* p 249, fig 112, 113 După cronologia lui Tsountas referitoare la epoca de bronz tezalica, acest exemplar tezalic ar semnificà o perzistenţă în forme şi tehnica, odata deprinse din epoca de peatră (cum arată şi fragmentele pl 9, fig 2 şi pl 24 din acelaş sistem B3α, după clasificarea lui Tsountas, adecă B. Ἀγγεῖα τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος 3 Γραπτά α. πρῶτος ῥυθμός).

se frânge deasemeni cu o proeminenţa, dar mai puţin ascuţită[132]).

Câteva urne la Petreni au mănuşi de cuprins cu toată mâna (Stern, pl. VI, fig. 1, 6; IX, fig. 1; X, fig. 9; XI, fig. 7); asemenea mănuşă în Tezalia (la Sesklo) la o frumoasa fială pictată, neolitică (Muzeul din Atena, dulap 108, Tsountas, pl. 22).

Torţi rotunde: Petreni (Stern, pl X, fig 7; II, fig. 1 şi 5); un vas găsit într'o aşezare neolitică de lângă Aiud (Nagyenyed), (*Zf. f Ethnol.*, 1903, p. 442, fig. 17); Jablanica (*Archiv f. Anthrop*, p 572, fig. 119); Macedonia (*Zf f. Ethnol*, 1905, p 98 şi 100, fig. 8 şi 20)[133]).

Torţi liber şi armonios desvoltate ca aceia din Boicza (Muzeul Ardealului din Cluj)[134]), ca şi forma de vas ce întovărăşeşte, se întâlnesc mai puţine în cercul neolitic carpato-balcanic, mai ales în nord[135]) Din potriva, se pare, la sud, unde la Pateli (Vilaetul Monastir), de pilda, se gaseşte

---

[132]) Proeminenţe la toarta vaselor Jablanica, *l c*, p 573, fig 122, 124, Bulgaria de sud *Cosmos*, 1901, p 117, vas No 13), în Tezalia, la o toartă din epoca de bronz, Tsountas, fig 164

[133]) Torţile gasite în tumulii macedonici sunt mai îngrijit lucrate şi cu forme la cari nu ajunge ceramica mai nordica Corespondenţa lor cu multe din torţile descrise de Tsountas *(O c)*, ca aparţinând epocei de bronz în Tezalia, ar preciza cronologiceşte fragmentele macedonice Compara *Zf f Ethnologie*, 1905, p 98, fig 7 cu Tsountas, fig 191 şi 192 (cu deosebirea că toarta macedonică e muta), *Zf f Ethnol*, fig 11 cu Tsountas, fig 186, fig 12 cu fig 189, fig 14 cu fig 194, fig 23 cu cea tezalica fig 214 Chiar la Butmir unde nu lipsesc torţi triunghiulare (II, p 32, fig 26, ca şi cu patru unghiuri (I, p 18, fig 32, II, p 32, fig 31, — lucrul ca şi conturul lor, e inferior acelora sudice

[134]) Nesigur care Boiczã Reporterul Martian *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien*, 1909, p 324 5, citeaza trei locuri cu acelaşi numire Cum scrie H Schmidt „Bonza", *Zf f Ethnologie*, 1903, p 456, el reproduce şi vasul, — e o greşală

[135]) V vasul din Jud Mehedinţi (malul Dunarei, în Col Istrati-Capşa, reprodus întâi în *Literatura şi Arta româna*, 1907, p 460, pl fig 8 apoi de C Moisil în *Buletinul Comisiunei Monum Istorice*, IV, 1911, p 93, fig 2, un alt vas din aceiaşi colecţie, a d-lui Dr C Istrati, e din Calaraşi, Dolj, nepublicat forma vasului e deosebita O forma cu margina asemanatoare s'a găsit la Veczel (Comit Huniad reprodus de H Schmidt, *l c* Cu fundul rotund, şi doua torţi frumos proporţionate, ca o dublare a formei

nu numai aceiaşi formă dar şi intermediare variate, care se explică prin mai curenta ei întrebuinţare[136]; aşa în epoca de bronz tezalică s'ar continua, pare-că, această variare şi perfecţionare de forme[137].

Torţi duble, una deasupra celeilalte, dând impresia împreunării a două vase, unul în altul — cum s'a gasit la Butmir (II, p. 32, fig. 30), nu sunt streine nici regiunei sudice[138] carpato-balcanice, nici aceleia nordice[139].

La Cucuteni[140] vasul cu piciorușe, citat, are torţile în formă de cap de animal, ceea ce apare ca o obicinuinţă generală a culturei neolitice răsăritene; torţi asemenea s'au găsit între vasele de la Stroeşti (Iaşi)[141] La Turdaş, încă Carl Goos citează şi reproduce o asemenea toartă[142] In

---

cu o singură toarta sveltă, s'a găsit un vas la Cascioarele, jud Ilfov, în Oct 1909, dat de C Alimănişteanu Muzeului de Istoric Naturală din Bucureşti şi reprodus de C Moisil în *Bull Comis Monum Istorice*, III, 1910, p 176, fig 2 a, 2 b Notez unul asemănător gasit la Braşovechiu, în Muzeul privat din Braşov, altul, dar numai cu o toartă, dela Gross-Probstdorf în Brukenthal-Museum din Sibiu, dulap 2, altul, tot aici, dela Benezenz, are amândoua torţile, una fragmentară La Hinog s'a găsit un vas cu două torţi de forma acelora din Ilfov şi Braşovechiu, ca şi aceica, cu margenile gurei coborâte înlăuntru, un altul, de cealaltă forma menţionată la Muzeul din Cluj, — cu toarta ceva mai mică, şi în faţă cu o proeminenţa, amândoua aceste vase la Muzeul de Antichitaţi din Bucureşti, dulap IV In sfârşit, de provenienţa moldovenească pare a fi un vas asemănător, cu două torţi, în mica Colecţie de Antichităţi a Bibliotecei publice din Iaşi

136) Muzeul din Constantinopol, dulap I (al Colecţiei) Forma de căniţă cu toartă mai mica sau mai mare, are multe variante, una din ele, are margenea ridicată a exemplarului citat dela Boicza, alta, toarta ovală a acestuia

137) Cp Tsountas, fig 161, 162, 163, etc

138) Tsountas, fig 200 Un vas din Cypru (Muzeul din Constantinopole, Colect Cypriotă) are forma şi torţile rotunde suprapuse, ale aceluia tezalic

139) Un vas dela Pécska (Comit Arad), dublu, are torţile unificate într'una singură, un altul dela Versecz e tot dublu dar cu o singură toartă, a vasului de deasupra Wosinsky, *Inkrustierte Keramik*, pl LXXV, fig 1, pl XCVI, fig 3

140) Colect Muzeului din Berlin

141) După cât se ştie, aici s'a găsit o cultură cu totul asemănătoare aceleia dela Cucuteni v şi C Moisil în *Bul Comis Monum Istorice*, III, 1910, p 172

142) *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1877, p 607, fig 15 Trei fragmente cu asemenea torţi, dela Turdaş, în Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 6 L

cultura de la Tripoli s'au găsit mai multe[143]); un fragment de vas cu o asemenea toartă şi la Schipenitz[144]). La Butmir frumosul vas piriform citat încă odată, are torţile de aceiaşi formă[145])

In adevăr, toarta-ornament ca şi ornamentul plastic-toartă, vor fi fost reprezintate tot atât de des în tot cuprinsul neoliticei carpato-balcanice, dela micele gurguie care se înşiră fără scop practic pe suprafaţa vaselor, până la aceste torţi cu cap de animal ce am văzut Când în a VII-a aşezare dela Troia H. Schmidt constată o „Buckel"-ceramică, grosolană în felul ei, evident streină de evoluţia culturei anterioare troiene[146]), A Brückner o atribuie incursiilor Trierilor tracici şi Cimmerienilor[147]). Cu atât mai însemnată se arată, deci, frecvenţa acestei ceramici într'un mediu neolitic, cu o extindere şi un caracter definit de alte date arheologice — aşa precum este acesta carpato-balcanic cuprins în cercetarea de faţă.

O listă de locuri şi forme cu cari se înfăţiseaza „Buckel"-ceramica în această cultură — dă o dovadă despre frecvenţa şi unitatea ei[148]).

Butoni, câte doui sau mai mulţi, pe suprafaţa vasului: Calomfireşti-Ţigăneşti, Teleorman (Colect. D. Butculescu, câte trei butonaşi odată, altă dată câte doui, pe acelaş vas) Cucuteni, trei vase colecţia Berlin, unul are câte doui butoni

---

143) *Trudy* XI, pl XXIV, fig 8, 12, 14

144) Muzeul Ţărei din Cernăuţi, No 582

145) Butmir, II, pl VI fig 6=Hoernes, *Urgeschichte d bild Kunst*, pl VI, fig 15, torţile se profilează mai clar în reproducerea lui Hoernes, şi înçă Butmir, II, pl XIV, fig 4, 5 şi 15

146) Döpfeld, *Troja u Ilion*, p 300 şi urm

147 *idem*, p 554—5 Hubert Schmidt, învoaca pe lângă Strabon, cu deosebit preţ, şi pe Herodot, admiţând o îndoită direcţie a invaziunei, prin Tracia, dar şi prin răsărit, — peste Caucaz Trierii s'ar fi alipit invaziei urmate prin Tracia a acestor Cimmerieni năvălitori din două părţi *idem*, p 594 şi urm Despre aceasta va mai fi vorba

148 Meritul de a fi deschis această problemă a „Buckel"-ceramicei neolitice revine d-lui H Schmidt prin temeinica cercetare a ceramicei troiene Cap cit din scrierea colectivă *Troja u Ilion*, scoasă de Dörpfeld, v şi art cit *Tordos* din *Zf f Ethnologie*, 1903, p 438 şi urm

repetaţi de două ori; un altul asemenea câte doui, dar mai mulţi şi de diferite mărimi; al treilea, are perechea de butonaşi repetată de patru ori; tus-trele vasele nu au torţi, al treilea, o uşoară proeminenţă mută. Petreni (Stern, pl II, fig. 2; VIII, fig. 6; IX, fig. 3; X, fig 1, 2). Ţinutul Dniprului cu Tripoli (Coll. Khanenko, pl. VI, fig. 28, 29; VIII, fig. 40, 41, 44; *Trudy* XI, pl. XXVI; *Zapiski*, pl. V). Priesterhugel (*Mitteil. d prahist Comm*, p. 374, fig 72). Turdaş (Colecţia Torma aflată în Muzeul din Cluj cuprinde mai multe fragmente cu asemeni butonaşi). Deva (Muzeul Soc. Arheologice, între numeroase fragmente cu ornament de incizie, adeseori butonaşi întrebuinţaţi ornamental ca un adaos la ornamentul incizat [149]); asemenea butonaşi şi între fragmentele Inv. No. 1996—2045, găsite tot la Deva). Lengyel (*O. c.*, pl. VI, fig. 3; XIII, fig. 73; XXIII, fig. 177; II, pl. XXIX, fig 205; XLIII, fig. 332a)[150]). Butmir (I, pl. VIII, fig. 1 şi p. 16, fig. 21; p. 17, fig. 25; p. 24, fig. 42, 43). Jablanica (*Archiv f. Anthrop*, p. 570, fig 116). Valea Tonsului (tumulul Ratcheff, *Bull. d Corresp hell*, 1906, p. 377, fig. 13)

Gurguie, modâlci, proeminenţe late: Vodastra (*Trompeta Carpaţilor*, 1876, No. 1225, fig 25, micele proeminenţe în faţa vasului au întrebuinţarea de butonaşi; fig. 6 = Tocilescu, *Dacia*, pl. L, fig 9: „o ţiţă cu două atârnături“; fig 18 (Bolliac)· „patru bolduri“ adecă gurguie). Cucuteni (Coll. Universităţii din Iaşi, mai multe fragmente cu toate aceste rudimente de torţi) Hinog (Muzeul din Bucureşti, dulap cit, două vase de o formă „pateliană“ au în faţă câtă o apofiză teşită). Spanţov-Ilfov (Coll. Muzeului de Istorie Naturală din Bucureşti, un chiup cu torţi dreptunghiulare mute şi butoni, reprodus în *Bul Comis. Monum. ist.* III, 1910, p. 176, fig. 8). Căscioarele-Ilfov (aceiaşi colecţie, câteva fragmente, unul cu

149) Aceiaşi idee pe care o ilustrează frumoasele vase piriforme din ţinutul Dniprului

150) Ultimul vas citat are butonii mai mari, putând fi întrebuinţaţi ca torţi La Kölosd, şase mile de Lengyel, — butonii sunt găuriţi vertical, alţii fără găuri *Zf f Ethnol Verhandl*, 1890, p 111 Dealtfel, nu e o deosebire fară trecere între butoni, gurguie, modâlci şi cornuri teşite, din potrivă, precum între acestea şi adaosurile propriu zise ale „Buckel“-ceramicei.

proeminenţe de forma unor butoni mari). Regiunea Dniprului (Coll. Khanenko, pl. V, fig. 2). Kudu, Comit. Szolnok-Doboka (Muzeul Ardealului din Cluj, între mai multe fragmente cu ornamente incizate aflate la Kudu). Jablanica *(Archiv f Anthrop.*, p 565, fig. 108, proeminentele ca nişte dopuri vor fi fost întrebuinţate tot ca torţi) Pateli (Muzeul din Constantinopole, vasul în formă de cană, cu toarta mare, are în trei locuri câte o proeminenţă) Tezalia (Muzeul din Atena, dulap 108 ; Tsountas, pl 30), două vase cu baza dreptunghiulară, proeminenţele câte trei şi câte cinci, se repetă numai pe două feţe opuse ; cel dintâi, în două exemplare).

Cornuri mai mult sau mai puţin ascuţite: Priesterhugel (*Mitteil. d prahist Comm*, p. 274, fig. 69, 70 şi 71 (acesta găurit) Ţinutul Dniprului (Coll. Khanenko, pl. VIII, fig. 38, 39 ; *Trudy XI*, pl. XXIV, fig 1 şi mai ales 4 ; pl. XXVIII, fig 1, 2, 3 etc ) Butmir (I, pl. IV, fig. 17 şi text fig. 44 ; II, fig. 39). Pateli *(l c*, trei vase au pe lângă toartă câte trei cornuri aşezate la distanţă între ele, mai jos de gâtul vasului ; un alt vas are trei cornuri jur împrejurul lui în locul torţilor [151]) ; altele câte un singur corn în faţă). Tezalia (Tsountas, fig. 151, 152, 180).

Câte odată, şi se pare nu de rare ori chiar în mediu neolitic, la vasele înaintate în tehnică, proeminenţele sunt organice, peretele vasului însuşi e modificat în alcătuirea lor. Odobescu observă între cioburele dela Piscul Crăsanei „pântece de oale cu forme unghiulare“ [152]). La Cucuteni [153]) în trei rânduri, odată toarta mică ca un gurgui străpuns vertical, altă dată numai un corn, sunt înconjuraţi de un ornament cerc, repetat ; la fragmentul din vechile colecţii, proeminenţa e ca un disc şi ornamentul exterior, două cercuri concentrice pictat. Propriu zis şi mai des, acest fenomen se întâlneşte la Petreni [154]), unde ornamentul cerc ca şi în exemplul citat

---

151) Dimpotrivă un alt vas, tot aici, de o formă asemanătoare, are patru torţi propriu zise

152) *Columna lui Traian,* 1874, p 80

153) Muzeul de Etnologie din Berlin şi Muzeul Istorico-Natural din Iaşi, dulap 39

154) Stern, pl III, fig 3, VIII, fig 10, IX, fig 1, 2, 12, X, fig 3

dela Cucuteni, maschează schimbarea de contur ce o aduc proeminenţele. Două vase la Muzeul de Antichitaţi din Bucureşti (dulap IV, pl III, No 121c şi 135c, acest din urma mai mic, dar de o formă aproape identică), sunt alcătuite şi ornamentate după acelaş principiu[155]) — în acest caz, foarte probabil, un răsunet mai târziu, al acelui fenomen neolitic. Un vas din Gernyeszeg (Comit. Maros-Torda, Transilvania)[156]), altul din Tisza-Sas (Comit. Heves, Ungaria)[157]) menţionat încă odată din punct de vedere comparativ, altele dela Mohi (Comit. Borsod, Ungaria)[158]) — asemenea.

Alte proeminenţe, mai mari sau mai mici. Vodastra (*Tromp Carpaţilor*, 1876, No 1225, fig. 2 = Tocilescu, text, fig. 86: „cu o mănuşă bold"; fig. 6 = Tocilescu, pl. L, fig. 9: „cu doua mănuşi bold") Ciolăneştii din deal, jud Teleorman (Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, mai multe vase au în loc de torţi câte două proeminenţe). Hinog, Prahova (Colecţia Istrati-Capşa, o toarta dreptunghialară, mută). Petreni (Stern, pl. II, fig. 3, 7; X, fig. 11). Priesterhugel (*Mitteil d prahist. Comm*, p. 374, fig. 58: o toarta rotundă cu două proeminenţi). Turdaş (Bruckenthal-Muzeum, dulap 2). Deva (Muzeul Societăţii arheologice, Inv. No. 1996 — 2045, între numeroase fragmente cu ornamente de incizii, multe cu butoni şi torţi dreptunghiulare mute). Kiskorós şi Sarkad, Comit.

155) Asemănarea complectă a acestor două vase cu similare dela Versecz, mai puţin cu acelea dela Dubovacz — Cp îndeosebi, Wosinsky, *Die inkrustierte Keramik*, pl LXXXIV, fig 3, aici şi reproducerea vasului bucureştean, pl CXI, fig 8 — fac puţin probabilă originea lor din România, dealtfel, cu atât mai caracteristice, dacă aceasta s'ar dovedì cu alte exemple Nu e exclusă însă nici origina lor din acelaş Comit Temeş, fiind poate chiar din Versecz, — amestecându-se neobservate între vechile colecţii ale Muzeului (ca de pildă pe aceiaşi planşă III, vasul 112 cu un fin ornament de incizie, care nu e nici din colecţia Büllner nici dela Hinog (*Catalogul Muzeului Naţional de Antichităţi*, publicat de Gr. G Tocilescu, Bucureşti, 1906, p 53, ci dela Zimnicea v Bolliac *Tromp Carp*, 1874, No 1137, fig 26 cu fig 33=Tocilescu, *Dacia* pl M, fig 8 şi 4

156) Wosinsky, *Inkrustierte Keramik*, pl XII, fig 2

157) Hoernes, *Urg d bild Kunst*, pl XXVII

158) Muzeul Naţional din Budapesta, dulap Hf, No 13 şi 17 împodobirea exterioară a proeminenţelor o fac dungi concentrice imprese jur împrejurul lor

Bihar (Muzeul Național din Budapesta, dulap O: un vas ca o strachină lata, cu numeroase proeminențe marginașe, către cari se înșiră, în curbe, ornamentul incizat). Lengyel (Wosinsky: *O c* pl XIII, fig 74; II, pl. XXVII, fig. 197) Moravia[159]) și Austria de jos *(Mitteil d. prahist. Comm*, I, 4, p. 242, fig 33, 34; p. 258, fig 54 etc.). Butmir (II, pl XIV, fig. 6) Gradina Cungar *(Mitteil. aus Bosnien u. Hercecovina*, IV, 1896, p. 85, fig. 70 și urm., diferite forme dela acea de gurgui până la toarta dreptunghiulară mută sau ca o potcoavă). Tezalia (Tsountas, fig 182 și 183).

Și această listă comparativă se poate adăuga

După cum se vede, bogăției formelor ceramice nu este mare, dar în cercul de viață care cuprinde întreg răsăritul Europei, — ea este fundamental aceiași[160]) Intre varietați numeroase, deosebiri locale de născocire și îndemânare, se arată distinct — un acelaș cuprins sufletesc: aceleași limite ale puterei de invenție, aceleași ale simțului util și estetic, aceleași ale priceperii de a realiza aceea ce leagă darul inventiv cu simțul utilului și al frumuseței. Ceramica prin formele ei, ca și prin problemele tehnice ce pune, dă cele dintăi lămuriri mai amănunțite. Altele, tot în cuprinsul ceramicei neolitice, ornamentarea și în sfârșit, plastica.

C. Ornamentarea. In întunerecul și cearta dimprejurul problemelor de clasificare și cronologie a ceramicei neolitice în genere[161]), ca și a aceleia carpato-balcanice, Cucuteni au înmulțit materialul unitar cu date însemnate[162])

---

159 Un vas rotund cu numeroase proeminențe dela Vypustek-Höhle (Kiritein), în Muzeul de Istorie Naturală din Viena, dulap 12

160) După cele de mai sus, cât de artificială apare susținerea lui Wilke *o c*, p 55, 58 și passim) după care formațiile de torți și alte proeminențe s'au ornamente plastice, sunt o caracteristică a ceramicei spiral-meandrice La Petreni, am văzut principiul ornamentului spiral, cu acela al proeminenței, — organic legate între ele

161 „So kommt es, dass über die chronologische Gliederung der neolithischen Ornamentik zurzeit noch vielfach Dunkel und Streit herrschen und der Eine das als früh erklärt, was der Andere als spät bezeichnet" Forrer's *Reallexikon*, Berlin u Stuttgart, 1907, p 262

162) Cercetările recente (1909—10 ale d-lui Dr H Schmidt au mare însemnătate fără ca totuși „alle bisherigen Bodenarbeiten mit Recht als

In ce priveşte ornamentarea, ceramica de la Cucuteni, în şnur şi bandată, incrustată[163]), ca şi pictată, deopotrivă deşi nu chiar în proporţie egală, întăreşte convingerea despre artificialitatea celor mai multe clasificări. Acea a lui G. Wilke[164]), reprezintă poate ultimul termin al exagerării. Despărţind arbitrar şi fără complectă imformaţie, neolitica carpato-balcanică, în ţinutul unei culturi cu ceramică spiral-meandrică[165]) şi acela al unei culturi cu ceramică pictată[166]) — printr'o „adâncă prăpastie“[167]), pentru ca, îndată să poată deduce tot aşa de „adânci contraste etnice“[168]), Wilke amestecă esenţialul cu secundarul, încât, la un moment dat, apare cu neputinţă de explicat ornamentul spiral la Petreni şi în ţinutul Tripoli, ceramica pictată în Tezalia, la Lengyel şi în Moravia, — neputându-se de loc deosebi într'o cultură sau alta, ce e stil al unei desvoltari proprii şi ce „legături de aproape“ sau „fel de fel de amestecuri“[169]). Dintre argumentele[170]), cu cari Wilke caută să dovedească caracterul de deosebire şi contrast între regiunea cu cultură spiral-meandrică şi acea cu ceramică pictata, acela al orna-

---

*Raubgrabung* bezeichnen müssen“ cum crede, *Zf f Ethnol,* 1911, p 582. Caracterele fundamentale ale staţiunei apar destul de clar din colecţia dela Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, aceia dela Universitatea din Iaşi şi din câte mustre se află în colecţia d-lui Dr C Istrati, adaose cu lămuririle ce s'au făcut de Beldiceanu, Buţureanu şi Diamandi Lipsea siguranţa şi unitatea metodică şi acestea le-a adus, ca complectare, săpăturile d-lui Schmidt

163) Numai puţine fragmente de vase, nesigur din care pătură, în depozitul Facultăţii de litere din Iaşi

164) *O c,* în colecţia numită, a Prof Gustav Kossinna dela Berlin

165) Nomenclatură, de altfel, mai mult renană, întrucât se întâlneşte mai ales în aşezările şi mormintele dela Rin-Hessa, A Schliz în *Zf f Ethnol,* 1906, p 327

166) v mai sus

167) „tiefe Kluft“, *Spiral-Meander-Keramik*, p 49

168) „tiefe ethnischen Gegensätze“, *idem*

169) „nahe Beziehungen“, „vielerlei nahe Berührungspunkte“, „vielfache Mischfunde“, *O c,* p 70, 72, 49

170) a) incineraţia în cercul cu ceramică pictata, inhumarea în acel bandceramic, — dar multe staţiuni nu cuprind morminte, b) sărăcia instrumentelor, uneltelor în cercul cu ceramică pictată, c) „uniformitatea“ acestei ceramici, tehnicei, formelor ei — toate deopotrivă, impresii personale, nejustificabile

menticei nu e mai greu; desvoltarea independentă în stilul decorativ al ceramicei europene de răsărit nu se poate explica de loc în limitele geografice trase de dânsul.

Mai bine informată şi mai firească, mai puţin dogmatica fiindcă precede deducţiile etnologice, e clasificarea din punct de vedere ornamental a ceramicei neolitice, propusă de H. Schmidt cu prilejul studiului ceramicei de la Turdaş [171])

Grupele de cultură date de grupa ceramică în şnur şi grupa bandceramică, nu pot fi valabile ca contrast. Nu forma de banda caracterizează ceramica „bandată", ci chipul cum benzile sunt aşezate pe suprafaţa vasului: e o mare diferenţă între benzile ,cari merg diagonal, unghiular şi zigzag de acelea verticale şi orizontale, precum paralel celor dintâi, sunt mustrele benzi-arcuite (Bogenbandmuster), mai bine zis, mustrele cu benzi spirale (Spiralbandmuster). Legate de forma vasului, înşirându-se de regulă pe margina, gâtul şi umerii lui, — ornamentarea orizontală şi verticală e un sistem ornamental neliber (ein gebundenes System); dimpotrivă, însuşirea de căpetenie a sistemului curmeziş (Schragsystem) stă în libera întrebuinţare a motivelor de ornamentare ce-i sunt caracteristice (das freie System). Mai veche, peste tot răspândită, la nord ca şi la Troia, H. Schmidt numeşte ceramica dintâi „veche europeană"; mai nou, o modă, deşi nu una care a constrâns pe cea veche, e sistemul decoraţiei libere, incizate sau pictate,—şi tocmai la Turdaş se arată compromisul între vechi şi nou [172]).

Clasificarea lui Wilke e ducerea la extrem a clasificărilor lui Klopfleisch, Gotz, etc., nepotrivită decât în aparenţă pentru Europa răsăriteană. H. Schmidt reaşează faptele în grupe din punct de vedere stilistic. Ca şi incrustarea, pentru el pictura vaselor nu e un moment hotărâtor ceramic în jurul căruia să se desfăşure o cultură: conţinutul ei nu se poate explica desinestător, iar nici cultură aparte nu se pot numi o sumă de elemente dintre cari cele mai frecvente şi caracteristice sunt streine, cum ar fi acea cultură cu ceramica pictată („Kulturkreis mit bemalter Keramik"), circumscrisă de Wilke.

---

171) *Zeitschrift f Ethnologie,* 1903, p 438 şi urm

172) *idem,* p 461, 443—444, 445, 452 453

La Cucuteni ca şi la Petreni şi Trıpolı, la Turdaş, Priesterhugel şi Arıusd, la Butmır,— spre apus catre Slavonia şı Moravia, în Macedonia şi în Tezalıa, ornamentarea plastıcă, incizată şi pıctată se prezintă în condıţii tehnice şi estetice complect unıtare. Dacá asemănări se pot gası şı în afara de aceste limite, — Wılke urmareşte maı ales acelea care se leagă dealungul Adrıaticei până către inıma Europei[173], — foarte multe se menţin cu caractere bastinaşe numaı în cuprinsul lor.

1. *Vase monochrome* α. Ornamente plastice[174]. Unul din cele maı obicınuite ornamente în relıef e brâuşorul crestat maı rar, uneori prin întıpărırea unuı deget (la vasele maı mari), şi care se înşiră jur împrejur aproape de gura vasuluı. La Cucutenı, pe un fragment marginal, mai multe lanţuşele crestate[175]; altă dată unul singur, aproape de buză[176] La Zımnicea, brâuşorul dublu e împletıt şı se leaga numai între torţi[177]; asemenea un vas la Noa lânga Braşov, altele din Braşovechıu[178], ca şi de la Priesterhugel[179]. Intovărăşind maı peste tot aceiaşi formă de vas, ca o ciutură, acest ornament se întâlneşte pe o mare întindere: Propstdorf[180], Sighişoara[181], Deva şi Teıuş[182], Sarkad (Comit. Bihar)[183],

---

173) Ca să aducă pe Greci dintr'colo traducând calea „spıral-meandrıcă"— ca „Weg der ersten hellenischen Wanderungen" *o c*, p 49 — propriu zis, după dânsul, dın nordul sau nord-vestul Peninsulei-Balcanice peste Macedonıa şı Tezalıa. *id* p 74

174 Aici sunt să se considere, în întâiul rând, multe din adaosurile „Buckel"-ceramice, proeminenţe şı butoni — despre care a fost vorba la discuţia torţilor

175) Muzeul de Etnologie dın Berlın, dulap 28

176 Mai multe fragmente, în depozitul Facultaţıi de litere dın Iaşı

177 *Trompeta Carpaţılor*, 1871, No 1137, fig 21 şı 25

178 Burzenländ, — Muzeum v şı *Mıttetl d prähıst Comm*, p 395, fıg 171

179) Colecţia Teutsch, donată Muzeuluı de Istorıe Naturală dın Viena, dulap 80, un fragment marginal

180) Muz Brukenthal, dulap 2

181) *idem*, dulap 31

182 Muz Soc Arheol, Invent No 2124 şı urm, între carı şı fragmente marginale cu acest ornament

183) Muzeul dın Budapesta, dulap P

Comit. Csongrad[184]), Lapos-Hálom (Toszeg, Comit. Pest)[185]), împrejurimile Tokay-ului (Ungaria de nord)[186]), în Moravia[187]). Tot aşa de des se arată la sudul Dunărei: la Jablanica[188]) şi Butmir[189]), spre apus în Kustenland[190]), la sud în Macedonia[191]) şi Tezalia[192]).

Nici în cultura de la Tripoli nu lipsesc ornamentele în relief, de pilda o formă de potcoava cu gauri adâncite, aplicata pe vas nu departe de margină[193]), se întâlneşte, în variate forme, obicinuit — la sudul Dunarei, în Tezalia întocmai[194]).

β. Ornamente incizate. Ornamentarea incizata adâncită în pastă sau propriu zis incizată, e legată de o tehnică inferioară a vasului întreg. De la simplele trăsături înşirate de obicei la gâtul şi umerii vasului, până la ornamentele libere, — ea reprezinta oarecum o îngrădire a varietaţilor de forme ca şi a motivelor de împodobire; excepţie fac numai

---

184 *idem,* dulap S, — brâuşorul e la un vas- „buckel" —, alt vas cu un ornament asemenea e din Szentes, acelaş comitet dulap U, planşeta 4

185 Muz de Istorie Naturală din Viena, dulap 80 — un fragment are lanţujelul lat, altul, două şi paralele

186 *idem,* dulap 81

187) *idem,* dulap 86 — lanţujelul marginal e aici în tovărăşia unui ornament spiral, incizat şi a altor motive liniare, un alt vas, cu acelaş ornament, e dela Sarka, în Boemia ,lânga Praga, dulap 87

188) *Archiv f Anthropologie,* 1902, p 560 Wassits chiar zice în alt loc „Die Gefässverzierung nimmt in der Richtung von Osten nach Westen in Bezug auf reliefartige Verzierung zu, dagegen in der Bemalung nimmt sie ab" p 580

189 Butmir, I, pl IX, fig 2, 1, 6, 9, 10, 12, II, pl XIV, fig 2, 7 15. Aici e însă de deosebit adevăratul relief de relieful aparent, rezultat din inciziile adânci La Ripac *Mitteil aus Bosnien u Hercecovina,* III, 1895, p 221, fig 10, 9, 13) şi Gradina Cungar (*idem,* IV, 1896, p 87, fig 82—86), brâuşoarele sunt crestate variat

190 La Cotorjovna pecina (Prosecco), — fară celelalte caractere ale zonei răsăritene, ca şi la Theresien-Höhle (Duino), Muzeul de Istorie Naturala din Viena, dulap 13

191) La Platanaki şi Hagio Elia, *Zeitschrift f Ethnol,* 1905, p 108, fig 77, 78, etc

192 Tsountas, *O c,* p 232

193 *Trudy* XI, pl XXIV, fig 13

194 Tsountas, p 231, fig 126

vasele incizate de la Tripoli şi Butmir unde libertatea tehnică e deopotrivă cu acea stilistică.

Din punctul de vedere al motivelor de incizie, ceramica carpato-balcanică e cu deosebire bandată. Ceramica veche europeică (grupa 1, 2 la Turdaş) e relativ puţin reprezintată La Cucuteni: scurte şnururi imprimate pe umerii vasului[195]), ornamentul-peptene[196]), trăsături care alcătuesc mici unghiuri[197]), crestături, puncte în şir, dar, încă în cultura mai veche A, ne aflam înaintea motivului spiral întrebuinţat cu oarecare fineţa şi simetrie. Stă în urma deci evoluţia ornamentului incizat de la stângacele trăsături pe vasele rău arse şi grosolan modelate Dealtfel aproape ca şi la Petreni[198]), la Cucuteni ornamentarea incizată e lasată în urmă de acea pictată S'ar părea că se exclud una pe cealalta, dar prezenţa unei ceramici incizate de frumuseţea caracteristică a aceleia dela Tripoli, precum şi coexistenţa amândorura ca şi la Cucuteni, — în Transilvania, la Vinca şi în Tezalia, exclude subîmparţiri geografice bazate pe acest contrast, de fapt numai aparent. Asemenea, ceramica în şnur răspândită cu prisosinţă în Europa centrală, în regiunea carpato-balcanica e rară şi de o întrebuinţare secundara. La Cucuteni, şase fragmente[199]), reprezintă unghiuri paralele — adevărată ornamentică în şnur, „echte Schnurverzierung“[200]).

---

[195]) Câteva fragmente, Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 28, mai multe în depozitul Facultaţii de litere din Iaşi, dintre acestea câteva fragmente, în aşa zisa „Stichkanaltechnik“, au similare la Vinca, *Prähist Zf*, 1910, 1 Heft, p 31, pl 15 f d, dar fără incrustare cu alb Cu acelaş ornament, câteva fragmente din vechile săpături dela Cucuteni, în Col Universitaţii din Iaşi, precum şi în Col Istrati-Capşa, Bucureşti

[196]) Numai margina externă a vasului, aceleaşi locuri Ornament asemenea la Petreni, Stern (*Trudy* XIII, pl I, fig 7 şi 13)

[197] Asemanător, în cultura dela Tripoli, Coll Khanenko, pl V fig 12

[198]) Stern zice „în contrast cu rezultatele sapăturilor din cultura dela Tripoli în care prevalează vasele cu ornamentică adâncita şi în care tehnica incizării e întrebuinţată ca podoabă de capitenie, la Petreni aceasta ornamentica e reprezintata, în genere, numai excepţional La mii de hârburi poate unul e cu ornamente intipărite“ *o c*, p 65

[199] Muzeul din Berlin, dulap 28, câteva şi în Col Universitaţii din Iasi, din vechile sapături, câteva fragmente în Col Istrati-Capşa

[200]) Aşa numite şnururi „falşe“, pe un vas dela Calomfireşti, pe un altul dela Balaci, în Coll d-lui D Butculescu

Corespondenţa bandceramică între Turdaş, Butmir şi Tezalia pe deoparte, pe dealta între Tripoli şi Butmir, e mai presus de îndoială.

Câteva exemple. Şiruri paralele de puncte adâncite, întrebuinţate liber pe suprafaţa vasului, se întâlnesc pe fragmente la Cucuteni [201]), Turdaş ca şi la Butmir, Vinca [202]), şi în Tezalia [203]). La Turdaş, Vinca şi Butmir punctele, mai resfirate sau mai dese, se strâng între subţiri dungi incizate, alcătuind benzilate, drepte, arcuite sau unghiulare [204]) Benzi mai înguste, arcuite, orizontale sau zigzag, se găsesc la Vinca [205]), în Tezalia [206]) şi Macedonia [207]). Uneori benzile nu au înfloritura de puncte, sunt goale [208]); alteori înfloritura e mai complicată, precum inciziile care o închid şi alcătuesc benzile, sunt dese (de multe ori motivul zigzag) [209]) Câteodată benzile sunt mai multe incizii paralele care alcătuesc unghiuri, fără alt adaos [210]). La Butmir şiruri de puncte unele

---

201) Pe un fragment, două şiruri paralele la oarecare distanţă, depoz Facult lit, Iaşi, un fragment asemănător la Tsountas, pl 13, fig 8 Mai multe şiruri, Butmir, I, pl VIII, fig 14

202) *Prahist Zeitschrift,* 1910, 1 Heft, pl 14, fig 9

203) Tsountas, pl 13, fig 10, pl 14, fig 2, 3, 5, 7, 9

204) Turdaş, *Zf f Ethnol,* 1895, *Verhandl,* p 128, fig 5, 8, 7, 131, fig 13 Vinca, *Prähist Zf,* 1910, 1 Heft, pl 14, fig 2, 3, 4 etc — Butmir, pl VIII, fig 7, II, pl X, fig 5, pl XII, fig 3, 10, 13

205) *Prähist Zf,* 1910, 1 Heft, pl 14, fig 10, 5, 6

206) Tsountas, figurile în text, 113, 114, 115

207) *Zf f Ethnol,* 1905, p 102, fig 37, cu un singur şir de puncte la linia verticala, la Butmir, un fragment II, pl XII, fig 12) are o bandă cu două. alta cu trei şiruri de puncte, la Turdas (*Zf f Ethnol,* 1895, *Verhandl*), p 129, fig 10 cu un şir, p 128, fig 8 cu două şiruri de puncte O bandă subţire zigzag dela Hagio Elia (Macedonia, *Zf f Ethnol,* p 102, fig 40), are în loc de puncte crestături oblice, paralele între ele, motiv identic e întrebuinţat pe vasul în formă de beretă cu gura în sus, gasit la Zimnicea, Muzeul de Antichităţi din Bucureşti (dulap IV, pl III, No 112, Bolliac, *Tromp Carp,* 1874, No 1137, fig 26 cu fig 33=Tocilescu, *Dacia,* pl M fig 8 şi 4

208) Turdaş, *Zf f Ethnol,* 1895 *Verhandl,* p 129, fig 9, 130, fig 11, Jablanica, *Archiv f Anthrop,* 1902, p 575, fig 128, 129

209) Tesalia, pl 17, 18, 19, fig dif

210) Turdaş, *Zf f Ethnol,* 1903, p 441, fig 22 a Vinca, *Prähist Zf* 1910, 1 Heft, pl 14, fig 1 Butmir, pl VII, fig 8, II, pl XII, fig 6

lângă altele alcătuesc bandă care se desfacc zigzag, fără margeni de incizie[211]); s'au alcătuesc figuri, triunghiuri, romburi[212]) Rolul punctelor adâncite îl împlineşte de multe ori mici triunghiuri sau picături, scoase din masa lutului; ca şi acelea, sunt mărginite de incizii[213]), sau se înşiră liber pe lângă ele[214]), în Tezalia se rânduesc în şiruri paralele[215]). Un ornament obicinuit al ceramicei bandate carpato-balcanice sunt triunghiurile umplute cu puncte sau cu linii paralele, mai regulat sau mai neregulat[216]). Un vas de la Butmir[217]), care prin forma de pară se leagă evident cu formele similare dela Cucuteni şi Petreni, are ornamentul incizat alcătuit din înguste benzi punctate ce alcătuesc romburi pe tot cuprinsul lui[218]).

Mai însemnat şi în deosebi caracteristic în neolitica carpato-balcanică e motivul spirală: el presupune o stapânire a tehnicei şi dovedeşte prin chipul de întrebuinţare, întreg gustul artistic ca şi îndemănarea tehnică ce vor fi avut'o locuitorii vremei. Privit deobiceiu ca o formă anterioară a ornamentului meandric[219]) — e poate mai curând o desvoltare a acestuia şi legătura cu artele textile aşa cum o argumentează Wilke[220]), întăreşte această parere. La Cucuteni se poate vedea, cum fragmentele grosolane au numai un ornament liniar care cu anevoie se desvoltă până la meandru şi

[211]) II, pl XI, fig 6

[212]) pl VIII, fig 8, 10, II, pl XI, fig 9

[213]) Turdaş, *Zf f Ethnol*, 1903, p 141, fig 21 Un fragment cu asemenea triunghiuri scobite, cari mărginesc gura vasului, tot dela Turdaş, în Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 6 L

[214]) Hagio Elia, *Zf. f Ethnol*, 1905, p 102, fig 41—43

[215]) Tsountas, pl 13, fig 1, 2, 4, 5

[216]) Butmir, pl VII, fig 1, II, pl VII, fig 14, XII, fig 12, 3, 1 — Turdaş, *Zf f Ethn*, 1895, p 132, fig 18 Butmir, pl VII, fig 12, II, pl XII, fig 12 Galiko, Saraklı şi Platanaki (Macedonia —*Zf f* Ethnol, 1905, p 102, fig 34, 35, 36

[217]) II, pl VI, fig 6, XII, fig 8

[218]) Un fragment cu ornament asemănator rombic, s'a găsit la Hagio Elia, *Zf f Ethnologie*, 1905, p 107, fig 73

[219]) Hoernes, *Urgesch d bild Kunst*, p 302, H Schmidt, *Zf f Ethnologie*, 1903, p 468

[220]) *Spiral-Mäander Keramik*, p 2 şi urm

dimpotrivă, cum numai fragmentele cu o tehnică mai bună au un ornament spiral[221]).

M. Hoernes din întâmpinarea a foarte puţine legături între motivele liniare şi spirale pe vasele de la Butmir, — desparte decoraţia spirală de acea liniară, ca hotărât deosebite[222]) Hoernes e anume de părerea lui Evans şi Montelius după cari Egiptul e ţinutul de origină al acestui ornament, Creta o staţiune intermediară, Elba calea spre nord Ceia ce preistoricii germani au numit după Klopfleisch „Bogenbandverzierung“ — zice Hoernes, nu e probabil altceva decât o degenerare a motivului spiral sudic, egiptean în prima lui origină Neclare şi comune către nord, această neclaritate şi lipsă de culoare a mustrelor, evident degenerate, dispare cu cât ne apropiem de sudul Europei[223]).

Cu totul altfel cred susţinătorii unei culturi europene băstinaşe şi străvechi. Mat. Much pune în legătură (deşi cu oarecare rezervă) ornamentul spirală cu paleolitica Europei de vest şi mijloc, atribuindu-i o origină de răspândire neolitică din Turingia[224]) ; Grossler, după precedentul lui Much, în ţinutul turingian-saxonic al Saalului, — ornamentul spirală extinzându-se de aici către ţările dunărene[225]) ; H. Schmidt revendică cel puţin acelaş drept, pentru, „das Donau Tiefland nebst den óstlich angrenzenden Gebieten“[226]). De aici, se pare, porneşte G. Wilke în alcătuirea teoriei sale arheologico-etnologice despre cultura spiral-meandrică, a cărei ori-

---

221) Observaţia lui Wilke (*O c*, p 22—3) cu privire la voluta neizbutită depe vasul dela Ober-Wiederstedt (fig 26), ca dovadă despre trecerea directă dela spirală la meandru, e complect îndreptăţită Mustra dată ca exemplu poate fi tot aşa o spirală colţurată ca şi un meandru rotunzit — şi această ultimă posibilitate e cu mult mai probabilă

222) *Die neolithische Station v Butmir*, I, p 22, *Urgeschichte d bild Kunst*, p 302

223) *Urgeschichte d bild Kunst*, p 291—292 cu 128—9

224) *Die Heimat der Indogermanen*, 2 ed, 1904, p 132, 126 şi aiurea. In Germania de mijloc, şi sud, corectează (la ediţia 1 a)) G Kossinna, *Die indogermanische Frage archeologisch beantwortet* în *Zf f Ethnol*, 1902, p 166

225) Cf Wilke, *o c*, p 26

226) *Zf f Ethnol*, 1903, p 468

gină şi centru de răspândire crede a-l afla în ţinutul nord-balcanic, cu deosebire în Bosnia[227]) — dar, mai mult decât precedenţii săi, priveşte chestiunea de-a dreptul, argumentând'o cu fapte. Aceste fapte se referă tocmai la caracterul ornamentului spirală în cercul neolitic carpato-balcanic.

In adevăr frumuseţa şi fineţa de execuţie a ornamentelor spirale de pe vasele din staţiunea neolitică dela Butmir, provocase la congresul din Sarajevo (1894), chiar în S. Reinach, gândul unei influenţi myceniene, pe care o întăria şi aspectul statuetelor de lut ars[228]). Spre deosebire de acelaş ornament aşa precum se înfaţişează pe vasele din staţiunile transilvane şi moldoveneşti (Schipenitz, Cucuteni, Petreni), majoritatea spiralelor de pe vasele dela Butmir au un caracter de regularitate matematică netăgăduită. Acesta e temeiul aşa numitei „Verschiebungstheorie" a lui Wilke. El reduce anume, în chip abil, multe din variaţiile spirale dela Butmir, la câteva mustre matematice: sisteme de cercuri cu razele în raporturi variate, un număr diferit de cercuri dar cu aceleaşi raporturi radiale, o combinaţie a acestor două sisteme, sau o combinaţie de sisteme deosebite[229]). Concluzia lui Wilke: patria acestui ornament, zice el, se poate căuta numai acolo unde şi cercurile concentrice şi patratele, se află în tezaurul ornamental şi unde, pe dealta parte, mustrele ornamentale rezultate din acest „Verschiebungssystem" sunt din belşug, variate şi înainte de toate, cu exactitate matematică[230]). Astfel pentru Wilke situaţia e următoarea: Ornamentica dela Butmir prin desăvârşirea ei matematică e modelul caracteristic, central, al cercului de cultura bandceramică, la nord spre Europa de mijloc, la sud în Macedonia şi Tezalia; dimpotrivă, e un motiv împrumutat în cercul estic cu ceramica pictata, în Transilvania, România liberă, sudul Rusiei, Galiţia — şi de aceia degenerat şi sălbăticit. Impodobirea spiral-meandrică, zice Wilke, joacă şi la Sesklo şi Dimini un mare rol; chiar dacă nu apare în marea varietate a Bosniei şi

227) *Spiral-Mäander-Keramik*, p 23

228) *l'Anthropologie*, 1894, p 554 şi urm

229) *Spiral-Mäander-Keramik*, p 6 şi urm 14, 17, 18

230) *idem*, p 23

ţinuturilor nemijlocit învecinate, ea stă totuşi faţă de mustrele bosniace şi ale Europei de mijloc, mult mai aproape— decât de spiralele salbătăcite ale ceramicei pictate din Transilvania, Sudul Rusiei şi Galiţia[231]). Iar despre ceramica Macedoniei: deşi materialul de hârburi ce ni sta la dispoziţie nu e prea mare, potrivirea industriei de lut macedonice cu acea bosniacă e aşa de deplină, încât cu toată îndoiala lui H Schmidt, nu ezit să pun în nemijlocită relaţie ceramica tumulilor dela Hagio Elia şi Platanaki cu ceramica spiral-meandrică, îndeosebi bosniaca, deplin omogena şi de sigur din această pricină şi cronologic apropiata şi, sa le atribui pe amândouă aceleiaşi populaţii[232]).

La această construcţie aparent sprijinită cu fapte, se poate respunde.

E foarte îndoelnic întâi dacă origina unui fenomen trebue să se caute cu necesitate acolo unde se afata cu un maximum de desavârşire şi apoi, e întrebarea: cum se explica ornamentul spirală în cultura dela Dnipru, despărţită de cultura „spiral-meandrică" prin întreaga „cultura cu ceramică pictată"? Stă ceramica macedonică şi tezalica prin caracterul ei ornamental mai aproape de acea bosniacă şi e deosebita de acea transilvană şi moldovenească, de cari am văzut că se apropie mult prin forme ceramice tipice, contururi şi torţi? Cum se explică legătura organică între oarnamentul spiral şi pictura de vase, deopotriva: în Tezalia, Transilvania ca şi în vechea Moldova?

Stern, sub impresia culturei dela Tripoli aşa precum o prezintase Chwoiko la Congresul arheologic dela Kiew (1899), constată o „analogie izbitoare" cu ornamentarea incizată dela Turdaş, Cetea (Czaklya), Cacova (Vládháza), Vajasd[233]) Dar analogia e şi mai caracteristică cu Butmirul, chiar fara a pune o deosebita greutate pe identitatea de forme cu cari şi la Tripoli şi la Butmir se întâlnesc aceste ornamente. Wilke postulează existenţa cercurilor concentrice ca

---

231 *ibid*, p 58

232 *idem*, p 50

233 *Trudy* XIII, p 84

una din condițiile de centru răspânditor al ornamenticei spirale; dar dacă a lui „Verschiebungstheorie“ se întemeiază, Tripoli are din acest punct de vedere cel puțin tot atâta drept ca și Butmirul, la o asemenea situație: acolo existența cercurilor concentrice, baza variațiunilor ornamentale, e postulată numai, aici ea este o realitate, cu exactitate matematică și frumusețǎ [234]). Mai puțin însemnate sunt formele ornamentale care derivă din cele primare comune: la Butmir și în Transilvania mai multe, la Tripoli mai puține, precum relativ puține în România, la Vinca, în Macedonia și Tezalia, în chiar vecinătatea pretinsei culturi „spiral-meandrice“ localizată de Wilke. La Tripoli cel mai des motiv spiralic incizat e multiplicarea unei linii volute [235]); un vas dela Butmir arată o volută fugătoare unilinară [236]); un altul dela Dubováz (Muz. din Verschetz), o volută asemenea, multiplicată [237]), tot așa unul dela Roșca, județul Romanați [238]); — principiul e acelaș și Wilke așază voluta fugătoare unilinară ca și dublarea sau multiplicarea unei volute liniare simple — în o singură grupă [239]). Un alt vas din ținutul Niprului dovedește apoi că nici alte variații ornamentale din acelaș motiv nu-i erau streine: e așa numita dublă volută liniară-simplă, care se înșiră în lanț Ca și la Butmir, deși nu chiar cu aceiași finețǎ, ornamentul se regăsește pe un vas din ținutul Niprului, care și prin forma lui amintește aceia a vasului bosniac [240]);

---

[234]) Coll Khanenko, pl VI, fig 29, VIII, fig 41 *Trudy*, XI, pl XXVI, fig 11, 25, 30

[235]) Coll Khanenko, pl VI, fig 28, *Trudy* XI, pl XXVI, fig 29 și 31, *Zapiski*, *pl V*, șirul de jos

[236]) Butmir, II, pl VI, fig 2 (Hoernes, *Urgesch d bild K*, pl VI. fig 18), partea superioară a vasului

[237]) Wilke, *Spiral-Mäander-Keramik*, p 7, fig 7 a

[238]) Colecția Istrati-Capșa

[239]) *idem*, p 8, de sigur fără a cità exemplele analoage dela Tripoli, după cum pentru a treia variație a grupei I — „linii paralele șerpuitoare a căror număr e acelaș cu numărul cercurilor întrebuințate“, citează un vas dela Flomborn (p 8 și 7, fig 8 a, 8 b) și nu unul dela Tripoli (*Zapiski*, pl VI, șirul de jos, fig 3) cu ornament identic și care, și prin forma lui de chiup, e familiar întregei culturi carpato-balcanice

[240]) Butmir II, pl VI, fig 2 (Hoernes, *Urgesch*, pl VI, fig 18), partea inferioară a vasului — cu Coll Khanenko, pl VIII, fig 45.

dublarea unei asemenea volute-duble, — se întâlneşte în Transilvania la Gerla (Szamosujvár, Comit. Szolnok Doboka)[241], ca şi în Banat, în ţinutul Orşovei[242]). Concedând staţiunei de la Butmir varietatea ornamentului spirală, comparabilă doar cu aceia a ceramicei egeice[243]) — cultura dela Tripoli, prin situaţia ca şi prin caracterul ei, înlatură construcţiile lui Wilke: prin situaţia ei extrem estică, contrazice localizarea geografică către ţermurile adriatice a unei „culturi spiral-meandrice“; prin caracterul de desăvârşire geometrică a ornamenticei ei spirale, se apropie evident de Butmir şi Transilvania, de care o leagă şi alte potriviri, desigur nu întâmplătoare · ca şi la Butmir, aceiaşi puritate stilistică ca şi îndemânare tehnică.

Şi varietatea ornamenticei dela Butmir ca şi puritatea elementului spiral dela Butmir şi ţinutul Dniprului cu Tripoli, sunt însă excepţionale. In ce priveşte Macedonia, Serbia şi Tezalia, ca şi Transilvania cu România[244]), nu se poate nega o comună impresie de simplicitate, asemănătoare întregei regiuni carpato-balcanice. Transilvania cu părţile ungureşti e chiar singura mai apropiată de Butmir ca varietate a mustrei spirale[245]). Cât despre Macedonia, H. Schmidt zice: „încercarea neîndemânatică de a reprezintà în incizie cercuri concentrice e izolată“ şi încă: „oricum nu poate fi vorba (aici) de o ornamentare spirală capabilă de desvoltare; spirala e să se privească ca motiv izolat de însemnătate secundară, accesoriu la ornamentica liniară („nebensachliches

241) Wosinsky, *Inkrustierte Keramik,* pl IX, fig 6, Wilke *o c, fig 11 a*

242) *idem,* pl CII, Wilke, fig 9 a, aşază vasul în grupa întai deşi esenţială deosebire de exemplul transilvan, ca şi de cel din ţinutul Dniprului,— nu există

243) Frumoase spirale incizate fugătoare şi legate, în genul acelor dela Butmir, II, pl VI, fig 7, 14, 11 etc şi, ca şi aici, în relief sau în fals-relief, notez la Syros, Muzeul Naţional din Atena, dulap 99

244) V fragmentele cu spirale adâncite, dela Petresti 40 de Cruci, jud Vlaşca), Wosinsky, *Inkrustierte Keramik,* pl CXI, fig 2, 4 şi 5

245) Wilke reduce mustra volută dela Cetea (Csáklya, Comit Alsó Fehér) — *Zf f Ethnol,* 1903, p 446, 24 b, — la o figura alcătuita din şapte cercuri concentrice ce au în centru o formă de potcoavă (*Spiral-Mäander Keramik,* fig 22 b), o alta, de pe frumosul vas dela Tisza-Sas

Beiwerk")[246]. Această caracterizare e valabilă întru totul şi pentru Tezalia: foarte puţın spiralică sau meandrică, ceramıca dela Sesklo şi Dimini e pronunţat bandată, dar cu deosebıre pictată, în înţeles transilvan şı moldovenesc; oricum, în ce priveşte „varietatea şi puritatea" motıvului spiral incizat, — e cel puţin tot atât de „sălbatecă" ca şi ţınuturıle nordıce[247].

2. *Ceramica pictată.* M. Hoernes pune pictura vaselor în legătură cu obiceiul boirei corpului[248]; H. Schmidt asemenea, ca şi cu acela al tatuării[249]. Fără a intra în cercetarea părerılor cu privire la origina de răspândire a acestuı uz de o însemnătate considerabilă pentru desvoltarea arteı ceramice preistorıce ca şi istorıce-clasice,—un fapt se constată netăgăduit · frecvenţa ei aproape exclusivă în Europa sud-răsăriteană. Cele maı multe staţiuni neolitice cu ceramıcă pıctată s'au găsıt în valea Dnıprului, Bugului, Nistrului, Prutului, Dunărei — cu afluenţiı lor, In guvern. Kiew, Th. Volkov notează 16 staţıunı pe valea Bobriţeı, două pe un afluent al Buguluı, Kolodışte şi Lukowca , 18 staţıuni în Galiţia[250]. Către sud, până la Marea Egee, staţiunile sunt mai rari, fiindcă datele arheologice în genere sunt mai puţine; în Basarabia, la

(Comıt Heves Ungarıa), — Hoernes, *Urgesch d bıld K*, pl XXVII, — la un şır de sısteme de cercurı carı se atıng, cercurı în număr când de 13 când de 11 (*Spıral-Mäander Keramık,* fıg 20) Dealtfel numărul schematızărılor luı Wılke e aşa de mıc în comparaţıe cu acela al mustrelor, carı se arată ca produse ale fantezieı, încât a sa „Verchıebungstheorıe" e deocamdată numaı o abılă construcţıe teoretıcă, cu atât maı mult cu cât şı prıncıpıul compasuluı e destul de problematıc a fı fost cunoscut în epoca neolıtıcă

246) *Zf f Ethnol,* 1905, p 102 şı 106

247) Cp Tsountas, pl 16, fıg 2, 3 α 3 β pl 17, fıg 1 şı 5 E astfel explıcabıl de ce Wılke nu cıtează Trıpolı de cât o sıngură dată în toată lucrarea şı atuncı, într'o chestıune de puţınă însemnătate

248) *Urgeschıchte der bıld Kunst,* p 278, 287 şı urm , 291

249) *Zf f Ethnol,* 1903, p 467, 1904, p 145 şı urm Pentru polemıca între Hoernes şı H Schmıdt cu prıvıre la paternıtatea acesteı susţınerı şı argumentărıı eı, *Iahrb d k Commıssıon* für Kunst u Hıst Denkmäler, III, 1905, p 22 nota 1 şı explıcărıle luı H Schmıdt, *Zf f Ethnologıe,* 1907, p 133, nota 2

250) Карта неолитичних передмикенського типу на руси-украіні in *Matérıaux pour l'ethnologıe Ukraîno ruthène,* VI, 1905

Petreni pe valea Răutului şi la Zcargrad (Drokija)[251], în Bucovina pe stânga Prutului, la Schipenitz; în Ardeal: Ariusd şi Priesterhugel pe malurile Oltului în sus de Braşov, Turdaş la apa Mureşului, Turda (lui Basta) lângă un afluent al lui[252]. La sudul Dunării: Clicevac în Serbia, Yamboli în valea Tonsului, Hagio-Elia şi Platanaki între Vardar şi Salonic, Sesklo şi Dimini, lângă Volo (v. Harta).

Faţă de tehnica generală a vaselor monochrome, vasele cu pictură sunt de o lucrătură îngrijită, au o pasta omogen alcatuită şi arsă deopotrivă; în pregătirea lutului, în conducerea formei (totuşi fără întrebuinţarea roatei), în zugrăvirea ornamentelor, — se arată un maximum de îndetnicire, care, comună mai mult sau mai puţin întregei neolitici răsăritene, va scădea în vremea următoare, cu toate înlesnirile unei culturi de metal.

Incă Gr. Buţureanu deosebia între toate vasele găsite la Cucuteni pe acelea zugrăvite, ca „cele mai de seamă prin eleganţa formei şi frumuseţa ornamentaţiunei", le credea de tip „curat oriental" şi adăuga: „în general în staţiunea de la Cucuteni predomneşte în vase caracterul oriental"[253]. Orientarea nu e curioasă. In 1882, Tischler conducea analogiile cu Turdaşul tot în direcţiunea unei influenţi asiatice şi făcea apropieri cu descoperirile lui Schliemann[254], Wosinsky (1888, 1890—91), ducea la Lengyel—influenţa culturii myceniene[255], iar Hoernes descria zona ceramicei pictate ca „o zonă mediteranee cu slabe ramificări nordice"[256]) Abia descoperirile treptate au lărgit problema şi înaintea

---

[251]) Prube dela Zcargrad în Muzeul din Odesa Ceramica este identică cu cea din Petreni, zice Stern, o c, p 81, nota 3

[252]) Săpăturile curente din Sacuime a D-rului László Ferencz au scos, după cât ştiu, un material foarte asemănător aceluia aflat de Jul Teutsch

[253]) *Archiva Soc ştiinţ şi lit*, Iaşi, I, p 266, 267 şi fig 8 şi 9.

[254]) *Beiträge zur Kenntniss der Steinzeit in Ostpreussen*, Königsberg, 1882, p 38, cf Hoernes, *Urgesch d bild Kunst*, p 300

[255]) *Schanzwerk v Lengyel*, I, passim, III, p 155 şi urm , Nadaillac în comunicarea ţinută la Sociét de anthrop din Paris (*Bullet*, 1889 (XII, 3 série) asupra staţiunei dela Lengyel, exprima chiar posibilitatea unei emigrări greco-asiatice (p 645—6)

[256]) *Urgeschichte d bild Kunst*, p 291

unei orientări originare, se pune discuţia raportului între ele a acestor staţiuni cu ceramică asemănătoare, — din ţinuturi învecinate.

Jaroslaw Palliardi începe această discuţie prin cercetarea staţiunilor neolitice cu ceramică pictată din Moravia şi Austria de Jos şi situaţia lor faţă de acelea ale Ungariei. Transilvaniei, Galiţiei, Bucovinei şi României; cu excepţia Lengyelui, nu se coboară însă mai adânc în amanuntele acestei asemănări. Această nu-l împedică a trage două concluzii · una, despre origina ornamentării pictate în Moravia şi Austria de Jos, — din Ungaria, întemeiat pe analogiile numeroase şi felurite cu Lengyelul; alta, despre caracterul specific al ceramicei pictate în Moravia, Austria de Jos şi Ungaria (aici înţelege şi Turdaşul), faţă de „tipul cu totul deosebit", credea el, al ceramicei similare din Galiţia, Bucovina, România[257]. Ossowski[258], Zaborowski[259], Volkov[260], Teutsch[261], se mulţumesc a urmări calea originară spre sud, menţionând cel mult asemănări regionale. Abia H Schmidt şi A. v. Stern, unul cunoscător mai deaproape al ceramicei transilvane, celalt al aceleia galiţiene şi ruseşti, pun din nou problema, formulată ca concluzie (acea de a doua) dar nerezolvită, a lui Palliardi, fiindcă simpla ei reeditare aşa precum o face M Hoernes în „Die neolithische Keramik in Oesterreich" [262], nu apare prin nimic justificată

Prin ceramica lor, pictată, ca şi prin formele şi tehnica

---

257) *Mitteil d prahist Commission,* I, 1897, 4, p 237 şi urm

258) *Sprawozdanie z wycieczki paleoetnologicznej po Galiciyi w roku,* 1889, p 46, cf Palliardi, *Mitteil,* p 263

259) *Bulletins et mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris,* I, 5 série, 1900, p 451 şi urm

260) *Matériaux pour l'etnologie ukraino-ruthène,* VI, 1905, p 1 şi urm Industria premicenică în staţiunile neolitice ale Ucrainei (în ruseşte), — comunicare ţinută la Congres internaţional de arheol din Paris (1900) — v rezumatul francez în *l'Anthropologie,* 1902, p 57 şi urm

261) *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* 1900, p 201, *Mitteil d p Commiss,* 1903, p 397—8

262) *Iahrbuch d k k Zentral-Kommission für Erforschung u Erhaltung der Kunst u hist Denkmäler,* III, 1905, p 111 — Alături de Lengyel şi Turdaş, H adaugă şi Braşovul la grupa moravo-austriacă de jos

vaselor, aşa precum s'a văzut mai sus, — câteodată în caracteristică înlănţuire complectă, staţiunile dela Petreni, Cucuteni, Schipenitz, Horodnica, Ariusd şi Priesterhugel, Turdaş şi Turda (lui Basta), spre apus până în Moravia, spre sud până la Marea Egee — stau într'o definită unitate de cultură. Asemănarea între fragmente ceramice pictate din staţiuni vecine ca d p. Cucuteni-Petreni, Petreni-Schipenitz, Schipenitz-Horodnica, Cucuteni — Valea Oltului transilvan şi a Mureşului, e evidentă şi loveşte de la întâia vedere, aşa precum se confirmă din studiul comparativ al formelor şi a altor amănunte de tehnică şi decoraţie; fireşte, descreşte cu deosebirele de ţinuturi, făcându-se ascultate o sumă de consideraţii locale La Schipenitz, de pildă, faţă de pictura în general mată a ceramicei din grupa de cultură A cucuteniană, ca şi a aceleia complect analoage de la Priesterhugel şi Ariusd, Turdaş, Lengyel, etc., vasele au o politură roşietică distinctivă, care pare a fi comună întregei ceramici galiţiene [263]), corespunzând poate unui stadiu mai înaintat [264]). Dar aceasta nu e mai mult decât o varietate locală

Tehnica ca şi motivele ornamentelor dau indicaţii amănunţite despre caracterul acestei unităţi: pe de-o parte polychromia, pe de alta, motivele ornamentale, vegetale şi animale.

E însemnător cum se prezintă în ceramica pictată carpato-balcanică culoarea albă (alburie, crême, gălbuie, etc.)

---

[263]) Pictura peste tot mată la Cucuteni, în săpăturile recente, corespunde păturei celei mai de jos, între1,20 m , — 1,50 m Deja în pătura imediat superioară apare, cu ornamentul mai îndrăzneţ, roşul luciat Intre 0,70—1,00 m , culoarea mată e rară, în pătura de deasupra nu mai apare Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 24 Pe de altă parte, la Turdaş, H Schmidt recunoaşte şi politură, pentru el o dovada de strânsa legătură între pictură şi tehnica monochromă *Zf f Ethnol*, 1904, p 637 Şi politura acestora ca şi strălucirea de email a multora din vasele dela Priesterhügel şi Ariusd — diferă însă de lucıul roşietic caracteristic al ceramicei dela Schipenitz

[264]) Cu atât mai însemnat e fragmentul aflat în Muzeul Ţărei din Cernăuţi, No 562, dulap 2, la cari motivul ornamental, polichromia şi tehnica picturei, deosebindu-se de restul vaselor dela Schipenitz şi Galiţia, prezintă analogii evidente cu Cucutenii şi locurile citate ardeleneşti, iar forma vasului, după cât se poate deduce din fragmentul marginal, cu fundul sferic, e şi ea familiară

şi acea roşie (cărămiziu, măsliniu, brun), ca fond sau mustră decorativă. Oricât de greu de deosebit e de multe ori culoarea-fond de culoarea ornament şi de o a treia culoare intermediară (ceiace terminologia germană numeşte: Malgrund, Malfarbe, Zwischengrund), cu rolul lor deosebit, polychromia are în tot cercul european sud-estic numeroase trăsături comune.

La Cucuteni s'au găsit multe vase şi fragmente bichrome cu pasta bine lucrată şi deasă, cu fondul galbui-crêmc, gălbui-roşietic, alburiu, cu ornamente închise, măslinii, roşii brune, cărămizii, măslinii-negre, negre curat în linii, — cari corespund deplin la Priesterhugel şi Ariusd[265]), la Petreni şi Galiţia cu Bucovina, Macedonia cu Tezalia. Un vas păstrat întreg, dela Cucuteni[266]), are ornamentul cărămiziu, în benzi curbe şi către gură în semicerc, pe un fond crême-albiu; ornament întocmai şi la o formă identică — se regăseşte pe un vas aflat de Teutsch la Priesterhugel[267]). Un fragment dela Cucuteni, cu un ornament măsliniu nuanţat negru — o bandă cu fire paralele — pe fond gălbui, se găseşte cu aceiaşi tehnică a culorei şi probabil cu aceiaşi întrebuinţare (fragmentul e prea mic ca să se poată deduce mai sigur) în Galiţia răsăriteană, la Bilcze Zlote[268]), ca şi în Tezalia[269]). Un altul[270]), tot bichrom, are o mustră spirală cu punct, de culoare închisă pe un fond roşiu; aceiaşi mustră, obicinuită la Cucuteni[271]), se întâlneşte des la Petreni[272]), la

[265]) Grupa II e, bb şi mai puţine aa, *Zf f Ethnologie,* 1904, p. 640—641

[266]) Coll Beldiceanu, Bucureşti

[267]) *Mitteil d prähist Commiss,* 1903, p 385, fig 110, dar polichrom şi cu ornamentul alb încadrat cu negru pe un fond roşiu, — ceea ce nu e strein Cucutenilor

[268]) G Ossowski, *Zbior Wiadomosci,* etc Cracovia XVIII, 1895, p 12 fig 18 Cf Hoernes, *Iahrb d k k Zentral-Kommiss,* p 118, fig 259.

[269]) Tsountas, pl 11 — formele de vase nu seamănă între ele, dar sunt familiare întregului cerc carpato-balcanic

[270]) Aceiaşi colecţie a Muzeului din Bucureşti, dulap III, fost X

[271]) Muzeul de Etnologie din Berlin, un vas întreg, cultura B — stilul mai nou

[272]) Pe o formă de vas, surprinzător asemenea aceleia dela Cuculeni

Bilcze [273]), şi la Horodnica [274]); altul, asemenea bichrom, cu ornament principal, figurarea în culoare a unei torţi orizontale [275]), se găseşte la Petreni [276]) şi Schipenitz [277]), într'o întovărăşire de forme de o asemănare nu mai puţin surprinzătoare. Ornament bandat de culoare închisă roşietică, maslinie şi neagră, pe un fond deschis gălbui, crême, galbui-roşietic, — e ornamentul cel mai frecvent tezaliot [278]); numeroase fragmente cu ornamente bandate, măslinii sau negre pe fond alb, gălbui, crême, s'au găsit şi la Pateli (Vilaetul Monastir) [279]), ca şi la Hagio Elia şi Platanaki în Macedonia [280]).

Vasele şi fragmentele polychrome sunt şi mai caracteristice. La Priesterhugel şi Ariusd s'au găsit numeroase vase, arse tare, cu fondul roş sau patinat, cu ornamentele bandate de regulă de culoare roşie, tivite cu negru, cu o culoare intermediară albă sau roşie portocaliu [281]) (H.

---

(precum s'a menţionat încă odată la discuţia formelor) Stern, pl VII, fig 16, XI, fig 2

273) Ossowski, *Zbior,* Cracovia, XVI, 1892, pl II, fig 4 Cf Hoernes, *Jahrbuch d k k Z-K,* p 114, fig 252 Forma vasului, de chiup, — e familiară

274) W Przybyslawski, *Zbior,* Cracovia, Cf Hoernes, *Jahrb d k k Z-K,* p 119, fig 281, forma vasului se întâlneşte la Cucuteni, Muzeul din Berlin, cultura B, stilul mai vechi, cu o toartă lată în locul celor două mici ale vasului dela Horodnica

275) Fragmentul dela Bucureşti (Muzeul de Antichităţi) se lămureşte complect printr'un vas întreg găsit la Cucuteni în săpăturile lui Schmidt, Muzeul din Berlin, cultura B, stilul mai nou dunga neagră care figurează toarta orizontală e însoţită de linii de culoare roşietică cari indică începutul părţii inferioare a vasului

276) Stern, pl VII, fig 7, XI, fig 6

277) Muzeul de Istorie Naturală din Viena, dulap 61—64

278) Muzeul din Atena, dulap 108 (Tsountas, pl 7, fig 1), ornamentul brun înconjură ca o horbotă tot vasul, de o culoare cărămizie deschisă Tsountas, pl 20 si urm, după cum se pare mai toate vasele de sistemul stabilit de Tsountas, B ʒ α

279) Muzeul otoman din Constantinopole, dulap II

280) „mit einer matten, dunkel-violettbraunen oder dunkel-violettroten Farbe, natürlich auf die Gefässe der gelbmonochromen Gattung", *Zeitschrift f Ethnol,* 1905, p 103

281) Teutsch în *Mitteil d präh Commission,* p 376, fig 91—97

Schmidt Grupa II d, α. β; Teutsch: II 3). Dacă e evident că culoarea neagră îndeplineşte funcţiunea de a acoperi neregularităţile de contur pe care le face culoarea albă sau amândouă culorile, roş şi alb sau galben, dând desemnului contururi precise[282]), relaţia între alb şi roş nu e totdeauna clara, dimpotrivă. Totuşi din o mai amănunţită observare se poate vedea cum, ornamentul propriu zis, în foarte multe cazuri, nu e culoarea albă trasă pe deasupra, ci benzile roşii deosebite pe fond, s'au date cu ocru[283]); dar şi culoarea albă e întrebuinţată ca ornament propriu; — oricum nu e chiar neîndreptăţită părerea lui H. Schmidt despre culoarea albă ca „Dekorationsmittel", culoarea roşie-brună şi brună, ca „Ueberzug der Gefassfläche"[284]). Descrierea unei mustre aflate pe un fragment de la Priesterhugel, de Teutsch ca „ineinandergreifende Bogenbandornamente", iar de Schmidt ca „rucklaufende, weisse Bandspiralen"[285]), se justifica aproape de o potrivă: unul consideră ca ornament propriu zis ceeace meşterul a circumscris pe culoarea-fond cu ajutorul culorei intermediare şi a culori complimentare; celalt, culoarea albă, ca singur mijloc de decoraţie. Situaţia e asemănătoare la Turdaş[286]), Turda lui Basta[287]) şi Sepsiszent-

282) Observaţia lui Teutsch, în polemica referitoare la clasificarea ceramicei pictate dela Priesterhügel şi Ariusd, *Zf f Ethnologie,* 1907, p 117, recunoscută ca justă de H Schmidt în contra-replică, *idem,* p 124 H Schmidt în exagerarea însemnătăţii culorei albe în ceramica pictată de aici, atribuia tiviturei negre slujba de a indica pe lângă alb deosebirea de „Malgrund" (*Zf f Ethnol,* 1904, p 641)

283) *Zf f Ethnol,* 1907, p 109 Exemple *Mitteil d prähist Commiss,* 1903, p 384, fig 105 (reconstituirea mustrei ornamentale=fig 1, *Zf f Ethnol,* 1907. p 110), sau p 386, fig 120 şi 121 (reconstituirea mustrei din urmă=fig 4, *Zf f Ethnol,* 1907, p 112), sau p 378, fig 95 a 95 b, aici cu intenţia clară de a face să apară bandornamentele roşii pe fondul alb *Zf f Ethnol,* 1907, p 113

284) *Zf f Ethnol,* 1904, p 641 Exemple de decoraţie albă *Mitteil d prähist Commission,* 1903, p 386, fig 110 (cu tivitură neagră)

285) *Mitteil d prähist Commission,* p 384 şi *Zf f Ethnol,* 1904, p 642

286) „in bestimmten Fällen lässt sich bei hart gebranntem, rötlichem Ton ein weisser Ueberzug als Untergrund für die Malerei feststellen Die Farben für die Ornamente sind matt und meist rot, violettrot oder violettbraun" H Schmidt în *Zf f Ethnol,* 1903, p 448

287) Muzeul din Alba-Iulia, şase tabele, culoarea albă e des întrebuinţată,

gyorgy (C. Trei scaune)[288]. Ca şi în valea Oltului transilvan, la Cucuteni, — numeroase fragmente şi câteva vase întregi polychrome, arată acelaş rol al culorilor şi cu deosebire acelaş spirit de ornamentare, în plus, identitatea de motive. benzi liniare, curbe, semicercuri marginale, volute înlănţuite[289]), spirale — cu diferite variaţii. E aceiaşi alternare între alb şi roş în ocuparea suprafeţei vasului şi încondeierea ornamentului şi, mai isprăvit decât acolo, la Cucuteni se arată precumpănirea amândurora In amândouă culturile desemnate de H. Schmidt A şi B, sunt câte mai multe exemple: ornamentul roş, brun, brun-cafeniu, câte odată mai pronunţat către alb, ţinând astfel loc de tivitură, mai des cu obicinuita tivitură neagră, — culoarea intermediară albă, albă-gălbuie[290]) ; s'au ornamentul e alb şi apare în culoarea intermediară întunecată[291]). Două vase din cultura mai veche A, de o formă

asemeni culoarea neagră cu rolul ei special, motivele liniare şi spirale sunt familiare, corespundenţa cu Cucuteni e caracteristică

[288]) La Muzeul Naţional secuesc, corespundenţa cu staţiunile similare vecine şi aceia dela Cucuteni nu e îndoelnică, Comunicarea personală a d-lui Dr Roska M din Cluj v şi notiţa din *Prähistorische Zeitschrift,* 1910, I, 3/4 Heft, p 408

[289]) Un caz tipic de corespundenţă între Priesterhügel şi Cucuteni în forma vaselor, în tehnică şi ornamentul cu mustra ornamentală, — cp *Mitteil d prähist Commision,* p 384, fig 105 cu *Zf f Ethnol,* 1907, p 111 (desemnul unui vas cilindric dela Cucuteni, colect Beldiceanu, Muz Bucureşti , volutelele înlanţuite (aşa zisele „ineinandergreifende Voluten"), la vasul cucutenian sunt însă albe spre deosebire de mustra roşie transilvană, dar în săpăturile recente dela Cucuteni s'a găsit o repeţire a aceleaşi forme cu volute una în alta şi de culoare brună roşietică pe culoare intermediară deschisă (Muzeul din Berlin, cultura A) — deci în potrivire complectă

[290]) Colecţia Beldiceanu, Muzeul de Antichităţi din Bucureşti — două fragmente, dar prea mici ca să se poată deduce şi mustra, — culoarea intermediară gălbuie crême, ornamentul, roş-brun Cu o mustră liniară bandată şi alta spirală, şi o întocmai aceiaşi tehnică, sunt câteva fragmente în Col Universităţii din Iaşi, la unul, pe culoarea intermediară gălbui-crême, o înfloritură în zig-zag de culoare neagră, ca şi tivitura benzilor brune

[291]) *ibidem,* vasul cilindric citat mai sus cu volutele care înaintează una în alta Deci, încă din vechile săpături apare aici contrastul între culoarea albă şi cea roşie ca ornament sau numai culoare intermediară, pe cari le confirmă şi exemplifică descoperirile recente Un fragment de vas din cultura B, stilul mai vechi (Muz din Berlin), are ca complinire a ornamentului

identica (piriformă, cu vârful în sus, pe picior, ornamentate unul într'un stil, cellalt în stilul contrar [292]), fac dovada complectă La Schipenitz unde de altfel — şi precum se pare în tot cercul galiţian, ca şi la Petrenii Basarabiei — ornamentarea obicinuită e bichromă, fondul roşietic, suprafaţa vasului cu totul, totdeauna, patinată [293]), — aceiaşi situaţie a culorei albe şi roşii o dovedesc două fragmente aflate la Muzeul de Istorie Naturală din Viena, unul cu o mustră liniară şi curbă, cellalt cu un ornament spiral complect [294]). La sudul Dunărei, la Pateli (Monastir) ca şi la Sesklo şi Dimini în Tezalia, polychromia ceramicei are acelaş aspect şi aceiaşi tehnică generală Mai toate fragmentele pictate dela Pateli [295]) au culoarea alba şi crême în rol însemnat, pe unul alternând în mustre triunghiulare cu roşul şi măsliniul, pe altul în mustre liniare cu negrul ornamental (romburi legate repetat) ; spre deosebire de regiunea nordică, aici albul şi cremul apare tot aşa de des în pictura bichromă ; rolul culoarei negre din cercul carpatic aici îl are măsliniul, de fapt tot negru, dar prefăcut prin suprapunerea peste albul fundamental In Te-

---

negru bandat,—fire albe cari se întretaie în forma de zabrele, altele care întovaraşesc benzile negre (Motivul în forma de zabrele e obicinuit des la Petreni Stern, pl I, fig 2a, II, fig 3, IV, fig 9, VII, fig 7, etc Galiko (*Zf f Ethn*, 1905, p 103, fig 53) Dimini (Tsountas, pl 25, fig 1

[292] Muzeul de Etnologie din Berlin, dulap 2 şi 3 Vasul cu ornamentul deschis şi culoarea intermediara brună, netivita dar groasă, e în doua exemplare întregi, perfect identice (deosebirea stă doar în aşezarea ornamentului cu volute înlanţuite, la unul pe partea superioară a vasului, la celalt pe mijlocul lui). celalt vas cu ornamentul brun-roşiu, înconjurat de culoare deschisă (dulap 3 . — nu are picior ca celelalte două

[293]) Ar corespunde poate unui progres tehnic şi unei modificari de gust, cu o deosebire cronologică neesenţiala, analoagă culturei B dela Cucuteni, — cu care deallfel se apropie şi în unele forme In timp ce, însă, la Cucuteni se pot deosebi succesiv păturile de cultură, în Basarabia şi Bucovina cu Galiţia apar, mai mult sau mai puţin, izolate, în Macedonia, pictarea e numai mată fără polituiă (*Zf f Ethnol*, 1905, p. 105

[294] Dulap cit La acest din urmă fragment, albul şi brun-negrul sunt în raportul în cari am vazut, pe vasul (fragment) dela Ariusd, culoarea albă şi cea roşie ornamentală, cu mustra descrisă diferit, dar de o potrivă de justifical, de către Teutsch şi Dr Hubert Schmidt

[295]) Muzeul otoman din Constantinopole, dulap II

zalia vasele perioadei a doua a epocei neolitice, stilul β [296]), au aceiaşi tehnică ornamentală [297]) şi după cât se poate deduce, mustre asemănătoare. Unul, de o lucrătură altfel inferioara, ars inegal, are un ornament spiral crême, cu mustra ce am întâlnit'o în Ardeal, la Cucuteni şi Schipenitz: volutele care înaintează una în alta [298]); altul de o formă identică, are acelaş ornament, brun-bătând în roş, înconjurat de o culoare crême închis, de care o desparte o dungă neagră [299]) Un vas buretiform menţionat la discuţia formelor, are potirul lat împodobit cu o bandă curba gălbuie, piciorul cu un ornament liniar; culoarea împrejmuitoare e roşietica-mată consistentă; ornamentul e tivit măsliniu [300]) Mai multe fragmente din acelaş stil β [301]) cu mustre bandate unghiulare, au aceiaşi tehnică.

In ce priveşte motivele decorative, baza întregei decoraţiuni pictate carpato-balcanice, e mustra spirală. Dar şi ornamentarea liniară e frecventă. La Priesterhugel aceasta ia forme de o regularitate foarte îngrijită [302]); variat şi îngrijit desenate sunt şi în Tezalia [303]). Dimpotrivă, numai în părţile răsăritene apar pe vase reprezintări din lumea organică. Pe vasele dela Petreni, zice Stern, găsim pentru întâia dată

---

[296]) *Tsountas*, *sistemul* B3β-γραπτὰ ἀγγεῖα τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος, δεύτερος ῥυθμος

[297] Referinduse la ceramica pictată dela Priesterhügel, Tsountas chiar zice „ἡ ὁμοιότης τῆς τεχνοτροπίας ταύτης πρὸς την τοῦ ῥυθμοῦ B3β εἶναι τοσον καταφανής, ὥστε πᾶς περαιτέρω λόγος εἶναι περιττος“ *O c*, p 376

[298]) Muzeul Naţional din Atena, dulap 108, Tsountas, pl 30, fig 1

[299] *idem*, Tsountas, pl 30, fig 2, unul nepublicat, are trei proeminenţe pe două feţe opuse a bazei ca fig 1 şi ornamentul spiral dungit negru ca fig 2

[300]) *ibidem* şi Tsountas, pl 10

[301]) Tsountas, pl 8, fig 3—6

[302] *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien*, XXX, 1900, pl VI, fig 10, (reconstruirea mustrei în *Zf f Ethnol*, 1907, p 113, fig 5, *Mitteil d prähist Commiss*, 1903, p 384, fig 104 (reconsturirea mustrei, *Zf f Ethn*, 1907, p 114, fig 7

[303] Motivul cadrilat („Schachbrettmuster“, nu e totuşi caracteristic local în Tezalia Stern, *Trudy* XIII, p 91, se întâlneşte la Pateli (Vil Monastir, Muz otoman din Constantinopol, dulap I), ca şi în Tracia (*Bull de Corresp héllénique*, 1906, p 81, fig 18 b

în cultura neolitică a Europei, încercarea de a împodobi feţe pe cari le lasă libere decoraţia geometrică, cu imitaţii de tipuri din lumea organică [304]; iar formele de vase cu cari se întâlnesc, sunt aceleaşi a căror anologie, desigur nu întâmplătoare, am cunoscut'o mai sus [305]. Această apariţie e însă deocamdată cu totul izolată în nord pentru ca să se poată adopta concluziile „premycenice“ ademenitoare, ale lui Stern.

---

304) *Trudy* XIII, p 71 Dealmintrelea, acest fapt e ultimul cuvânt care înlătură teoria arbitrară a unei culturi cu ceramică pictată „degenerată şi salbătăcită“ aşa precum o descrie G Wilke în lucr cit din Colecţ profesorului Gustav Kossinna

305) D p pl XI, fig 12 a

## III. PLASTICA

In legătură cu credinţi religioase, civile şi funerare ce sunt a se urmări, în toate staţiunile neolitice ale Europei, rasăritene şi de sud, s'au găsit, într'un număr considerabil, figurine, de obiceiu de lut, mai rar de peatră, numai la Marea Egee, de marmură, — reprezintând oameni, deobiceiu femei, rareori bărbaţi, mai rar, animale.

J. Déchelette în Manualul său de archeologie celtică şi galo-romană, condus continuu de idea propagării culturei europene din răsărit, dela coastele Asiei Mici şi a Archipelagului, prin Peninsula Iberică şi Galia, până la Insulele Britanice, crede a găşi încă o confirmare a acestei teorii în faptul, că „idolul egean devine din ce în ce mai sporadic pe màsură ce ne depărtăm de litoralul mediteranian“ — „lipsind în întregime în Europa apusană şi nordică [1]).

Pentru Europa carpato-balcanică situaţia nu e aceasta: numărul şi caracterul idolilor nu stă mai prejos decât a acelora egeici şi proporţia nu e descrescătoare în direcţia către Galiţia şi interiorul Rusiei. Un exemplu îl dau Cucutenii, unde Beldiceanu, Buţureanu şi Diamandi menţionează, odată cu însemnătatea ce o prezintă idolii săpăturilor lor, — numărul mare în care s'au aflat [2]) ; recentele săpături au cres-

---

[1]) P 595, 603

[2]) Beldiceanu, *Antichităţile dela Cucuteni*, p 2, 3, 4, *Bull de la Soc d'Anthrop*, 1889, p 589, *Archiva Soc ştiinţ şi liter din Iaşi*, I, p 268 Din colecţia Beldiceanu la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti (dulap III (X)) se găsesc aproape 20 de figurine, foarte multe în Colecţia Universităţii din Iaşi, cutia No 752, 742, 740, 744, 910, 935, 748, etc., câţi-va şi în Col Muzeului Istorico-Natural, dulap 39 Tot dela Cucuteni am văzut figurine în Colecţia Istrati-Capşa, în aceia a d-lui D. Butculescu şi a d-lui G Diamandi

cut acest număr cu aproape 200 de figurine[3]) E de sigur întâmplător că Bolliac la Vodastra Romanaţilor a găsit numai „trei omuleţi foarte diformi“[4]). D. D. Butculescu la Calomfireşti, Balaci şi Zimbreasca (Teleorman) a găsit numeroşi şi întru totul concordanţi cercului neolitic carpato-balcanic[5]) Despre Butmir, M. Hoernes zice. „nu există după ştiinţa mea o a doua staţiune europeană din acest timp (epoca neolitică pură, mai noua), care să fi dat o asemenea mulţime de lucruri plastice“[6]). Idoli şi figurine de animale s'au gasit şi în celelalte staţiuni şi ţinuturi cunoscute prin variatele analogii discutate mai sus: Petreni şi ţinutul Dniprului, Schipenitz şi Galiţia, Priesterhugel şi Ariusd, Turdaş; la sudul Dunarei, Ripac, Jablanica şi Vinca, în Tracia şi Tezalia[7]). Dimpotrivă către apus lipsesc curând. la Lengyel, Wosinsky a găsit numai o figură de pasare, alta de animal[8]); mai multe, numai de animale, la Szelevény (Colţul Tisei)[9])

---

[3] Dupa cât se poate socoti din ce se afla în Depozitul Facultăţii de litere din Iaşi şi în Muzeul de Etnologie din Berlin Aici anume sunt expuşi Cultura A 25 de figurine Cultura B 41, pictaţi, 9, cu urme de culoare, 8, 4 reprezintă oameni în poziţia de şedere (sitzende Figuren), 9 figurini de animale Astfel Cucuteni vine în intaiul loc între staţiunile neolitice prin numărul fragmentelor plastice gasite La Jablanica, Vassits citeaza a se fi găsit 83 bucaţi (*Archiv f Anthropologie*, 1902, p 519)

[4]) *Trompeta Carpaţilor*, 1873, No 1059

[5]) Colecţia sa

[6]) *Die neolithische Station v B* II, p 1 Dela 1893—1896 — s'au gasit 91 de idoli şi 9 figuri de animale, *ibidem*, p 22

[7]) Hoernes circumscria în 1898 extinderea idolilor între urmatoarele limite „ausserhalb Kleinasiens, Griechenlands und Italiens finden wir diese rohen Thonfiguren nur in einer Zone, die im weiteren Sinn als eine südöstliche bezeichnet werden darf in Thrakien (Ostrumelien, Moldau, Siebenburgen, Einzelnes in der Bukovina und in Polen, Illyrien (Bosnien, Krain) und in der Schweiz Weiter im Norden und Westen fehlen sie“ — *Urgeschichte d bild Kunst*, p 205—6 De atunci materialul în aceste limite s'a adaugat, zona însăşi de răspândire extinzându-se catre nord-est cu date caracteristice

[8]) *Schanzwerk v Lengyel*, II, p 92 şi 99

[9]) Muzeul Naţional din Budapesta, dulap V, planşeta 7, Pupitru F; *Catalog*, p 53, 42—41

şi Piliny (Comit. Nógrad)[10]), un singur idol omenesc la Babska (Comit. Syrmiu, Slavonia)[11])

Mai însemnat în chestiunea ce ne priveşte decât extenziunea idolilor[12]), sau decât cuprinsul de idei prin care se explică frecventa lor întâlnire, e caracterul unitar „artistic", cu cari se înfăţişează în mai toate staţiunile pomenite.

Obiceiul reprezintarii plastice a corpului omenesc apare ca una din trăsăturile fireşti şi statornice carpato-balcanice. Ca şi la Troia premycenică unde s'au găsit numeroase „Gesichtsvase"[13])), la Dimini[14]), Butmir[15]), Vinca[16]), Turdaş[17]) până la Tripoli[18]), în forme mai primitive dar clare,— se arată acelaş obiceiu care se vădeşte rostit în plastica propriu zisă

Goos la Turdaş[19]), Tocilescu la Vodastra, Calomfireşti,

---

[10]) *ibidem,* dulap Y, de toate, 3 tabele cu 65 figurine de animale Dupa Hoernes ar aparţine unei epoci mai tarziu, *Urgesch d bild K*, p p 220

[11] Muzeul de Istorie Naturala din Viena, dulap 81 — idolaşul are serijelituri pe gât şi piept

[12] Déchelette, *O c*, p 598, stabileşte concordanţa cronologica şi similitudine de tipuri între „zeiţa funerara" a mormintelor egeene şi aceia a mormintelor din Portugalia şi Languedoc Pentru extenziunea egeica a cultului idolilor, cu deosebire R Dussaud, *Les civilisations prehelleniques dans le basin de la Mer Egée,* Paris 1910, p 220 şi urm *M Hoernes* în studiul sau „*Die neolithische Keramik in Oesterreich*" polemic-reacţionar, pune în vedere lui H Schmidt ca plastica de lut figurală s'a gasit şi în neolitica Japoniei şi a Americei centrale, *Iahrb d k k Zentral-Kommiss*, III, 1905, p 18, nota, ceeace totuşi nu slabeşte însemnatatea studiului ei comparativ

[13]) Schliemann, *Ilios,* p 281, No 100, *Troja,* p 36, No 1 şi 2, Dorpfeld, *Troia u Ilion*, p 252 şi 256, Beilage 33, H Schmidt zice mai exact „menschengestaltige Vase", p 255 — acelora din a doua pălură în sus

[14] Tsountas, fig 228 în text

[15] Opt tabliţe cu reprezintarea figurei omeneşti, *Die neolith Station v B*, II, p 22 şi 27, pl II, fig 6 a, 6 b, 10 a, 10 b, 11

[16]) In paluri adânci 4,6m —8,2 m, foarte numeroase, *Prähistorische Zeitschrift,* 1910, II, 1 Heft, p 28—29, fig 7 şi 8, în comparaţie cu cele tezalice, inclina a vedea aici caractere periferice, *idem,* 1911, p 130

[17] *Zf f Ethnologie,* 1903, p 455, fig 35 a, b, c, în Muzeul Ardealului din Cluj

[18]) *Zapiski,* pl V

[19]) *Archiv f siebenbürg Landeskunde,* XIV, 1878, p 608

Crasani[20]), Beldiceanu şi Buţureanu la Cucuteni şi Rădăşeni[21]), au fost deopotrivă impresionaţi de asemănarea între idolii gasiţi sàu studiaţi de dînşii, cu aceia descoperiţi de Schliemann la Hissarlâk, Mycena, Tiryns. Singur Diamandi aducea puţină „skepsis" faţă de această origină orientală deadreptul primită, explicând, de pildă, forma nasului „en bec-d'oiseau" prin uşoara modelare a lutului moale între două degete, ceeace nu dă, în adevăr, decât aceiaşi formă oriunde s'ar încercà[22]).

Concluzii mai sigure pot da numai reprezintările plastice mai înaintate decât primitiva modelare informă: idolaşii cu striuri, idolaşii pictaţi, precum şi aceia care încearcă a reprezinta poziţii de mişcare.

E desigur caracteristic că majoritatea idolilor găsiţi în staţiunile menţionate sunt femenini[23]); tot aşa de caracteristică e împodobirea lor, fără excepţie de sex, cu striuri şi culoare.

In vechile săpături dela Cucuteni idolii cu striuri alcătuiau, se pare, o mare parte. Buţureanu reproduce unul singur dintre cei neînpodobiţi; el zice: „toţi idolii sunt de lut ars, cu foarte multe ornamentaţii, din cari unele sunt încrustate, altele colorate"[24]). Săpăturile recente au constatat că aceşti idoli striaţi liniar şi spiralic, fac parte numai din cultura mai veche A, corespunzătoare ceramicei mate pure şi unei tehnici relativ inferioare; dimpotrivă, cei pictaţi, cu deosebire, culturei B şi tot acesteia, figurile care reprezintă

---

[20]) *Dacia înainte de Romani*, p 878 Tocilescu pune „omuleţii" lui Bolliac dela Vodastra, Calomfireşti şi Crăsani (*Tromp Carpat*, 1873, No 1059, 1874, No 1157, 1876, No 1225), între „monumentele artii pentru religiunea dacă", p 715, *Catalogul Muzeului de Antichităţi*, 1906, p 78, — No 66—97 „idoli în caracterul celor din Troia şi Tyrint"

[21]) *Antichităţile dela Cucuteni*, p 4, *Archiva Soc ştiinţ şi liter*, *p 268.*

[22]) *Bull de la Soc d'Anthrop de Paris*, p 597

[23], Diamandi zice despre Cucuteni „une seule idole mâle a été trouvée par les différents fouilleurs" *o c*, p 589, iar Vassits la Vinca „zum ersten Male in Serbien ist bei dieser Grabung eine mänliche Tonstatuette (Taf 9, h) gefunden worden" *Prähist Zf*, 1910, p 28

24 *l c*

omul şezând. Aiurea decât la Cucuteni[25]), idoli cu striuri regulate dealungul trupului şi picioarelor, s'au găsit până acum numai la Hărman (dealul mic Kásberg) în Transilvania[26]), în Muntenia, numai la Bălaci (Teleorman)[27]). Din aceiaşi cultură mai veche A cucuteniană, câteva figuri de lut nu au pe ele nici o scrijilare In cultura B, nici unul dintre idoli nu mai au striuri, toţi însă au găurele, una, două sau trei perechi, de laturile capului, unii şi la şolduri. Braţele sunt numai indicate prin laterala înaintare a umerilor; găurile acestor proeminenţi nu vor fi servit ca să se prindă de ele braţe modelate deosebit, căci găuri au şi şoldurile, iar picioarele se alungesc de trup dintr'o singură bucată[28]) Singurele incizii ce se văd la aceştia reprezinta la unii, despărţirea picioarelor, la câţi-va o eşarfă de pe umărul drept la şoldul stâng[29]), la alţii un triunghiu cu vârful în jos, atârnat de mijloc[30]). Un idol mare masiv, colorat roş, are gauri la umeri, la şolduri, triunghiul la mijloc şi o lungă linie care indică despărţirea picioarelor. Culoarea la idolii pictaţi e maslinie sau mai închisă pe fondul de un roş „schipenitzian", odată, dungi orizontale şi curmezişe pe alburiu. Un idol găsit

---

[25]) Unul excepţional întreg, steatopyg, cu striuri regulate, cu doui butonaşi cari reprezintă gurguiele sânilor, cu alţii pe spate ca podoabă, în colecţia d-lui G Diamandi

[26]) Imi comunică d Iulius Teutsch din Braşov, nu ştiu, dacă chiar cu aceiaşi amanunţime şi desen ca la Cucuteni

[27]) Două fragmente în colecţia d-lui D Butculescu Alţii tot de aici sau dela Calomfireşti, au striuri neregulate, câteodată semnificând distinct amănunte de acoperire a corpului

[28]) Observaţia o face Stern *O c*, p 75 şi nota 1, când menţionează găurile la umerii idolaşilor găsiţi la Petreni, precum şi acelea la umeri şi şolduri ce au idolii găsiţi de Chwoiko în Guvern Kiew.

[29]) Descripţia după lucrurile expuse la Muzeul de Ethnologie din Berlin Unul are de o parte şi de alta a inciziei-eşarfe, câte un şir de puncte, altul are inciziile-eşarfe de pe amândoui umerii încrucişându-se pe piept Din vechile săpături un idolaş din Col Universităţii din Iaşi are eşarfele încrucişate ca un fel de baider, Cutia 615, altul găurit de laturile capului, are eşarfa dela umărul drept la şoldul stâng, punctată

[30]) Aşa zisul triunghiu al Astartei, la unii idoli reprezintând liniile despărţitoare ale basenului de picioare, la alţii, o incizie care înconjură pântecele ar închipui firul de care e prins petecul triunghiular acoperitor al nudităţii d p Tripoli, *Zapiski,* pl I, fig 4)

la Calomfireşti (Teleorman)[31], are şi dungi colorate de tatuare şi găuri la proeminenţele umerilor.

La Petreni şi Schipenitz ca şi în Galiţia, nu s'au găsit idoli prea mulţi; corespunzători acelora din cultura A cucuteniană, nici unul Câţi sunt, au aceiaşi formă şi lucrătură ca idolii din cultura B dela Cucuteni. Unul dela Petreni are peste un inveliş galben-brun, dungi violet-brune în curmeziş, dela dreapta la stânga[32]; la Schipenitz, câţiva au nuanţa de culoare a ceramicei pictate de acolo, unul are la mijloc triunghiul cunoscut[33]; la Bilcze-Zlote în Galiţia rasăriteană[34], — aceiaşi formă prelungă şi găuri în dreptul urechilor ca şi la idolii culturei B dela Cucuteni. In guvernământul Kiew însă, Chwoiko a găsit numeroşi[35]: toţi cei publicaţi sunt femenini, forma e prelungă, găuri au la umeri şi la şolduri, câţi-va-un ornament pictat spiral de o aşezare cu totul asemănătoare idolilor striaţi dela Cucuteni, altul, — „triunghiul Astartei“[36].

In Ardeal, între idolii găsiţi de Teutsch — cei mai mulţi femenini — la Priesterhugel, — aceleaşi găuri în dreptul urechilor şi la umeri şi, mai însemnat, asemenea în deosebi

---

31) Colecţia Butculescu Alţii dela Calomfireşti, Bălaci şi Zimbreasca au numai găuri la cap şi la umeri, odată un soi de baider la gât (Balaci), altădată (Balaci şi Calomfireşti), linia de despărţire a picioarelor şi triunghiul basenului sunt înflorite cu puncte

32 Stern, *O c*, p 75

33) Muzeul din Berlin, în număr de opt, toţi de o formă prelunga analoagă deplin multora din cultura B cucuteniană Câţiva şi în Muzeul Ţarei din Cernauţi, pe două planşete aşezate de Dr Kaindl, No 546, 568, 549, 586, 519, 518, 524, dulap 2 Altul dela Siret (*Iahrb d Bukow Landes Museums*, 1893, p 50, fig 3), are câte două găuri de laturile capului, găuri şi la umeri

34 G Ossowski, *Zbiór*, Cracovia, XVIII, 1895, p 20, fig 17, 17 a, 18, Cf Hoernes *Jahib d k k Zentral-Kommiss*, III, 1905, p 118, ifg 268, 269

35) şi-i credea ca sprijinind autochtonia cea mai îndepărtată a Slavilor, v rezum francez al Congresului arheologic dela Kharkow, l'*Anthropologie*, 1903, p 113 şi urm

36) Coll Khanenko, pl VI, fig 13, 14, 15, 16 *Trudy* XI, pl XXII, fig 1 — 8, *Zapiski*, pl I, fig 1—7 Desvoltarea neobicinuită a sânilor la unii (Khanenko. pl VI, fig 14, 16, *Trudy* XI, pl XXII, fig 2 şi 7,—nu e streină la Cucuteni Un idol asemenea, notez în Depozitul Facultăţii de litere din Iaşi

celor mai vechi idoli dela Cucuteni, aceiaşi pronunţată steatopygie [37].

La Butmir, ca şi la Jablanica, unde numărul idolilor ca şi a figurilor de animale e deasemenea mare [38], la Vinca apoi, analogiile cu nordul ardelenesc şi moldovenesc nu sunt rari Şi la Butmir se arată obiceiul de a acoperi idolaşii cu striuri ; legătura cu ceramica şi motivele ei de ornamentare o dovedeşte întrebuinţarea unora şi pe idoli: o bandă ca un şirag de gât (I, pl. II, fig. 2 a, 2 b), incizii zigzag, tot lungul corpului (II, pl. III, fig. 16), şiruri de puncte paralele, alcătuind uneori figuri (II, pl. IV, fig. 1 c ; Hoernes, *Urgesch d bild. K.*, pl. V, fig. 16, 17), scrijelituri orizontale şi curmezişe (I, pl. III, fig. 8 a, 8 b) ; acelaş e chipul de indicare a braţelor, dar fără găuri şi în locul formelor rudimentar stilizate ce închipuesc capul la idolii nordici, aici s'au găsit numeroase capete întregi, cu scrijelituri cari descriu părul, cu o modelare care reuseşte a schiţa o figură (I, pl. II, fig. 1 a 1 b). Dealtfel această îndemânare de a reprezinta plastic figura omenească izbuteşte întru câtva şi la Jablanica, mai puţin, şi la Vinca. Numeroşii idoli femenini au iarăşi găuri în umerii ciuntiţi drept braţe, la şolduri, chiar şi la cap, aşa precum am văzut în nord ; inciziile pe dânşii sunt liniare, de două ori în spirală, cam ca la Cucuteni şi Tripoli ; steatopygia şi obicinuinţa acoperirei figurilor cu culoare, amintesc exemplele citate mai sus [39]. Descoperirile dela Jablanica au avut ca urmare, prin repetatele analogii cu Butmirul, să-l atragă în mediul local carpato-balcanic, explicând mai realist industria ceramică şi plastica lui, în

---

[37]) Cp profilul unui idol dela Cucuteni, *Archiva Soc ştiinţ şi lit*, I, p. 271, fig 6, cu acela al unui idol dela Priesterhügel, *Mitteil d anthrop Gesellsch. in Wien*, p 195, fig 122

[38]) Deşi, nu ca Vassits să poată aşeza Jablanica în rândul întâi, din acest punct de vedere Jablanica vine abia după Cucuteni şi Butmir Data din Hoernes, *Urg d bild Kunst*, p 227 întrebuinţată de Vassits, *Archiv. f. Anthrop* 1902, p 519, e rectificată de inventarul complect al descoperirilor dela Butmir, *Die neolithische Station v B*, II, p 22.

[39]) *Archiv f Anthropologie*, 1902, studiul amanunţit a lui M. Vassits — p 519 şi urm fig 14, 19, 25, 39, 52, 53, 55, 56, *Prähist Zf*, 1910, II, p 33, pl 9, fig a-f

multe privinți, cum am văzut, excepționale[40]). Cât de străin apare însă, în această corespundență tehnică și artistica a plasticei la nordul și sudul Dunărei, — supra-împodobitul idol dela Klicevac[41]), fie menționat.

In Tracia, idolii dela Tatar-Pazardschik și Papasli, femenini, incizați, cu acelaș triunghiu la mijloc, întretăeat de linia despărțitoare a picioarelor, reprezintă poziția de ședere[42]); asemeni acei din tumulul Ratcheff, dar neincizați[43]). Incercarea nu e izolată: la Cucuteni[44]), Tripoli și Ukraina[45]), Sprenchii (Gesprengberg) Brașovului[46]), Vinca[47]) și Jablanica[48]), s'au găsit figuri asemenea, tot femenine. O figură de lut femenină a găsit și Tsountas în Tezalia: femea e reprezintată ținând un copil în brațe; ornamentul orizontal migdăliu pe gălbui-roșieticul idolului, ar indica îmbracămin-

---

40) Hoernes sub prima impresie caracteriză plastica și ornamentarea ceramică a Butmirului față de vecinătăți „dort ist das nackte Bedürfniss, hier der Luxus, dort Handwerk, hier Kunst" — „durchaus ungewöhnlich", și împărția ținutul carpato-balcanic după două centre de influențe „während Butmir an Mykene erinnert, gravitirt Tordos mehr nach Troja", *idem,* p 216 Mil Vassits atacă cu succes această concepție *Archiv f. Antrop*, 1902, p 547—8, *Urgesch d bild K*, p 227

41) *Urgeschichte d bild Kunst*, pl IV, descrierea, p 220 și urm, Hoernes și în *Die neolithische Keramik a Oesterreich, Iahrb d k k Zentral-Kommiss*, III, 1905, — îl raportează tot la această vreme fără alte dovezi de însemnătate (p 29—30)

42) *idem,* pl III, fig 1—3, 4, 5, fig 6

43) *Bull de Corresp. hellénique,* 1906, p 390—391, fig 25 și 26, nici forme rudimentare cu brațele abia indicate, cu striuri regulate (vesminte, nu lipsesc (p 415)

44) Muzeul de Etnologie din Berlin, 4 exemplare Unul fragmentar în Col Universității din Iași

45) *Trudy* XI, pl XXII, fig 2, un altul cu mânele distinct modelate, împreunate deasupra pântecelui, are analogie abia la Marea Egee, Muzeul din Atena, dulap 104, amândoi femenini

46) *Mitteil d anthrop Gesellsch, in Wien,* 1900, p 191, fig 94 și 95

47) In cele mai adânci pături, *Prähist Zf*, 1910, p 27 și fig 2 dela p 101 Vassits vede prototipul lor în plastica tezalică, unde apar în două perioade deosebite, *idem,* 1911, p 128

48) *Archiv f Anthropologie,* 1902, p 251, fig 5, nu e exclus să fi fost simple jucării (p 541)

tea[49]). In Tezalia numărul idolilor, e chiar numeros: câţiva, au trupul cu umerii ciuntiţi şi găuri, unul de peatra are un ornament liniar colorat, alţii, incizii dealungul gâtului pe pept[50]), — mulţi însă, o formă care doar prin reprezintarea tipului femenin mai aminteşte pe acei nordici[51]).

In ce priveşte explicarea striurilor şi colorărei acestor „primitive imagini ale zeiţei tutelare a mormintelor" — cum le zice Déchelette *(O. c.*, p. 603), — M. Hoernes se îndoeşte a fi tatuare, cum susţine S. Muller în *Nordische Alterthumskunde*, p. 261, citind izvoarele antice care atestă acest obiceiu la Traci[52]) ; Mil. Vassits le ia chiar ca una din indicaţiile de stabilire a paternităţii etnologice[53]) ; tatuare corporală vede în ele Déchelette[54]). E foarte probabil că multe din aceste incizii şi urme de culoare reprezinta obiceiul tatuării şi al boirei corpului, multe însă închipuesc veşminte şi podoabe propriu zise.

---

49) Muzeul Naţional din Atena, dulap 108 Aἱ προιστορικαὶ Aκροπολεις, pl 31, fig 2, 2 a

50) Şi Tsountas zice „τινὰ ἐκ. των θεσσαλικῶν δεικνύουσι πάλιν στενοτέραν συγγένειαν πρὸς τὰ τῶν βορειοτέρων χωρῶν". *O c*, p 378

51) *idem*, pl 35, fig 2, pl 31, fig 1, pl 33, fig 3 a, pl 32, etc

52) *Urgeschichte d bild Kunst*, p 211 şi nota

53) *Archiv f Anthrop*, 1902, p 546

54) *O c*, p 597

# INCHEIERE

Inainte de problema oricărei influenţe, o cultură pune pe aceia a făpturei, a elementelor ei caracteristic-alcătuitoare, fiindcă oricât de adânci şi întinse sunt influenţele ce o acopăr sau o străbat, în adâncul ei intim, stau fibrele de viaţă proprie pe care ele le pot preface dar nu înlocui. Intre marile contraste cari singure sunt neschimbate în tot mersul desvoltărei omeneşti, condiţiile şi motivele interne, tradiţia, legătura cu ce a fost odată primit, au o continuu nouă şi împrospătată putere[1]). Deosebirea e că, în timp ce despre viaţa istorică realitatea ne apare petrecută printr'un om — ca izvor de căpitenie, în pre-istorie suntem aduşi în faţa acestei realităţi însăşi

Cultura neolică carpato-balcanică cu armele şi instrumentele, ceramica şi plastica ei, reprezintă o unitate peste toată extinderea acestor elemente esenţiale cu suma de caractere concordante. Armele şi uneltele dau în aşezări şi morminte ale aceleaşi vremi, cea dintâi notă de legătură generală; ceramica şi plastica prin materialul lor capabil de expresie, ornamentul prin prilejul de liberă desfăşurare a fantezie

---

[1]) „Blicken wir noch einmal auf den Gang aller menschlichen Entwicklung, der äusseren wie der inneren, zurück" „drei grosse Gruppen von Gegensätzen sind es, die immer wiederkehren äussere Vorgänge und Einwirkungen und innere Bedingungen und Motive, Tradition, Stillstand und Gebundenheit an das Ueberkommene und Fortschritt, freie, das Alte bekämpfende und Neues schaffende Beweguug, universelle, von der homogenen Masse getragene und individuelle, von einzelnen Persönlichkeiten ausgehende Tendenzen" Ed Meyer, *Geschichte des Altertums,* $I_1$, Elemente der Anthropologie, Stuttgart u Berlin, 1910, p 173

creatoare de util şi frumos, o definesc mai deaproape. E firesc ca aceleaşi trebuinţi să producă industrii mai mult sau mai puţin asemănătoare, sau aceleaşi credinţi să stapânească o bună parte de lume, dar e plin de însemnătate a vedea, cum diferite regiuni şi ţinuturi se comportă cu ele; în aceasta se vădeşte mult din însăşi firea acelora care le locuesc. Departe de a alcătui regiuni de cultură deosebite, cu semnificare etnologică de însemnătatea aceleia voite de G. Wilke, ceramica monochromă şi ceramica pictată fac în regiunea carpato-balcanică, — cel puţin în aceste timpuri neolitice, — un singur tot organic; nici o deosebire esenţială, o întrerupere sau un contrast. In ce priveşte ceramica pictata, concepţia unei grupări moravo-austriace care ar cuprinde şi Transilvania şi a unei alteia răsaritene-sudice cu Galiţia, Bucovina, România, gravitând către sud, e tot aşa de neîntemeiată. Jarosl. Palliardi nu face nici o dovadă de amănunt [2]; Volkov [3]), M. Much [4]), Hoernes [5]), Stern [6]) — trimit la el, neaducând nici unul fapte, pentru o părere totuşi neargumentată. In întreagă această cultură neolitică cuprinsă între Galiţia, Moravia, Marea Adriatică, Marea Egee, Marea Neagră şi Dnipru, legături cu deosebire strânse apropie, cum s'a văzut, Cucutenii de Petreni şi Schipenitz, pe acestea de Valea Oltului transilvan şi a Mureşului [7]) După toate probabilităţile

---

[2]) *Mitteil d prähist Commiss*, p 263 Dovezi, dimpotrivă, pare să fi avut părerea parăsită a lui, pe care numai o menţionează, despre apropierea Turdaşului de Galiţia, Bucovina şi România.

[3]) *Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique*, 1900, p 401

[4]) *Heimat der Indogermanen*, 2 ed p 98

[5]) *Iahrb d k k Zentral-Kommiss*, III, 1905, p 111 Hoernes aduce drept singur argument, pe lângă citarea lui Palliardi, părerea comunicată personal de Teutsch împotriva „oricărei analogii“ între Moldova şi Braşov, *idem*, p 117 Teutsch însă nu mai e de aceiaşi părere încă din 1907, v *Zf f Ethnologie*, 1907, p 108 şi urm

[6]) *O c*, p 87, — fiindca convine teoriei sale etnologice

[7]) Ar fi sa se consacre unei cercetări speciale, întrucât în cultura neolitică europeană, regiunea carpato-balcanică reprezintă o unitate aparte, deosebită, cu ce legături, din ce origini O prima convingere se poate avea din lucrarea citată a lui J Déchelette (c resp ), bogată în material comparativ, mai deaproape, din cercetările regionale austriace, germane, elveţiene, nord-

şi precedentele, descoperirile viitoare vor urma în aceiaşi direcţie.

După cele mai sus desvoltate se pune întrebarea: 1. Ce e bun propriu şi ce împrumut în această cultură. 2. Care e poporul sau grupa de popoare cărora s'ar putea atribui. 3. Cronologia ei.

1. Părerile sunt numeroase. Foarte mulţi cercetători cred că ţările Europei în genere, sunt numai „die Aussenzone" culturilor anterioare, sud-orientale. „Cu epoca de peatră mai nouă, zice S. Muller, începe civilizaţia, neîntrerupta desvoltare cu continui adaose din Orient, cari a condus în sud dela prelucrarea pietrei pentru securi, la prelucrarea marmurei în opere de artă, încântarea tuturor timpurilor. Pentru aceasta au trecut însă câteva milenii şi celelalte ţări ale Europei veniau în urmă, încet şi parţial"[8]. Descoperirile lui Schliemann au avut un efect neobicinuit chiar dela început şi din pricina potrivirei problemelor ce deschideau cu străvechea tradiţie dogmatizată despre urma culturilor celor dintâi; astfel legătura cu Hissarlâk, Mycene, Tiryns e raportarea obicinuită a tuturor descoperirilor posterioare, în direcţia, de sigur, dela răsărit spre apus. In asemenea condiţii, fireşte, tot aşa de puţin poate fi vorba despre partea proprie a culturilor periferice, mai adâncă decât orice influenţe, ca şi despre o cronologie alta decât acea a culturei centrale cărora urmează. Ossowski, de pildă, vede în ceramica Galiţiei, formele de vase şi pictura ei, influenţa artei ceramice greceşti[9]), Wosinsky la Lenyel are în vedere în primul loc analogiile orientale[10]), Palliardi raportează regiunea răsăriteană a ceramicei pictate către Mycena[11]), Teutsch socoate ceramica pictată dela Priester-

---

italiene Originale sau dublete din cea mai mare parte a cercetărilor regionale, pentru ţinuturile germanice în Muzeul de Etnologie din Berlin, pentru Austro-Ungaria în Muzeele respective din Viena şi Budapesta, pentru Italia în Muzeul preistoric din Roma etc Tipuri din industria neolitică a Europei centrale discutate în rezumat şi figurate în Forrer's *Realleksikon*, art Steinzeit, neolith Keramik, etc

[8]) *Urgeschichte Europas*, p 20

[9]) Cf Palliardi, *Mitteil d präh Commiss*, p 263

[10]) *l c*,

[11]) *l c*,

hugel, drept imitaţii barbare ale picturei myceniene"[12]), M. Vassits referă ceramica pictată şi plastica dela Vinca, la modèle din cultura troiana-egeică[13]) M. Hoernes şi S. Muller în sfârşit, imbină în teorie unitară toate aceste cercetări parţiale; Hoernes chiar zice: „punem mai mult preţ pe puritatea tradiţiei decât pe originalitatea invenţiii"[14]). De Morgan şi Ed. Meyer argumentează cronologiceşte, absoluta atârnare şi inferioritate a culturilor europene.

Dar tocmai chipul cum ultim-numiţii învăţaţi pun problema ceramicei pictate carpato-balcanice, caracterizează situaţia prezentă a culturei preistorice ost-europene, din punctul de vedere considerat. Un izvor comun de informaţie au amândoui descoperirile lui Stern dela Petreni; în timp ce însă, de Morgan priveşte idea unei influenţe artistice de popoare ale nordului asupra acelora mediteranee, ca o imposibilitate[15]), Ed. Meyer, tot aşa de protivnic teoriei europene a leagănului aici[16]), crede esenţial altfel. „De două ori Europa, înainte de era creştină, zice el, produce ceva — căci epoca nordică a petrei cu toata însuşirea ei, e atârnătoare de influenţi sudice, — odată în marile morminte de peatră, altă dată în cultura de la Dnistru şi Dnipru, radiind în urmă în ţinutul Dunărei. Aici, la sfârşitul epocei de peatră, întâlnim o pictură pe vase cu reprezintari de oameni şi animale, care se apropie cu contimporana desvoltare a culturei de bronz începătoare în M. Egee, exercitând şi influenţă asupra ei (motivul spirală), deşi aici încă, se va putea dovedi o influenţă dela sud la nord"[17]). Aceasta înseamnă însă, tocmai adoptarea parţială a concluziilor profesorului Stern; am văzut pe de altă parte, că această cultură numită de Ed. Meyer ost-carpatică, e tocmai cultura carpato-balcanică.

---

[12]) *Mitteil d anthrop Gesellsch in Wien,* 1900, p 201

[13]) *Prähist Zf,* 1911, III, p 128, 131

[14]) *Urgeschichte d bild Kunst,* p 305

[15]) „soutenir une semblable thèse est vouloir faire instruire les maîtres par leurs élèves" *Les premières civilisations,* p 200

[16]) V încă comunicarea „*Alte Geschichte und Prähistorie*" în *Zf f Ethnologie,* 1909, p 283 şi urm, şi discuţia

[17]) *Geschichte des Altertums,* $I_2$, ed 2, 749

Şi de fapt, simpla descreştere periferică nu se confirmă în cuprinsul regiunii carpato-balcanice, aşa precum îndrumează teoria orientalistă şi, tocmai apariţia motivului ornamentic vegetal şi animal la Petreni, a motivului spirală de fineţa şi frumuseţea aceluia dela Tripoli, a trebuit să înduplece la concesii pe învaţatul german De aici însă până la a susţine cu M. Much, Hubert Schmidt şi v. Stern, o direcţie activa inversă, dela nord spre sud, cel dintâi cu raportări artistice, al doilea cu o cronologie, cel din urmă cu o etnologie, — discutabile, e departe.

M. Much da cel dintâi o teoritizare mai întinsă a reacţiunei împotriva, „miragiului oriental". Cultura egeană este mai nouă, zice el, decât epoca de peatră europeică şi aparţine ca şi cele două dintâi aşezări dela Troia, cercului de cultură preistorică al Europei de mijloc; chiar ornamentele totdeauna uşor influenţabile, din aceste paturi, nu tradeaza nici o influenţă specific orientala sau egipteana [18])

H. Schmidt merge mai departe pe aceasta urmă. Pe baza apropierii între spiralele („Hangespirale") de aur transilvane ale epocei de bronz, cu podoabele de aur şi argint dela Troia — Schmidt crede a II-a aşezare — între care stabileşte o filiaţie nord-sudica, ridică pe deoparte epoca neolitică a Dunărei şi ţărilor balcanice, mai sus în timp decât cultura aşezărei a doua dela Troia, iar pe dealta, din această radicală modificare cronologică, crede îndreptăţit să întoarca relaţia de dependenţa (chiar zice: „dieses Abhangigkeisverhältniss umzukehren" p. 634), loc comun al teoriei mai sus aratate şi să pue drept centru de greutate al preistoriei ost-europene— în a se şti „ce influenţi nordice au fost hotărâtoare pentru formarea şi înfăptuirea aşa numitei culturi egeene; cât de departe e a se căuta în cultura neolitică a Dunărei şi ţarilor balcanice, condiţiile premergătoare şi postulatele, pentru desvoltarea culturei egeice" [19]). Cea mai de căpetenie obiecţie

---

[18] *Heimat der Indogermanen*, ed 2, p 119, v şi scrierea polemică împotriva lucrării lui S Müller, „Urgeschichte Europas" *Die Trugspiegelung orientalischer Kultur in dem vorgeschichtlichen Zeitalter,* Jena, 1907

[19]) *Troja Mykene Ungarn* în *Zf f Ethnologie*, 1904, p 608 şi urm passim p 634

cei i se poate aduce, se referă, însă, tocmai la cheia întregei alcătuiri cronologico-etnologice: combaterea cronologiei lui M. Much în raportarea podoabelor troiene cu Mycena, nu e convingătoare, nici argumentul tehnic invocat, concludent; nu se vede de loc de ce, chiar în aceeaşi vreme, să fie nevoie a se fi lucrat metalul la Troia şi Mycena, în chip complect identic, ca numai aşa să fie îndreptăţită localizarea „comoarei" troiene în a VI-a aşezare — aşa precum face Much în *„Die Heimat der Indogermanen"*, 2 Aufl., 1904, p 115 şi urm. Până la alte dovezi, nu e de loc exclus că arhaismul podoabelor troiene e numai o varietate locală.

Stern în discuţia generală asupra Petrenilor, urmează calea deschisa de Schmidt: a condiţiilor premergătoare şi a postulatelor nordice. El zice: „între multele vase şi hârburi din staţiunile noastre neolitice (înţelege acele ruseşti) n'am întâlnit unul singur a cărui decoraţie să se poată privì ca „barbarizare" a unei mustre mycenice (aluzie la părerea lui Teutsch), ca motiv mycenic de o întrebuinţare rău înţeleasa ori copie servila Mai curând aceasta pictură neolitică de vase e postulatul, treapta premergătoare a celor myceniene şi în ea sunt cuprinse, ca prototipic laolalta, toate elementele acestei picturi, începând dela liniile în valuri şi spirale şi sfârşind cu primele încercari ale reprezintărei de animale şi oameni"[20]) Aplicarea etnologică: „ceramica pictată a aşezărilor neolitice (carpato-balcanice), continuă Stern, trebue privita ca înainte mergătoarea şi postularea picturei de vase „mycenice"; „seminţiile care au colonizat Grecia au adus cu ele din patria lor nordică un superior exerciţiu al artei în stil şi decoraţie, capabila de desvoltare mai departe"[21]). Stern socoate astfel origina picturei pe vase în rasăritul european, Petrenii ca un centru şi legatura cu ceramica similară sudică, ca urmarea unei stramutari din nord într'acolo; chiar indică o gradare între Guvern. Kiew

---

[20]) *Trudy* XIII, p 90, întocmai ca H Schmidt „in der steinzeitlichen bemalten Keramik Mitteleuropas nicht nur ein der „mykenischen" Entwicklung vorausgehendes Kulturfaktum gegeben sei, sondern auch die Voraussetzungen für die Entwicklung der mykenischen Vasenmalerei selbst", *O c*, p 615

[21]) *idem*, p 91 şi 95

şi Petreni, acolo ceramica pictată reprezintând o neînsemnată minoritate[22]). Stern însă nu aduce nici o întărire argumentului cronologic, cum am văzut, fără dovadă complectă la H. Schmidt; mai mult, îl crede de mai înainte admis când explica „surprinzătoarele analogii" între cercul de cultură al Europei sud-estice şi cele mai vechi pături dela Troia, „printr'un puternic curent de cultură nord-sudic" (p. 94). Dar cum se explică faptul că acest „puternic curent de cultură" care la Stern e egal cu o migraţie, nu duce către sud şi acela dintre elementele pe care el pune cea mai mare bază în dovedirea „premycenianismului", — ornamentul pictat vegetal şi animal? La Sesklo şi Dimini pe care Stern le aduce triumfător în cauză (p. 91) s'a găsit înfloritoare ceramică pictată, dar numai motive liniare şi spirale, la Vinca în Serbia, ceramica pictată are şi o tehnică mai simplă, întrebuinţând o singură culoare, acea roşie[23]); ceramica troiană a celor mai vechi aşezări e de stil „vechi european" — o spune singur H. Schmidt[24]); asemeni tumulii macedonici, unde ornamentul spirala, ca şi la Troia, nu are rol[25]). Vor fi lipsit aceste elemente din istoria emigrării seminţiilor tracice cum presupune Schmidt şi Troenii vor fi venit în Asia Mică, înainte ca în patria lor europeană spirală pictata şi incizată să fi ajuns la un întreg sistem de decoraţie[26])? Mai sigură e o lipsă în mijloacele noastre de cunoaştere. Aşa numitul „caracter premycenic al ceramicei polychrome" nu cieşte în senzul nord-sudic voit de Stern, putându-i-se atribui o migraţie, precum nu scade spre apus, aşa precum socot Palliardi-Hoernes etc., despărţind ceramica transilvană de acea a Moldovei vechi şi Galiţiei; datele aduse în această cercetare exclud, cred, o asemenea posibilitate.

Bunul propriu şi partea de împrumut în cultura neolitică

---

[22]) *idem*, p 65

[23]) *Prähist Zf* 1911, III, p 128 — motiv pentru care chiar, Vassits, stabileşte o filiaţie tezalică-nordică

[24] *Zf f Ethnologie*, 1903, p 451, ceeace d p M Much combate, *Heimat der Indogermanen*, 2 ed, p 76

[25]) *Zf f Ethnologie*, 1905. p 113

[26]) *idem*

carpato-balcanică se vor putea deosebi, când întreg cuprinsul Europei răsăritene şi de sud va fi răscolit. Până atunci, un lucru e sigur: cu mai multe s'au mai puţine elemente străine care ramân să se determine, ţinuturile carpato-balcanice au o cultură neolitică egal prelucrată, cu o industrie, îndemânare şi simţ pentru artă, — caracteristic asemănatoare: o unitate generală cu mult mai puţin însemnate diferenţi locale, Dacia cu Moldova mare, Ardealul, Ţara românească, — un singur întreg.

2. Numele aducătorilor culturei neolitice în Dacia nu se va şti niciodată cu siguranţă; singurele indicaţii probabile le mijloceşte confruntarea datelor arheologice cu ştirile antice asupra celor mai vechi locuitori ai acestor părţi.

La începutul tradiţiei istorice toate ţinuturile cunoscute Grecilor, la nord şi răsărit de ţara lor, se numiau Thracia [27]. Incă *Iliada*, XIII, 4—6, numeşte pe Θρῇκες, Μυσοί pe Ἱππημολγοί şi Ἄβιοι (ultimele două nume indicând pe Scythi, „Σκύθας ἱππημόλγους" la Strabon, VII, 3, 7). Ca tovarăşi ai Pelasgilor, sunt menţionaţi Thraci până în Phocida şi Beoţia şi Chr., Tsountas apropie ştirea cu faptul aflărei în aceste ţări a unei civilizaţii neolitice foarte înrudite cu acea tezalică [28]. Mai apoi hotarele Thraciei se fixara mai precis Herodot. cea mai veche călăuză între popoarele ţinuturilor carpato-balcanice, cuprinde Thracia între Bosphor şi Istru, către mare [29]; la apus, de neamuri illyrice [30], a căror relaţii faţă de acelea tracice avem să ni le închipuim drept o „apropiată

---

27) Paulv, *R Encycl*, 6, 2, I, p 1892, Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, III, 2 Aufl 1877, p 733, u 99, Kiepert, *Alte Geographie*, 1878, p 320, Lolling, *Hellenische Landeskunde u Topographie* in Iwan Müller *Handb d Klass. Altertumswissensch*, III, p 228

28) Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις p 396 Impotriva tradiţii raportate de Tukydide II, 29 şi primită de Ullrich v Willamovitz (*Aus Kydathen*, 1881, p 129), se arată Beloch „Die boeotisch-phokischen Thraker gehören in den Mithos, nicht in die Geschichte", *Griechische Geschichte*, I, p 165, n 6 Dimpotrivă v A Fick, *Hattiden u Danubier in Griechenland* (Weitere Forschungen zu den „*Vorgriechischen Ortsnamen*", Göttingen, 1909, p 26 şi urm, care constată aşezări tracice în rasăritul Greciei de mijloc, insulele dela coasta tracică a M Egee şi Asia mică

29 C IV, 89, 99

30) C IV, 49, VIII, 137

înrudire“ [31]). Intre Thraci Herodot numeşte pe: Παῖτοι, Κίκονες, Βίστονες, Σαπαῖοι, Δερσαῖοι, Ἠδωνοί, Σάτραι (IV, 110), Ὀδρυσαι, (IV, 92), Τριβαλλοι („πεδίον πὸ Τριβαλλικὸν“ (IV, 49), Κρόβυζοι (IV, 49), Σκυρμιάδαι şi Νιψαῖοι, în sfârşit până la Istru, Γέται „Θρηίκων ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι (IV, 93); despre Illyri, are idei mai sumare; abia Strabon conduce mai sigur printre ei [32]).

Dela Istru, către nord şi răsărit, se întindea Scythia, a Scythilor (Σκόλοτοι IV, 6) stăpânitori până la Tanais şi lacul Meotis [33]), faţă de numeroasele dar neunitele seminţii tracice, singura putere organizată înaintea aceleia asiatice a Perşilor [34]). Intre tradiţiile raportate de Herodot despre origina şi stăpânirea Sciţilor în părţile în cari îi aflară Perşii, una, socoate timpul dela întâiul rege scyth până la expediţia lui Darius: „nu mai mult de o mie de ani“ [35]), alta pe care o şi preferă Herodot între toate trei câte arată (IV, 5, 8, 11), povesteşte cum Scythia a fost în vechime a Cimmerienilor până au cuprins'o Scythii năvălitori din Asia, înfrânţi de Massageţi. Σκύθας τοὺς νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἴχεσθαι διαβάντας ποταμὸν Ἀράξην ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην (τὴν γὰρ νῦν νέμονται Σκύθαι, αὕτη λέγεται τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμερίων), IV, 11, ed. Oxoniensis, 1908. Această tradiţie despre autochtonia Cimmerienilor merită deosibită atenţie: caracterul stăpânirei nomade a Scythilor [36]) şi înfăţişarea diferitelor seminţii „scythice“ în însăşi expunerea herodoteică, o confirmă.

Scythia ar reprezintà astfel numele politic al unor ţinuturi locuite de popoare cari nu sunt scythice decât prin mi-

---

[31]) A Fick, *Hattiden u Danubier*, p 29, — date toponimice Extinderea lor către nord în Panonia, către apus în Apulia şi sud, tot după toponimie acelaş în *Vorgriechische Ortsnamen*, p 142, Helbig în *Hermes*, XI, p 256 şi urm, Kiepert, *Alte Geographie*, p 451 şi n 4, Fick, *Hattiden u Danubier*, p 31.

[32]) Zeuss, *Die Deutschen u die Nachbarstämme*, München, 1837, p 250 şi urm

[33]) IV, 21, 100

[34]) Herodot pune pe Darius să zică „ἐγὼ γὰρ βεβούλευμαι ζεύξας γέφυραν ἐκ τῆσδε τῆς ἠπείρου ἐς τὴν ἑτέρην ἤπειρον ἐπὶ Σκύθας στρατεύεσθαι“, III, 134.

[35]) „χιλίων οὐ πλεω“, IV, 7

[36]) „οὐ γὰρ ἀρόται εἰσὶ ἀλλὰ νομάδες“, IV, 2, „ζῶντες μὴ ἀπ'ἀρότου ἀλλ'ἀπὸ κτηνέων“ „οἰκήματά τέ σφι ᾖ ἐπὶ ζευγέων“, 46; 114, 121, 127.

noritatea stăpânitoare organizată: Σκύθαι νομάδες cari nici nu seamănă nici nu ară „οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες" cuprindeau părţile la răsărit de apa Panticapeei (IV, 19); dincolo de Gerron, Σκύθαι βασιλήιοι, cei mai de frunte şi cei mai numeroşi, faţă de cari ceilalţi Scythi sunt numai sclavi (δούλους, IV, 20). Intre Panticapea şi Ipanis, între acesta şi Tyras, dimpotrivă, seminţiile „scythice" enumerate la Herodot duc o viaţă cu totul alta: Σκύθαι γεωργοί, Βορυσθενεῖτες sau 'Ολβιοπολῖτες (*idem.* 18); Σκύθαι ἀροτῆρες seamănă grâne nu pentru hrană ci pentru vânzare „οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσι σπείρουσι τὸν σῖτον ἀλλ' ἐπὶ πρήσι (*ibid.*, 17); 'Αλιζῶνες (*ibid.*, şi 52) şi ei seamănă şi se hrănesc cu cereale „σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται" [37]) (*ibid.*) Καλλιππίδαι ('Έλληνες Σκύθαι) (*id.*,) nici ei nu erau nomazi [38]). Nu e nici decum de mirare, astfel, dacă de mult s'a atras atenţia asupra acestei deosebiri esenţiale între Scythii nomazi şi regali şi între acei agricultori, — ca două popoare deosebite, cel aşezat şi cultivator băştinaşul, ca şi hrănitorul celui năvălitor [39]). Tomaschek în „Die alten Thraker" (*Sitzungsberichte der Kaiser. Akademie der Wissenschaften*, 128, 130—131, 1893—1894) aşezând în cununa de munţi a Carpaţilor — patria străveche a neamului trac, vagina gentium Thraciscarum [40]), porneşte dela acest fapt ca ceva de mai înainte admis [41]). E şi cea mai verosimilă posibilitate.

---

[37]) D I Ghica, *Istoriile lui Herodot*, IV, 1902, p 24 traduce „seamănă şi *culeg*", σιτέονται aici e însă în contrast cu „οὐκ ἐπὶ σίτήσι (σιτήσει) referitor la Alizoni

[38]) Ephorus zice ,πρώτους δὲ παρὰ τὸν 'Ιστρὸν εἶναι Καρπίδας, εἶτεν 'Αροτῆρας" etc ap Scymn 841—2

[39]) In Pauly — *R Encyclop*, 6, 1, p 901, nota, se admite ca foarte probabilă părerea lui Ritter, după care seminţiile agricole sub poporul de nomazi, ar fi fost resturi ale Cimmerienilor ajunşi ascultători ai Sciţilor Asemeni Kiepert, *Alte Geographie*, p 341, după care, Geţii Dunărei de jos, Tyrigeţii dela Tyras, Kallippizii şi Alizonii, Scythii plugari şi Scythii agricultori, în contrast cu seminţiile nomade ale aceloraşi Scythi, nu pot avea altă explicare decât ca seminţii supuse slavice sau tracice, lucrând pământul pentru stăpânii lor

[40]) *Sitzungsberichte*, 128, IV Abhandlung, p 7

[41]) In *„Kritik der ältesten Nachrichten über den skythischen Norden"* în *Sitzungsberichte*. 116, 1888, p 720—21, zisese „Aber dieses so abgestreckte Gebiet war nicht ausschliesslich von Skoloten bevölkert" arătând pe Geţii

Scythii năvălesc din Asia; înfrânţi de Massageti intră în ţara cimmeriană (IV, 11) supuind la ascultare şi dări neamurile băştinaşe, dintre cari unii au fugit, de i-au gonit Scythii până în Media (*id.*, 12), mulţi însă vor fi rămas, legaţi cum erau de pământ şi cum le şi convenia nomazilor năvălitori[42]). Aşa se explică considerarea de robi cu care priveau, spune Herodot, Scythii regali pe ceilalţi „Scythi“ (*ibidem*, 20) iar pe dealtă parte, stăpânirea îndelungată acoperise cu un nume generic, ceeace abia tradiţia mai puteà tălmăcì.

Ca mărginaşi ai Scythiei Herodot arată, dela apus spre răsărit, pe Σιγύνναι (V, 9), Ἀγάθυρσοι, „Ἀγαθύρσων Μάρις“ (IV, 48) apoi pe Νευροί, Ἀνδροφάγοι şi Μελάγχλαινοί (*id.*, 100, 125), Σαυρομάται (*id.*, 21, 57, 122), Βουδῖνοι (*id.*, 21, 22, 108—109), Θυσσαγέται (*id.*, 21, 123) şi Μασσαγέται (I, 201, 204 şi urm. III, 36, IV, 11) Dintre aceştia, Agathyrşii sunt desigur Thraci: a) Ἀγά-θυρσοι (θυρσοι, o diformare scythică din Τραυσοι[43]) a căror definire la Stefan Bizant. e următoarea: „Τραυσοί... ἔθνος, οὓς οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Ἀγαθύρσους“); numele regesc scythic Ἰδάνθυρσος (IV, 76, 120, 126, 127) e astfel un imprumut tracic ca şi numele Ἀριαπείθης şi Ἀριπείθης (*id*, 78) dovadă agathyrsul Σπαργαπείθης (*ibidem*) b) Herodot arată asemănarea obiceiurilor lor cu Thracii şi obiceiul ce menţionează la ei, comunitatea femeilor, e tracic[44]). c) Ca şi Thraco-Illyrii (Herodot, V, 6; Strabo, VII, 5, 314), Agathyrsii se tatuau (Pliniu, *Hist, nat*, IV, 12, (26), 88; Solinus c. 15; Pomponius Mela, II,

---

supuşi dela Dunarea de jos, pe Kallippizii tracici şi ei, dela Tyras, ca şi pe Alizonii, dela Ipanis, pe Σκύθαι ἀροτῆρες îi socoate însă, ca o ramură scythică

[42]) Vorbind despre stăpânirea de 28 ani a Scythilor în Media (I, 106), H menţionează starea de tribut asupra neamurilor stăpânite In alt loc H istoriseşte situaţia ce aşteptà pe Scythi la întoarcerea lor din Asia, după 28 ani de lipsă femeile lor se legase cu robii, dar Scythii îşi fac socoteală să nu lupte împotriva lor, fiindcă omorându-i, ar împuţinà numărul robilor de stăpânit (IV, 1, 3)

[43]) Tomaschek, *O c*, *Sitzungsb*, 128, p 99

[44]) Descrierea sclavului get la Menandru (Strabo VII, p 297) cf Tomaschek, p 96

1; Ammian Marcellin, XXXI, 2, 14) (45) — Θυσσαγέται şi Μασσαγέται sunt nume evident tracice. Pe aceştia din urmă unii scriitori înainte de Herodot îi socoteau drept Scythi (Herodot I, 201); Herodot singur, îi aseamănă cu dânşii la îmbrăcăminte şi fel de viaţă, dar îi deosebeşte prin neînfrânarea moravurilor (*idem*, 216); numele massagetic Σπαργαπίσης (1, 211) seamană cu celelalte tracice, citate[46]). Θυσσαγέται lui Herodot îi regăsim în Τυρεγέται lui Strabo (VII, 3, 17, ed. Meineke, 1907), Tyssageţii (Tussagetii) lui Pliniu (IV, 12 (26) 88), Thyrsagetii lui Valerius Flaccus (VI, 140) — Geţii dela Tyras[47]).

Se argumentează scythismul Agathyrsilor, Neurilor etc., în legătură cu aducerea Thracilor în Carpaţi şi şesurile Daciei, pe vremea postherodoteică şi dela sudul Dunărei (Zeuss, *O c.* p. 278; Tocilescu, *O. c* p. 507; Xenopol, *Ist. Românilor*, I, p.52, 53, etc.). „în timpul lui Herodot nefiind încă Geti sau Thraci trecuţi dincoace de Dunăre, nimic nu ne sileşte a lua pe Agatirsi drept un popor deosebit de vecinii lor Scoloţii“[48]).

In afară de greutatea de a ne închipui un popor nomad aclimatizat în văgăuni de munţi, atunci când chiar în regiunile plane ale Scythiei el nu locuia decât părţile ce conveneau mai bine apucăturilor lui, — obiceiul boirei, tatuărei, polygamia şi numele tracice răspândite în Scythia, aduc altă convingere: a răspândirei şi însemnătăţii unui element tracic nord-dunărean anterior şi perzistent Scythilor năvălitori; iar

---

45) „Agathyrsi ora artusque pingunt, ut quique maioribus praestant, ita magis aut minus ceterum isdem omnes notis et sic ut ablui nequeant“, Pomp Mela, ed Teubner Pliniu (*Hist nat*, XXII, 2) arată tatuarea la Daci şi Sarmaţi

46) O scholie la Lucan (Marci Annaei Lucani *Pharsalia* cum notis — ed. C Weber, III, are următoarea explicare „Massageten gens Thraciae Massagetae ex Scytharum origine sunt, et dicti Massagetae quasi graves Getae, i e fortes“ c 2

47) Xenopol, *Istoria Românilor*, Iaşi, 1888 şi urm I, p 60 Cp şi Iorga, *Geschichte des rumänisch Volkes*, Gotha, 1905, I, p 21

48) Tocilescu *l c*, Zeuss, *l c*, „da zu Herodots Zeit sonst noch keine Geten und Thraker auf dem linken Ufer der Donau wohnten, so zeigt sich kein Grund, die Neuren und Agathyrsen für Völker anderes Stammes zu erklären, als ihre Nachbarn, die Skoloten, waren“

argumentul *a silentio* la care se reduce în esenţă teoria originei balcanice a Thracilor nord-dunăreni [49]), nu o slăbeşte: apariţia Geţilor în stânga Dunărei după 335 a. Chr., arată un adaos, o migrare, cel mult o „strămutare", (Xenopol, p. 58) de sigur nu o „Uebersiedelung" (Roesler, *Romànische Studien*, Leipzig, 1871, p. 19; Xenopol *l c.*) precum nicio „Einwanderung" în înţelesul lui Zeuss *(O. c.* p. 260) [50]); Agathyrsii sunt cea mai de nord dintre seminţiile tracice [51]). Când Arrian (I, 4) arată la nordul Dunărei în calea lui Alexandru cel Mare (335) un lan de grâu şi un oraş de lemn, e greu de dovedit că Geţii cari se retrag „în lăuntrul ţărei lor" [52]), sunt aici o seminţie de curând aşezată dintre Geţii dela sudul Dunărei [53]), neînvăţaţi la agricultură, obicinuiţi la război şi pradă, călăreţi şi păstori, cu arc şi sageată [54]), — şi nu mai curând, băştinaşii agricultori ai văilor Dunărei

---

[49]) Complect expusă la Xenopol, *Ist Românilor*, I, p 54—64

[50]) Victoria Vaschide în introducerea lucrărei „*Histore de la Conquête romaine de la Dacie et des corps d'armée qui y ont pris part*, Paris, 1903 — Bibliothèque de l'Ecole des Hautes Etudes — primeşte extenziunea Thracilor în senzul dezvoltat de d Xenopol, dar şi thracismul Agathyrşilor după Tomaschek, p 13 cu 12 (în acest ultim loc, citatul lui Ştefan Byzant e greşit întrebuinţat pentru celtismul Agathyrşilor, etimologia Aga-Thyrsi = Aga-Τραυσοί „les mauvais Thyrsi", e a lui Tomaschek (*Die alten Tr*, I, p 99); în loc de „regina" gentium thraciscarum citeşte vagina etc ) A A C Sturdza în „*La terre et la race roumaine*", Paris, 1904, p 165 şi 168, evită inconsecvenţa, menţinându-se în desvoltările d-lui Xenopol

[51]) P Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, 1896, p 213

[52]) P Răşcanu, *Istoria Grecilor*, Iaşi, 1890, p 207 (ed II, 1896, p 197)

[53]) Strămutarea trebue să se fi urmat dela 339 „întărirea regatului macedonean ne mai învoind Geţilor, nepedepsiţi, prădalnicele lor incursiuni către sud. era firesc lucru ca ei să caute o despăgubire în o întindere către nord" şi „îndată după moartea lui Philip II-lea găsim centrul puterei Geţilor, nu mai mult ca până atunci în sudul Dunărei, ci la nordul acestui fluviu" Xenopol, *O c*, p 56 „Alexander entschloss sich einen Einfall ins Gebiet der Geten zu machen, die *damals bereits* nördlich von der Donau wohnten"", B Niese în *Geschichte der griechisch u makedonisch Staaten*, Gotha, I, 1893. p 54

[54]) Herodot, V, 6, Thuk, II, 96, 98, Col VII, 2, 2, Sen *Phaedi* 167 Sidon Apoll *carm* VII, 84, Ovid, *ex P* IV, 9, 77 Cf Weiss în Pauly-Wissowa, *R Encyklopädie*, Stuttgart, 1910, 7, 1, col 1331—1332

de jos, din timpuri cu mult înainte de orice ştiri scrise, la cari se vor fi adăugat numai, razbiţii din dreapta ei. Atacul lui Alexandru se întâmplă vara înainte de seceriş şi pe neaşteptate, astfel se poate întoarce încarcat de prăzi; înaintea expediţiei lui Darius, Scythii „pustiise păşunele şi astupase izvoarele“ (Herod. IV, 140) — şi apoi nici povestirea lui Herodot nu are caracterul de adevar al aceleia arrianice [55]).

Scythii sunt elementul trecător-reprezintativ în etnografia carpato-balcanică nord-dunareana, Thracii, ca şi la sudul Dunărei, elementul străvechiu, băstinaş, perzistent. Tradiţia e ponimică după care Agathysos, Gelon şi Scythus ar fi fost fraţi (Scythus cel mai puternic dar şi cel mai mic) [56]), ar reflecta o situaţie tărzie dela invazia Scythilor când, dupa cum arată şi puţinele nume, contactul îndelung între Scythi şi băstinaşi, stabilise apropieri (Apollonius Rhodius vorbeşte de Θρῄιξιν μιγάδες Σκύθαι, *Argonaut.*, IV, 320). Herodot arată pe Thraci ca cea mai mare naţie de pe lume după Indieni; de-ar avea un rege, zice, şi ar fi uniţi, nu i-ar înfrânge nimeni şi ar fi cei mai puternici dintre toate neamurile (V, 3) Cum observă încă Kiepert (*Alt G.* p. 320 şi n. 2) înţeles întreg nu poate avea aceasta descriere, în limitele helespontico-balcanice, pânăla Dunăre, oricât Horodot nu cunoştea răspândirea reală a Celţilor mult mai numeroşi.

Aici intervin datele arheologiei preistorice, înfăţişând, cu ramăşiţi păstrate de industrie şi artă, o stare de cultura anterioară, indicaţii etnologice de avut în vedere. Oricât de adevărat e faptul confirmat de experienţa istorică, că o aceiaşi cultură se poate răspândi între seminţii de popoare foarte diferite şi ramuri ale aceleaşi seminţii pot sta pe trepte de cultură cu totul deosebite [57]), rămâne permanentă, caracteristic-distinctă, partea esenţial etnică în oricare cultură. Cât şi cum se arată sufletul specific al unui popor în cultura lui, îl dovedeşte tipic industria casnică, arta populară din zilele noastre; cu un mediu corespunzător, înainte de istorie, pune

[55]) O plastica examinare a expunerei expediţiei lui Darius în Scythia, Duncker, *Geschichte des Altertums*, Leipzig, 1877 şi urm IV, p 491—512

[56]) Herodot, IV, 9, 10

[57]) Ed Meyer în *Zf f Etnologie*, 1909, p 293

în contact arheologia pre-istorică ; în aceasta şi stă un principal element de istoricitate al datelor ei.

Vorbind despre străvechea populaţie a Greciei, Ed. Meyer zice: după câte date sunt, nu pare îndoelnic că nu Grecii sunt autochtonii locuinţelor lor de mai tărziu, ci plecaţi din patria originară indogermană, au ajuns în Peninsula Balcanică tot mai către sud şi apoi în insule, evident împinşi de alte seminţii indogermanice ale Thracilor şi Illyrilor [58]). Chr. Tsountas, în lucrarea sa des citată asupra acropolelor dela Sesklo şi Dimini, întemeiat pe un bogat material arheologic comparativ, asigură şi explică această autochtonie ne-greacă. Tradiţia ştie în Tezalia, zice el, de existenţă sigură, pe Pelasgi şi Thraci. In Phocida şi Beoţia unde încă se vorbeşte de Thraci, s'a găsit o cultură neolitică foarte înrudită cu cea tezalică Abai era după Aristoteles, un oraş tracic, în Daulia stăpânea thracul Tireys ; Thraci se luptă contra Minilor la Orchomenos şi contra Beotienilor şi Tebanilor ; thracul Ares are de soţie pe pelasgica Aphrodita. Ca şi aiurea pe Pelasgi, tradiţia numeşte în Eubea pe Thraci, întemeietori de acropele, unde vor fi venit din Phocida. O veche scholie la Euripide spune, cum Cyclopii carî au întărit Mycena şi Tiryns nu au venit din Lycia, ci erau un popor thracic, numit după un rege Cyclop. Nu e firesc, continuă Tsountas, să punem în legătură cu aceştia, sistemul de întărire din Ciclade, adus după tradiţie de un popor din Eubea? Strălucirea înţelepciunei care înconjură numele Pelasgilor ca agricultori, meşteri de întărituri, înţelepţi în cele dumnezeeşti — „δῖοι Πελασγοὶ", se explică numai, dacă admitem că resturile epocei de peatră în Tezalia şi Beoţia aparţin în majoritate lor [59]). Armonia între tradiţii şi dovezile arheologice e de aşa natură încât, dacă aceste tradiţii conţin o sământă de adevăr istoric, şi

---

[58]) *Geschichte des Altertums*, I 2, p 683

[59]) Teoriei hypercritice a lui Ed Meyer asupra Pelasgilor (*Forschungen zur alt Geschichte*, I, p 32), Ts îi ia faptul neîndoelnicei lor existenţi în Tezalia, că „Pelargicon" al Athenei nu ar avea nici o relaţie cu Pelasgii (Meyer, *O c*, p 9) Ts îi opune părerea lui Wilamowitz-Moellendorff, *Arist u Athen* II, p 73, n 4 şi Judeich în Pauly-Wissowa, *R. E*, II, C 2209

eu cred, zice Tsountas, că această sămânţă o cuprind, Pelasgii şi Thracii au în realitate multe drepturi să se privească ca aducătorii civilizaţiei epocei de peatră în Tezalia, Beoţia şi Phocis; probabil că aceste două popoare erau înrudite. Potrivirile între Tezalia şi ţările mai nordice ale perioarei a doua a epocei de peatră (B3x), cu înnoirile ei, între cari ornamentul spirală, nu e neprobabil că le-au adus în Tezalia unul din aceste două popoare, poate Pelasgii, împingând pe Thraci în Phocida şi Beoţia, unde, după cât se pare, ornamentul spirală ca şi întreaga ceramică a epocii mai noui de peatră, sunt cu totul necunoscute înaintea lor. Un val de noui popoare nordice, cei dintâi Helleni, deaproape înrudiţi cu întemeietorii aşezării întâi dela Ilion, au nimicit civilizaţia epocei de peatră tezalică, aşezându-se la Iolkos, Orchomenos. In trecerea lor dinspre Dunărea mijlocie [60], au adoptat ceramica pictată şi plastica seminţiilor întâlnite [61], dar, ca urmare a acestei mişcări, însăşi Thracii şi Pelasgii le părăsesc şi le uită, aşa precum a decăzut ceramica myceniană cu emigraţia Dorienilor; n'a decăzut ci dimpotrivă s'a continuat, — meşteşugul de clădire pe care năvălitorii l'au găsit la băstinaşi. Tradiţia întemeierii Athenei de Pelasgi şi a acropolilor Argolidei de Cyclopii thracici, dacă nu sunt adevărate întru totul, sunt, zice Tsountas, desigur, răsunetul unei realităţi [62]). După Fick, zice dr. Hoffmann-Kutschke, cu care s'au afiliat cei mai de frunte „indogermanişti", cea dintâi pătură indogermanică a Greciei este o pătură frigică-tracică, apoi vin, eventual fără alte pături, Dorienii [63]).

In ce ne priveşte, un lucru e neîndoelnic: că, în legătură directă cu vechimea Thracilor sudici stă regiunea lor nordică.

Giseke *(Thrakisch-pelasgische Stämme der Balkanhalb-*

---

60) Cf Hehn, *Kulturpflanzen u Hausthiere,* p 55, Kretschmer, *Einl. in die Geschichte d griechischen Sprache,* p 154, Fick *Vorgriech Ortsnamen,* p 155

61) Cea mai veche ceramică a Hellenilor era monochromă, Dorpfeld în *Athenische Mitteilungen,* 1907, p XVI

62) Αἱ προιστορικαὶ 'Ακροπόλεις, p 395—403

63) Discuţia la comunicarea lui Ed Meyer „*Alte Geschichte u Prähistorie*", *Zf f Ethnologie,* 1909, p 296

*insel*, 1858) sprijinindu-se numai pe o notiţa din Herodot (VII, 20), susţinea că, Mysii şi Teucrii ar fi trecut înainte de războiul troian peste Bosphor în Europa, supunând toţi Thracii până la Marea Ionică în vest şi până la Peneu, Răspunde P. Kretschmer: astăzi singura părere îndreptăţită este, că direcţia emigrărei a fost inversă, că, mai curând Mysii şi popoarele înrudite lor, au trecut din Europa în Asia [64]). Cu o cronologie a sa proprie, Ed. Meyer admite fără rezerve aceiaşi direcţie a migraţiilor tracice [65]).

Astfel cu rezerva şi caracterul provizor ce impune natura faptelor arheologiei preistorice, dar şi cu îndemnul ce-l dau numeroasele, variatele şi adâncile analogii ale culturei neolitice carpato-balcanice, mai sus studiate, trebue să concedem că Thracii vin în rândul întâi în considerarea etnologică a acestei culturi. Extinderea lor istorică în limite pe care datele arheologice le confirmă şi defineşte, e desigur nu întâmplătoare [66]).

Insfârşit caracterul *thracic* al culturei neolitice carpato-balcanice, ca şi în special a acelea nord-dunărene îl întăresc două categorii de fapte: a) „Buckel"-ceramica, dacă thracismul ei arhaic în a VII-a aşezare dela Troia se confirmă [67]), b) în plastică, tatuarea.

3. Cronologia acestei culturi e cu deosebire dificilă şi provizorie în situaţia de faţă a lucrului arheologic în Europa carpato-balcanică, oricât nu e vorba de ani ci de epoci şi

---

64) *Einleitung in die Geschichte der gr Sprache*, p 173

65) Comunicarea sintetică, mai sus citată, p 288

66) Un fapt care dacă ar fi istoric, ar fi de siguranţă tipică pentru ilustrarea corespundenţii între datele istoriei şi acelea ale arheologiei preistorice, e descoperirea lui Angelo Mosso a necropolei neolitice de la Molfetta, Apulia, *Monumenti Antichi pubblic per cura dela R Accademia dei Lincei*, Milano, XX ,1910, p 238—351, fig 34—37, 41, 42—58, 62, 63—70 şi pl IV şi V, mai mult, prin lipsa unui stadiu precedent şi mai simplu al ceramicei pictate cu motive spirale şi liniare dela Molfetta, Matira şi Capo di Leuca, Mosso deduce caracterul ei „improviso", „esotico", p 345

67) H Schmidt, *Schliemanns Sammlung trojanischer Altertümer*, p 172 şi urm , Dörpfeld, *Troja u Ilion*, p 300 şi urm , 554—5, 594 şi urm

perioade. Intre o cronologie prea radicală şi rezerva conservativă a tradiţionalismului istoric nu se deschide nici către o parte, nici către cealaltă, o cale sigură: numeroase nume, aşa precum s'a văzut mai sus, din expunerea la locul potrivit a teoriilor reprezintate[68]).

Pentru punctul de vedere istoric al acestei cercetări, câteva date de conducere.

Cultura neolitică în Dacia reprezintă fără îndoială o vreme cu mult anterioară invaziei scythice, care s'a petrecut la sfârşitul veacului al VIII-lea în. d. Chr.[69]) şi semnifică în Europa de răsărit o cultură corespunzătoare acelea de La Téne în Europa apusană[70]) Urmele de metal oricât de puţine şi sporadice, precum şi considerarea conservatismului îndătinat care va arătà cultura carpato-balcanică ca o cultură arhaică, chiar către începutul timpurilor istorice, ar schiţà limita de sus a acestei cronologii. Că, pe de altă parte, această limită superioară nu ar fi să se ridice prea mult[71]), o arată caracterul ornamentării ceramice[72])

Un fapt dă o indicaţie mai precisă în cuprinsul acestor limite, — e unul din principalele argumente ale cronologiei lui v. Stern[73]): situaţia stratigrafică tezalică constatată de Tsountas, cu deosebirea lămurită între mycenic şi pre-mycenic

---

68) Pentru deducţiile cronologice ale lui Tsountas, *O c*, v recenzia critică a prof Ernst Pfuhl în *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1910, p 840.

69) Ed Meyer, *Geschichte des Altertums*, I $_2$, p 797—8

70) S Müller, *Urgeschichte Europas*, p 161

71) Poate cel mai puţin probabil cu Hub Schmidt, v mai sus, după care tot ce e neolitic în Europa sud-răsăriteană, e mai vechi decât Troia II O rezumare limpede, fără rezerve critice, a faptelor pe cari se sprijină această cronologie, face d-l A Tzigara-Samurcaş în *Viaţa românească*, 1910, No. 10 „România faţă de teoriile nouă ale arheologiei preistorice", p 67 şi urm

72) Şi formele, d p, vasele piriforme în neolitica carpato-balcanică şi cultura myceniană Cp Forrers, *Reallexikon*, pl 257 şi 256, cu oarecari dintre formele discutate mai sus

73) *O c*, p, 91

şi analogiile nordice ale acestuia [74]). Stern admite astfel că terminus ad quem al epocei neolitice în sudul Rusiei, jumătatea mileniului al II-lea, c. 1500—1200 în. de Chr. [75]), ceeace înduplecă şi pe Ed Meyer [76]).

[74]) Tsountas zice în Aἱ προιστορικαὶ 'Ακροπόλεις (Stern întrebuinţează numai comunicarea acestuia dela Congresul internat din Atena, 1905) ‚Δυνάμεθα, (λοιπὸν) μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὸ Σέσκλον καὶ τὸ Διμήνιον πᾶσα ἡ ἐπίχωσις ἐσχηματίσθη πρὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς" şi încă. „καθόλου (λοιπὸν) φαίνεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος τῆς Θεσσαλίας πρέπει νὰ τεθῇ πλείονας ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῆς μυκηναικης ἐποχῆς", p. 362 şi 363.

[75]) *O c*, p 64

[76]) *Geschichte des Altertums*, I,$_2$, p 734, *Zf f Ethnologie*, 1909, p 295

# ANEXĂ

## Ceramica pictată în Europa răsăriteană carpato-balcanică

(v. şi Harta) [1]

*România* Cucuteni (Iaşi), Radăşeni (Suceava). *Basarabia*. Petreni, Drokija *Bucovina* Schipenitz *Transilvania* Boicza (Comit Hunyad), Bodu (Brenndorf, Botfalu), Ariusd (Erösd, Comit Háromszék), Ciucuzel (Fugad, Comit Alsó-Fehér), Cheia (Thordaer Schlucht, Mészkö, Comit Torda Aranyos), Valea Nandrului (Nándorvalya, Com Hunyad), Turdaş (pe Mureş, Comit. Háromszék), Paczalka (Comit Alsó-Fehér), Szentegyed (pe Fundătura, Comit Szolnok Doboka) şi Colţul Tisei (acelaş Comitat)

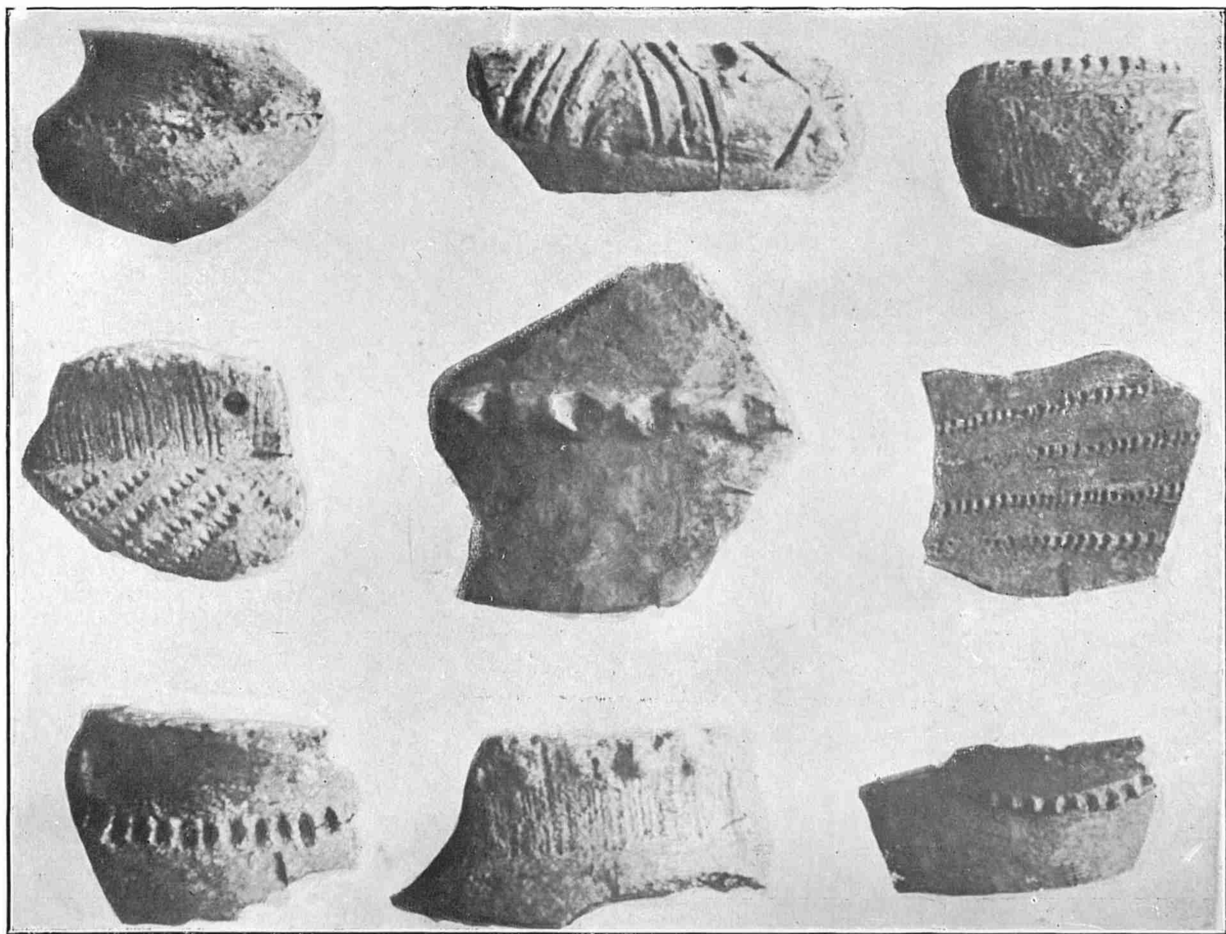
*Austria de jos* Gross-Weikersdorf, Hadersdorf, Palt *Moravia* Neustift b Znaim, Holubitz, Horákov, Maratitz, Oslawan, Raigern, Klein-Urhau, Neudorf, Hödnitz

*Galiţia răsăriteană* Terebowl, Budzaniv, Suchistaw, Wignanka, Zwiniacze, Horodnic, Wasilkow, Kopyczynce, Kozaczina, Iwaniew, Werchnakivzi, (Wierschniakowce) Bilcze, Filipkowce, Kudrynce, Milnitza, Gonciariha, Borschikiwce, Stirăuţi, Horodnica

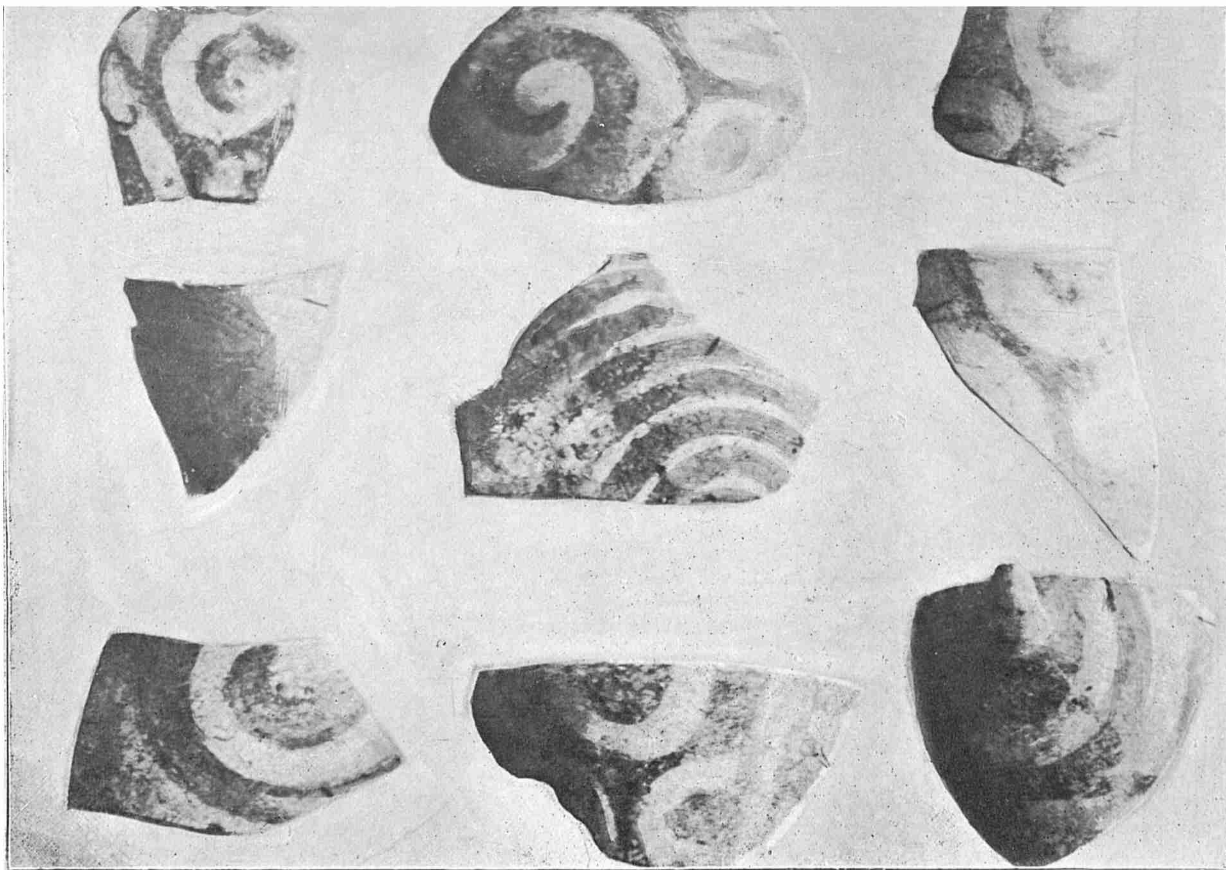
*Regiunea Dniprului în jos de Kiew până la Bug* Tripolye, Halepie, Grebeni, Rjiscev, Grischinţi, Iuschki, Pecori, Hmelna, Veremye, Pascartza, Zukowce, Scerbanisca, Pohrebi, Kolodiste, Lukowca

*Serbia* Vinca, Klicevac *Bulgaria* Kermetlik, Yamboli. *Macedonia* Pateli (Vilaetul Monastir), Hagio Elia, Platanaki *Tezalia* Sesko şi Dimini

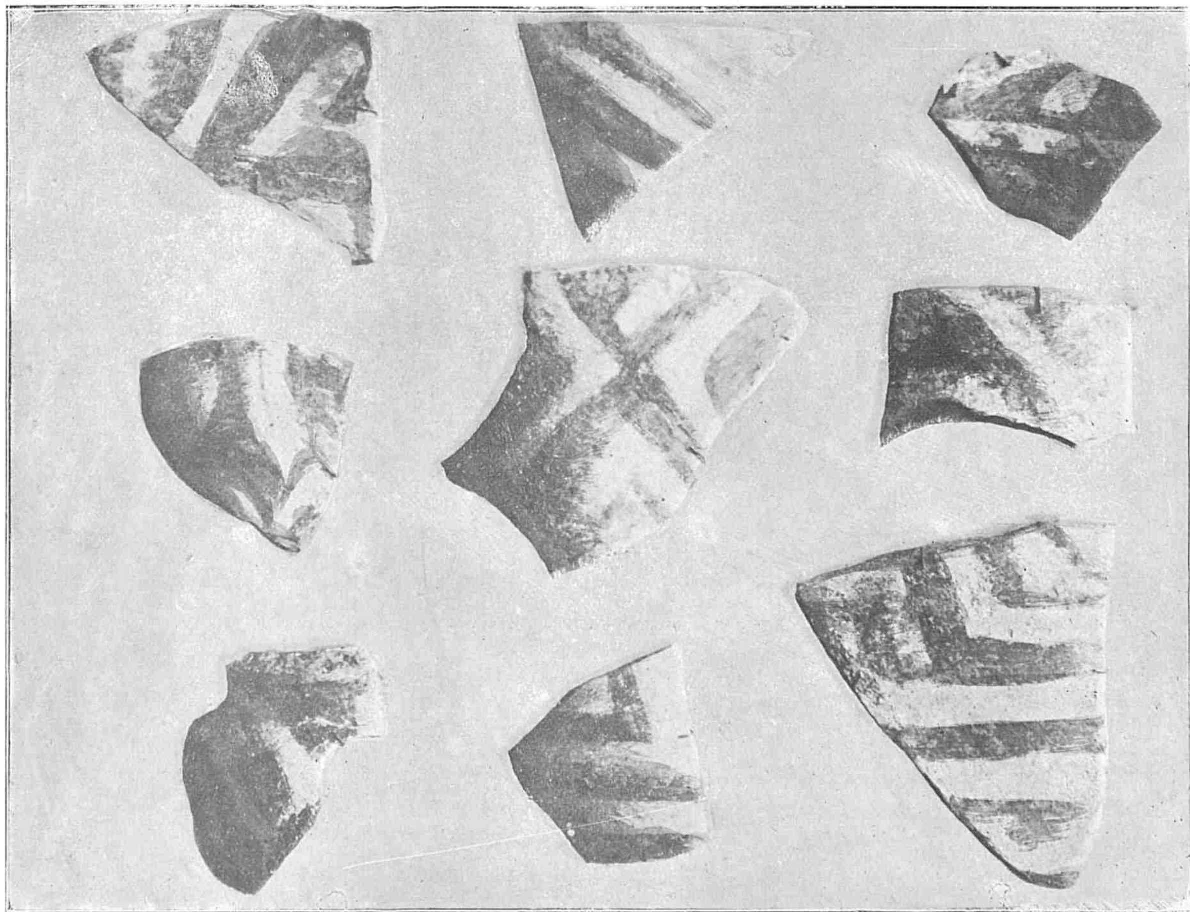
1) In Hartă am notat numai acele staţiuni cu ceramică pictată unde s'au făcut cercetări mai amănunţite, unde, deci, această ceramică are până acum, un loc definit circumscris



I. **Cucuteni:** *Cercet. 1909–10. Ceramica incizată în relief şi în şnur*

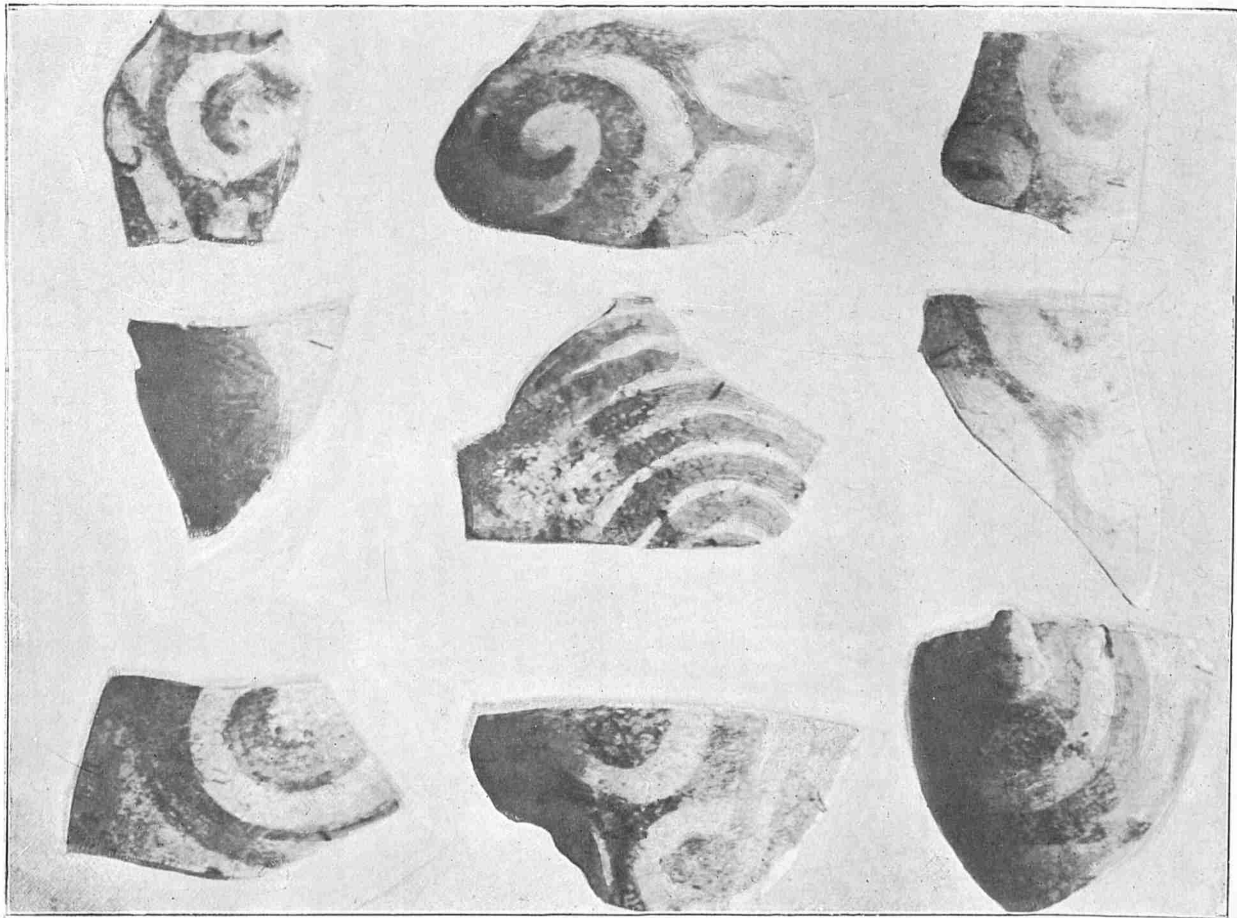


IV **Cucuteni:** *Cercet 1909 10 Ceramică pictata. motive spirale*
*Colecţia Facultaţii de Litere, Iaşi*

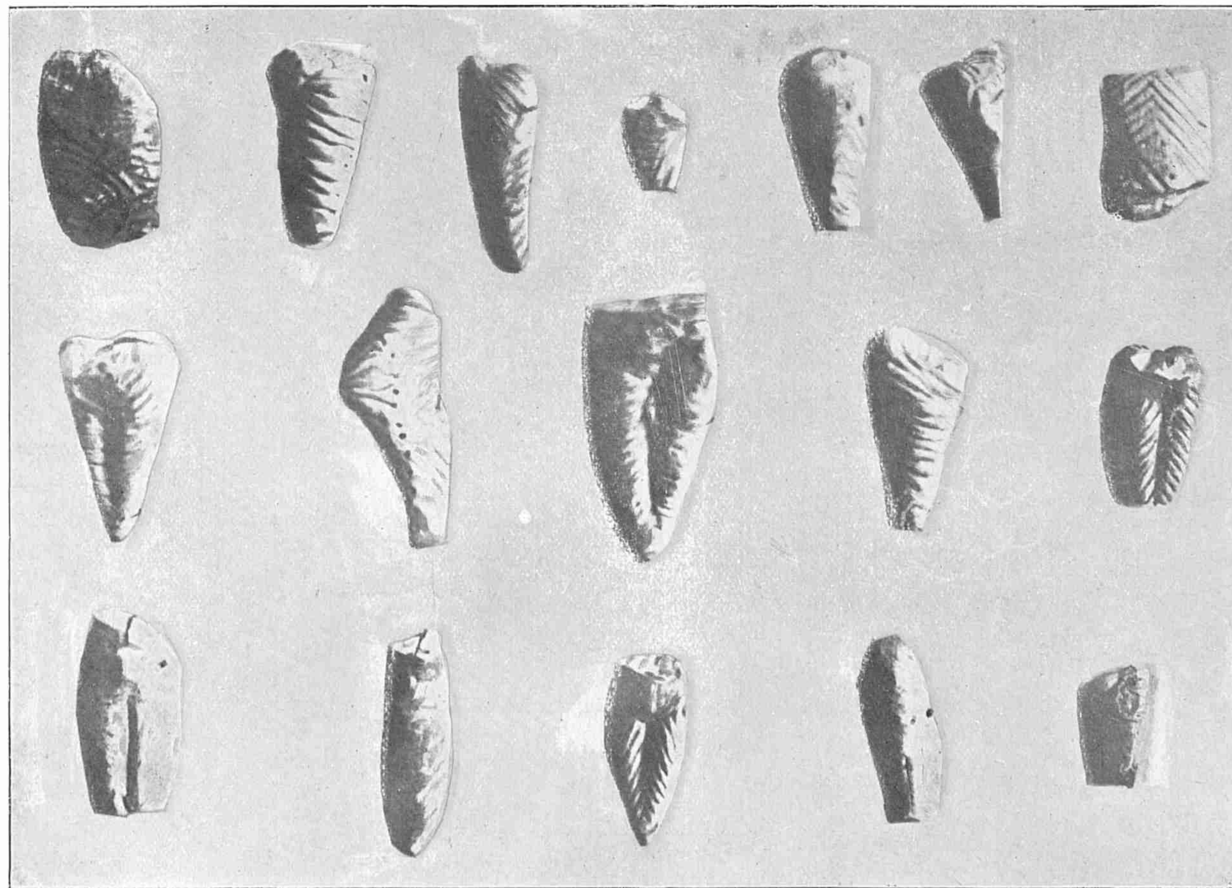


III **Cucuteni:** *Cercet 1909 10 Ceramica pictata motive rectilinare*

*Colecția Facultatii de Litere, Iași*

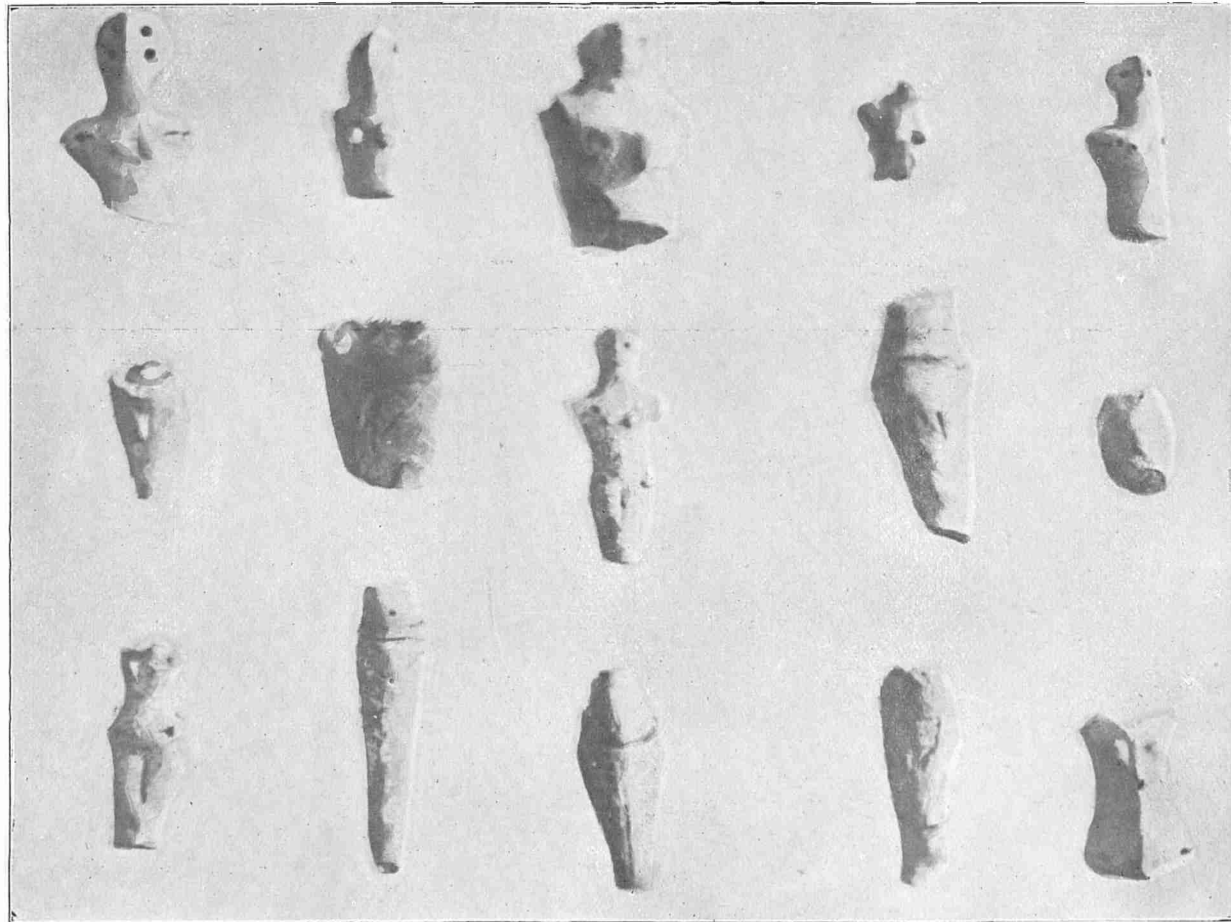


IX. **Cucuteni:** *Cercet. 1909–10. Ceramica pictata: motive spirale.*
*Colecția Facultății de Litere, Iași*

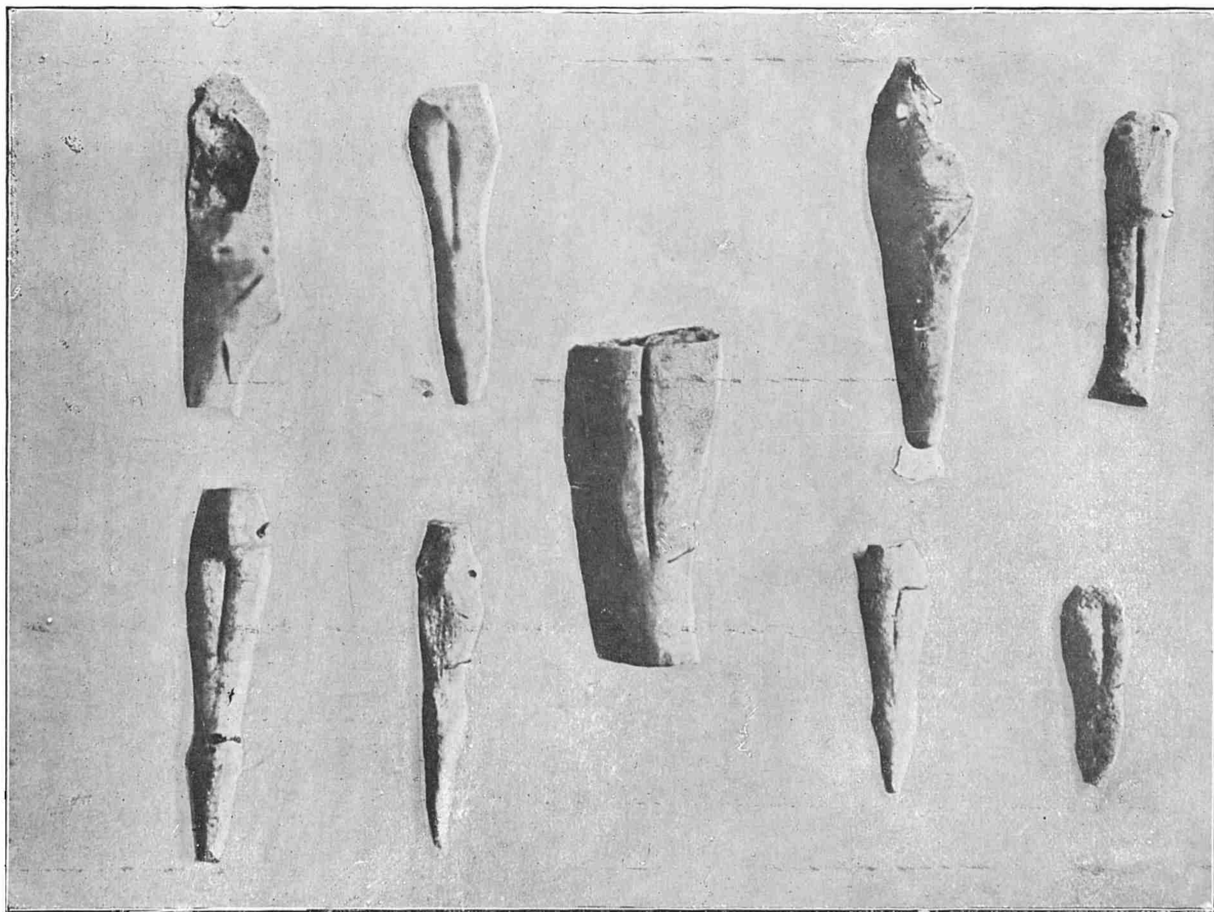


V **Cucuteni:** *Cercet 1909 10 Plastica Stilul A (Cronolog Schmidt*

*Colecția Facultații de Litere, Iași*

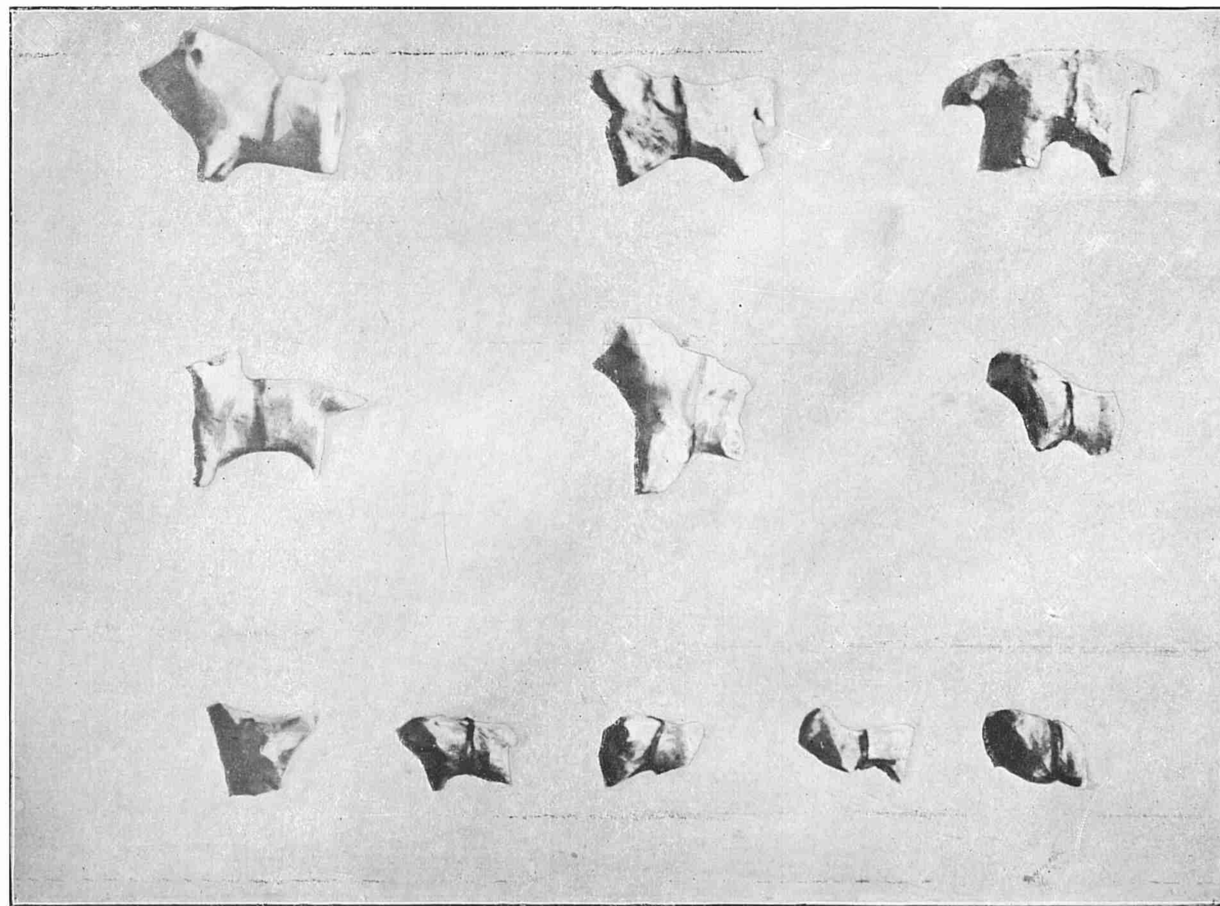


VI **Cucuteni:** *Cercet 1909 10 Plastica Stilul B (Cronolog Schmidt)*
*Colecția Facultații de Litere, Iași*



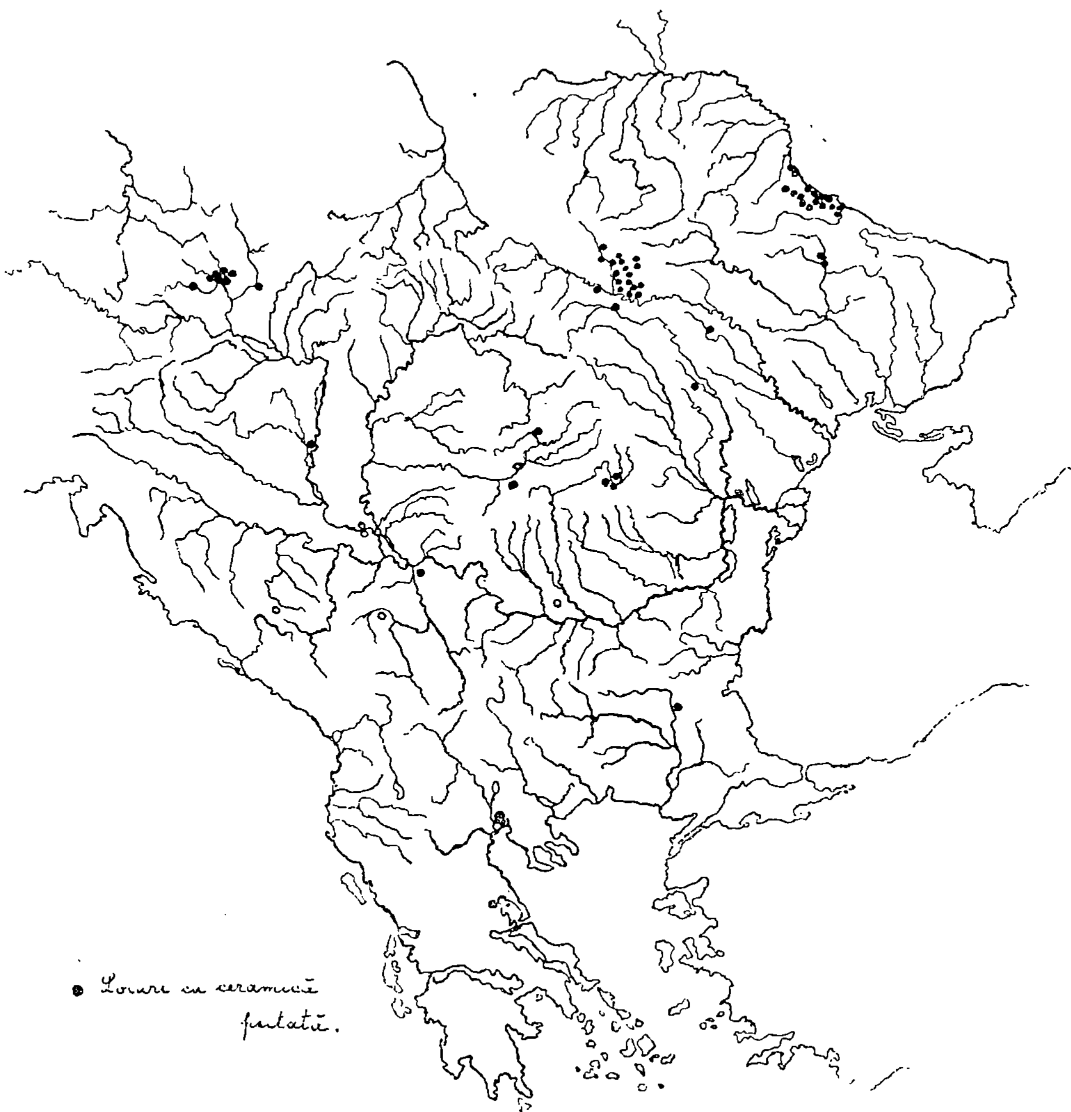
VII **Cucuteni:** *Cercet 1909 10 Plastica Stilul B*

*Colecția Facultății de Litere, Iași*



VIII **Cucuteni:** *Cercet. 1909–10 Plastica figurine de animale*

*Colecția Facultat. de Litere, Iași*


Locuri cu ceramică
pictată.